شىنجاڭ مەدەنىيىتى

6

1988

XINJIANG CIVILIZATION

ئۇيغۇر دېموكراتىك ئەدەبىياتى ۋەكىللىرىدىن - شائىر قۇتلۇق شەۋقىي (1876 — 1938)
سۈرەتنى شېرىپ خۇشتار ئەۋەتكەن

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى
www.uyghurkitap.com

شىنجاڭ مەدەنىيىتى

قوش ئايلىق ئۇنىۋېرسال ئەدەبىي ژۇرنال

37 - يىل نەشرى

1988 - يىل 6 - سان (ئومۇمىي 175 - سان)

بۇ ساندا

ئەدەبىيات گۈلزارى

مۇناپىقنىڭ ئۆلۈمى .... (پوۋېست) .... مۇھەممەت ئېلى زۇنۇن 8

جامە ئالدىدا .... (ھېكايە) .... بېلىقىز سادىق 2

پاكلىنىش .... (» «) .... قاھار جېلىل 62

ئەلۋىدا، ئالدامچى ھەۋەس .... (شېئىر) .... مۇھەممەت خېۋىر 7

ئاقسۇ رىۋايىتى .... (» «) .... مامۇت زايىت 51

تارىختىن سۆز

كېيىنكى ئوتتۇرا ئەسىرلەر ئۇيغۇر مەدەنىيىتىنىڭ تارىخىي ئوچېركلىرى .... نىزامىدىن ھۈسەيىن 52

سەنئەت ماتېرىياللىرى

ناخشا تېكىستلىرى .... ئۆمەر ئىمىن 80

ئابلەت ئابدۇللا، تۇرغان شاۋۇدۇن، ساتتار توختى، ھېيتەم ھۈسەيىن

مۇقاۋىدا: تالانتلىق مۇزىكا ئەربابى، كومپوزىتور، مەرھۇم سەمەت ئابدۇللا (1916 — 1977)، ئىمىنجان سىزغان، ھىسامىدىن ھاجى فوتوسى

مۇقاۋىنىڭ 4- بېتىدە: ناخشا - ئۇسسۇل ماكانىدا (ماي بوياق)، پەرھات ئىبراھىم سىزغان

رەسسام ۋە خەتتات: ئابلىمىت ئابلىز، ئىسمائىل ئىبراھىم (تەكلىپ قىلىنغان)

بۇ سانىنىڭ جاۋابكار مۇھەررىرى ۋە تېخرېداكتورى: قۇربان مامۇت

جامە ئالدىدا

(ھېكايە)

بىلقىز سادىق

ئايرىلغىلى خېلى يىللار بولغان يۇرتۇم قەشقەرگە خىزمەت بىلەن كەلگەنىدىم. مەن قولۇمدىكى دېلوغا مۇناسىۋەتلىك مۇھىم بىر مەسىلىنى «ئۆستەڭبويى» تەرەپتىكى ئالاقىدار ئورۇندىن تەكشۈرۈپ بولۇپ، «يارباغ دەرۋازىسى» دىكى ئۆزۈم چۈشكەن مېھمانخانىغا كېتىۋاتاتتىم. ھەيۋەتلىك ھېيتگاھ جامەسىنىڭ دەرۋازىسى ئالدىغا كەلگىنىمدە قەلبىمدە ئىختىيارسىز ئۆزىنىڭ ئىچىگە بىر كىرىپ چىقىش ئىستىكى قوزغالدى. قەدىمىنى ئەمدىلا پەلەمپەيگە قويۇشۇمغا، بىرسىنىڭ:

— خانىم، كەينىلىردىكە يانسىلىرى بولارمىكىن . . . — دېگەن بۇيرۇق ۋە تەنە ئارىلاش بوغۇق ئاۋازى بىلەن تەڭ «دىدىك» چۆچۈپ كەتتىم. بېشىمنى كۆتۈرسەم، ئالدىمدا ياشقىنا بىر كىشى يان ئىشىككە غېرىبچە يۆلەنگىنىچە، ماڭىلا تىكىلىپ مەسخىرە ئارىلاش ئاچچىق كۈلۈپ تۇراتتى. ئۇ، شاپاق دوپپىسىنىڭ ئۈستىگە كىرلىشىپ كەتكەن ئاق رەختتىن سەللە ئورىۋالغان

بولۇپ، ئالدى ئوچۇق خەسە يەكتەكنى ئىچىدىن يوللۇق ماتروس مايكىسى، مايكا ئاستىدىن بۈركۈت رەسىمى چۈشۈرۈلگەن يوغان مەس تۇقىلىق خۇرۇم كەمىرى كۆرۈنۈپ تۇراتتى. مەن بۇ كىشىگە سەل ئەجەبلىنىپ، «بەلكى مېنى دېمەكچىدۇ — هە؟» دەپ ئويلىدىم — يۇ، شۇنداقتىمۇ ئېھتىيات بىلەن كەينىمگە باقتىم.

— سىلىنى دەۋاتىمەن هوي سەتەڭخېنىم، بۇ جاي سىلىدەك يۈزى ئوچۇق نامەھرەملەرنىڭ بىتەرەت هالدا خالىغانچە قەدەم باسىدىغان تانسا زالى ئەمەس، — دېدى ئۇ ئالىيىپ.

«هە . . . مېنى دەۋېتىپتۇ — دە» دېگىنىمچە ئىختىيارسىز قەدىمىمنى توختاتتىم. ئاندىن ئۇنىڭ كۆزىگە ئۇدۇللا قاراپ:

— ئۇكام، بۇ نېمە دېگىنىڭىز؟ هېيتگاھقا كىرىشكە بولمامدۇ؟ ياكى بۇ يەرگە كىرىشنىڭ باشقىچە رەسمىيىتى بارمۇ؟ — سىلىققىنا سورىدىم ئۇنىڭ مېنى توسۇش مەقسىتىنى هېچ چۈشىنەلمەي. بىز تۇرۇۋاتقان شەھەردىكى ئاممىۋى باغچىلارغا كىرمەكچى بولساق تاۋۋال بەش پۇڭلۇق بېلەت سېتىۋالاتتۇق. بۇنىڭمۇ بىر رەسمىيىتى بولسا كېرەك، دەپ ئويلىدىم مەن.

— رەسمىيەت - پەسمىيەت دېگەن نېمە ئۇ؟ قانداق تېجىمەل خوتۇن، بۇ. بېشىڭىزغا رومال ئارتىپ، يۈزىڭىزنى رەسمىي يېپىپ، هەقىقىي مۇسۇلمانغا ئوخشاش كەلمەمسىز بۇ يەرگە، — دېدى ئۇ توڭلۇق بىلەن.

ئەمما، مەن مۇلايىملىق بىلەن كۈلۈپ تۇرۇپ:

— ئۇكام، قارىڭا، ئاۋۇ كىرىپ كېتىۋاتقانلارغا، ئۇلارنىڭ بېشىدا رومال تۇگۈل كېچەككىنە ياغلىقمۇ يوققۇ؟ — دېدىم ئىككىمىز سۆزلىشىۋاتقان ئەسنادا ئالدىمىزدىن دىددىل ئۆتۈپ كېتىپ، چوڭ دەرۋازا ئارقىلىق ئاللىقاچان جامە ئىچىگە كىرىپ بولغان تۆت-بەش ئەر - ئايال چەتئەللىكنى كۆرسىتىپ تۇرۇپ. ئۇلار ساياھەتچىلەر ياكى سودىگەرلەر بولسا كېرەك، ئۇرۇلىرىگە كۆپ يانچۇقلۇق سەپەر سومكىلىرىنى ئارتىۋالغان، ئەرلىرىمۇ، ئاياللىرىمۇ ئوخشاشلا كالتە شىم، يەڭسىز مايكا، ياپپاقسىزلا ساپما كەش كىيگەن، يالاڭباش كىشىلەر ئىدى.

— هە . . . ئۇ . . . ئۇلار . . . — دېگىنىچە دەماللىققا باشقا گەپ تاپالماي سەل كېكەچلەپ قالدى. «هە، بۇ «خالىس پوست» مەن بىلەن بولۇپ كېتىپ، ئۇلارنىڭ كىرىپ كەتكىنىنى كۆرمەي قاپتىمەن - دە، ئاپلا، ئىچىم تارلىق قىلغاندەك بىر ئىش قىلىپ قويدۇممۇ، نېمە؟ بۇ داڭدار جاينى شۇلار بولمىسىمۇ كۆرۈۋالسا ياخشى ئەمەسمىدى. ۋاي ئىست، ئەندى ئۇلارنىمۇ چاقىرىۋالارمۇ؟» دېگەن ۋەسۋەسە ئىلكىدە خىيال قىلىپ تۇرۇشۇمغا، سەل مۈكچەيگەن، شىماۋدەك يوللۇق رەختتىن ئۇزۇن تون كىيگەن، بېشىغا قازاندەك يوغان سەللە ئورىۋالغان، بومبا ساقال بىر ئادەم جامە ئىچىدىن چىقىپ كەلدى. ئېھتىمال ئۇ بايا تېخى بىرى بولۇنغان پاراڭلارنىڭ ھەممىسىنى تىڭشاپ تۇرغان بولسا كېرەك، قوتاز قۇيرۇقىدەك پارقىراپ تۇرغان قوڭۇر ساقىلىنى تىترىتىپ تۇرۇپ ماڭا بىر تىكىلدى - دە:

— ئۇلار دېگەن كاپىرلار، — دېدى ئۇ نەگىدۇر قاراپ، — بىر مۇسۇلماننىڭ پۇشتى ئۆزىنىڭ هالال تەقى - تۇرقىنى كاپىرلارنىڭكى بىلەن سېلىشتۇرسا، ئۇ ئىمانسىز، — دېدي ماڭا «يالت» قىلىپ بىر قاراپ قويۇپ، —

ئاللاھ ئىگەم ئالدىدا ئەڭ چوڭ گۇناھ ئۆت-
كۈزگەن بولىدۇ. بولۇپمۇ ئاللاھنىڭ نەزە-
رىدىكى يېقىن مۇنداق ئۇلۇغ، مۇقەددەس جاي-
غا دەسسەپ تۇرۇپ، ئەھلى مۇسۇلمان ئايال-
لىرىنىڭ شەرمى - ھايا، ئەدەپ - دىيانەت
سىمۋولى بولغان رومال - چۈمبەل تۈرىدىن
جاھىللىق قىلغانلارنى خەلقى ئالەممۇكە چۆر-
مەيدۇ. جامائەتنىڭ سەممىدە باركى، — دەپ
سۆزىنى داۋاملاشتۇردى ئۇ، دەرۋازا ئالدىدا
بىر دەمدىلا ئۇلىشىپ قالغان ئۆتكۈنچىلەر
تويىغا نەزەرىنى يۆتكەپ، — پەلەكنىڭ چا-
قى تەتۈر چۆرگىلەپ، تەقدىرنىڭ كۆزى قا-
رىغۇ بولۇپ قالغان ھېلىقى چاغلاردا قىزدىل
يەڭلىك ئىمانسىزلار كونىسنى بۇزدۇق دەپ،
ھە دېسىلا سەللە - پەرىجە، چۈمبەللەرنى يىر-
تىپ تاشلاپ، مەسچىتلەرنى بۇزۇپ - چېقىپ،
قۇرئان، ھەپتىيەكلەرنى كۆيدۈرۈۋېتىۋىدى،
شۇنچە يىللار كۆرگەن كۈنىمىز نېمە بولدى؟ ئاھ
ئۇلۇغ خۇداۋەندە كېرىم، نائىلاج بەندىلى-
رىڭنىڭ كۆزىگە ئۇ مۇشكۇل كۈنلەرنى ئىك-
كىنچى رەت كۆرسەتمىگەيسەن، — ئۇ سۆزلە-
ۋېتىپ قوپال بارماقلىرىدىكى ئالتۇن ئۈزۈك-
لەر سوغۇق يالتىراپ تۇرغان يۇڭلۇق يوغان
قوللىرىنى كۆككە ئېگىز كۆتۈرۈپ، نېمىلەر-
نىدۇر پىچىرلىغىنىچە يۈزىگە سىيپىدى، —
شۇنىمۇ ئۇنتۇمايمىزكى، — دېدى ئۇ شۇ چاغ
مەن تەرەپكە «يالت» قىلىپ يەنە بىر قا-
راپ، — پەقەت مۇشۇ سەككىز-توققۇز يىل ما-
بەينىدىلا خۇدانىڭ ئىلتىپاتى بىلەن نۇسرەت
يولى قايتىدىن ئېچىلىپ، سۇسلاپ كەتكەن
دىنىمىز كۈچىيىشكە، ئېزىپ كەتكەن ئىمانى-
مىز ساپلىشىشقا باشلىدى. خاتۇن خەقلەر
ئىنساب - تۇۋپىققە كېلىپ، ئۆزلىرىنى نامەھ-
رەمدىن، ياخشى - يامانىنىڭ كۆزلىرىدىن،
ئەگرى - توقۇق يوللاردىن قاچۇرۇپ، چۈمپەر-
دىلىرىگە قايتىدىن ئورالدى، مانا شۇنىڭ
خاسىيىتىدىنلا ھالا بۈگۈنكى كۈندە يۇرتى-
مىز بەرىكەت تېپىپ، داستىخانلىرىمىز نېمەتلى-
كە تولدى، ھەممىنىڭ قورسىقى راۋرۇس تو-
يۇپ، چىرايلىرىغا نۇر يۈگۈردى . . . — ئۇ، بۇ
سۆزلەرنى دەۋاتقىنىدا شۇنچىلىك كۈچەپ
كەتتىكى، كېكىرتىكىدىكى تېشىغا تېپىپ تۇر-
غان بۇغدىيىكى دەم يۇقىرىغا، دەم تۆۋەنگە
ھەرىكەتلىنىپ، پىستە كۆزلىرى تېخىمۇ قىسى-
لىپ كېتىۋاتاتتى. لېكىن ئۇنىڭ ۋەزى بول-
سا توختايدىغاندەك ئەمەس ئىدى. ئۆزىچە
بۇ دەبدەبىلىك نۇتقىدىن پەخىرلەنگەندەك
ئولاشقانلارنىڭ كۆزىگە بىرمۇبىر قادىلىپ
چىقاتتى. بۇ چاغدا ئۇلارنىڭ بەزىلىرى تەنە-
مىكىن، راستىمىكىن ئەيتاۋۇر، ئاۋازلىرىنى
غەيرىيلا بىر خىل سوزۇپ چىقىرىپ: «ھەق -
راست، ھەق - راست، داموللام توغرا ئېيتتى-
دۇ» دەپ ئۈنلۈك ئىگراپ قويۇشاتتى. لېكىن،
يەنە بەزىلىرى قانداقتۇر خەيرىخاھلىق نە-
زىرى بىلەن ماڭا قارىشىپ بىر - بىرلىرىگە
نېمىلەرنىدۇر پىچىرلىشاتتى، غۇلغۇلا قىلى-
شاتتى، توپ ئىچىدىن بىر - بىرلەپ نېرى
بولۇشاتتى. ئولاشقانلار ئىچىدە گىجىم رومال،
توز رومال، ھەتتا ئاق يىپەك رەختلەردىن
ئالاھىدە تىكىلگەن ئاق پەرىجىلەرنى ئارتى-
شىۋالغان ئاياللارمۇ بار ئىدى. مەن بۇ تا-
رىخىي جامەنى كۆرۈش ئۈمىدىدىم ۋاقتىنچە
ئۈزۈلگەن ھالدا قېتىپلا قالغانىدىم. لېكىن
قەلبىمدە بولسا: «ھەي، روشەن سەنمۇ سۆزلە!
ھەقىقىي ئىسلام ئەھكاملىرىدىن تامامەن قا-
را ساۋات، مۇنداق يوغان سەللىلىكلەر تە-
رىپىدىن خالىغانچە بۇرمىلىنىپ كېتىۋاتقان
ھەقىقىي مۇسۇلمانچىلىقنىڭ چىن ئۆلچىمى
ھەققىدە، ھازىرقى دۇنيانىڭ ئۇيغۇر ئايال-
لىرىغا قويۇۋاتقان تەلەپلىرى ھەققىدە لىللا

كەپ قىل، ياخشى چۈشەندۈر، بولۇپمۇ زامانىمىزنىڭ بۇ فەننىي پۈرسەتلىرىدە ئۆز ئانا تىلىمىزغا تەرجىمە قىلىنغان «قۇرئان كەرىم»دىكى ئىنسانىي مۇناسىۋەت، ئەخلاقىي پەزىلەت، ئىلىم - مەرىپەت ئەھكاملىرىغا ئائىت توغرا تەلىماتلاردىن ئەينەن نەقىل كەلتۈر. ئەگەر كەسپىي ئەخلاق مىزانىنىڭ يول قويغىنىدا، ئۇزاق مۇساپىنى بېسىپ بۇ شەھەرگە كېلىپ، مەخسۇس ئېنىقلاۋاتقان قولۇڭدىكى دېلودا، ئۈستىگە نېپىز بىر قەۋەت قوي مېيى ئۇيۇتۇلۇپ، ئاستىغا يەتتە كىلو نەشە قاچىلانغان كۆك سىرلىق كورا دەل مۇشۇ جامەگە يېقىن بىر كوچىدىكى قايماق بازىرىدا ئۆزىنىڭ گۇناھكار تۇرقىنى ئاق پەرىجە - چۇمبەل بىلەن نىقابلىۋالغان بىر ئايالنىڭ قولىدىن سېتىۋېلىنغانلىقىنى پاش قىل! جامائەتكە ياي! ئەگەر رومال - چۇمبەل راستىنلا ئەھلى مۇسۇلمان ئاياللىرىنىڭ شەرمى - ھايا، ئەدەب - دىيانەت سىمۋولى دېيىلىدىغان بولسا، ئىسلامىيەتنىڭ مۇقەددەس كىتابى بولغان «قۇرئان كەرىم» ۋە ھەدىسى مۇبارەكتە مۇسۇلمانلار ئۈچۈن «قەبىھ گۇناھ» دەپ قەيت قىلىنغان، جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتىنىڭ «جىنايى ئىشلار قانۇنى»دىمۇ «جىنايەت» دەپ ئېنىق بەلگىلەنگەن بۇ «ھارام» نى پەقەت ئاشۇ نىقابنىڭ ۋاستىسى بىلەنلا قولدىن - قولغا ئۆتكۈزۈپ يۈرگەنلىكىنى قانداق چۈشىنىش كېرەك؟ بىر پارچە لاتىنىڭ بىر ئايالنىڭ ھايا - نومۇسلۇق ۋە ئەدەب - دىيانەتلىك ئىكەنلىكىنى ئىسپاتلاپ بېرەلىشى زادى مۇمكىنمۇ؟ «ئادەمنىڭ ئالىسى ئىچىدە، ھايۋاننىڭ ئالىسى تېشىدا.» جېمىكى مەخلۇقاتلار ئىچىدە پسىخىكىسى ئەڭ مۇرەككەپ بولغان بۇ ئادەمزاتنىڭ خۇي - پەيلى، ئەدەب - ئەخلاقى، دىنىي ئېتىقادىنى ئەرزىمەس بىرلاتا بىلەنلا بەلگىلىگىلى، چۈشەنگىلى، ئۆلچىگىلى بولسا؟ بۇ تولىمۇ ئەپسۇسلىنارلىق مەنتىقىنى ئۇلارغا چۈشەندۈر، ماھىيىتىنى يەش!» دېگەن سادالار شاۋقۇن سالاتتى. ئەپسۇسكى بۇ سورۇن، بۇ پەيتتە ئۇنداق قىلىشىمنىڭ تولىمۇ پايدىسىز بولىدىغىنىنى سېزىپ تۇرغىنىم ئۈچۈنمىكىن، يۈرىكىم ئوتتا كۆيگەندەك پۇچۇلانماقتا ئىدى. «ئاھ، دۇنيادا ھەقىقەتنى چۈشىنىپ تۇرۇپ، ھەقنى سۆزلىيەلمەسلىكتىن ئارتۇق ئازابلىنىش بارمىدۇ كىشىگە؟» دەپ ئىچىمدا قىلغىنىمچە توپ ئىچىدىن ئاستا سۇغۇرۇلۇپ چىقتىم. شۇ ھامان ھېلىقى «خالىس پوست» نىڭ:

— ھە، بۇخانىممۇ ھەقايىدىقىم بولسا ئاخىرى ئىمانغا كەلدى. قاراپ تۇرۇڭلار، ئۇ ھازىر ئۇدۇل رەستىگە بېرىپ، چوقۇم بىر رومال سېتىۋالىدىغان بولىدى، جۇما! — دېگەن بوغۇق ئاۋازىغا قوشۇلۇپ، يەنە نەچچىسىنىڭ قىژغۇل-تاغۇل قىيا - قىيالاپ مەسخىرىلىك كۈلۈشلىرى ئارقامدىن خېلى يەرگىچە ئاڭلىنىپ تۇردى. شۇ تاپتا ئۈستى-ئۈستىگە قىلىنىۋاتقان بۇ خىل مۇئامىلىلەر ماڭا شۇ قەدەر قاتتىق ئەلەم قىلدىكى، گەرچە ھازىر ئۆز يۇرتۇم تۇپرىقىدا دەسسەپ تۇرغان بولسامۇ، ئەمما قەلبىمدە بەكمۇ ياتسىرىدىم. خۇددى بۇلۇت - تۇمانلار ئۈستىدىن ئاستا - ئاستا يەرگە لەيلەپ چۈشكەندەك بىر خىل غەشلىك ئىلكىدە كېتىۋاتىمەن. «نېمە؟ ئۇدۇل رەستىگە بېرىپ چوقۇم رومال سېتىۋالىمەن؟! مەن؟ مەنما؟!» ھەتسەلەپ ئارتۇق مەسخىرە بىلەن سوزلايتتىم، خىيالىمدا شۇ نادان «پوست» تىن: «ياق! ياق! سىز خاتالاشتىڭىز، مەڭگۈ خاتالاشتىڭىز. چۈنكى مەن 21-ئەسىردە — ئاتوم - ئېلېكترون دەۋرىدە ياشاۋاتقان

بىر مىللەتنىڭ ئىلىم سۆيەر قىزىدەمەن. مەن ئەمەس، مېنىڭ ئاپاممۇ بىزار بولغان ئۇ نادانلىق نىقابىنى مەن قايتىدىن سېتىۋېلىش تۈگۈل، ئۈستىدىن مىڭ تىللا قوشۇپ بەرسىڭىزمۇ قولۇمغا ئالمايمەن، يۈزۈمگە سالمايمەن . . .» دەپ ئۆز - ئۆزۈمگە خىتاب قىلغاچ كېتىۋاتىمەن.

لېكىن، قۇلاق تۈۋىمدە ھېلىقى داموللامنىڭ سۇرلۇك سۆۋلەتتە غادىيىپ تۇرۇپ قىلىۋاتقان غەلىتە سۆزلىرى تېخىچە غۇڭۇلدايتتى. كۆز ئالدىمدىن شۇ توپ ئىچىدىكى ۋە مەن يۇرتۇمغا كەلگەندىن بېرى دوقمۇش - دوقمۇشتا ئۇچرىتىپ تۇرۇۋاتقان چۈمبەللىك خوتۇن - قىزلار بىر - بىرلەپ ئۆتۈشمەكتە ئىدى. مەن ئەسلىدىم: زىيالىيلار ۋە ئىدارە - جەمئىيەتلەردىكى ئىشچى - خىزمەتچىلەر . . . ئارىسىدا بۇ ھال يوق ئىدى. شۇڭا خىيالىمدىن: «دىنىي خۇراپاتلىق پەقەت نادانلارنىلا ئەسىر قىلالايدىكەن، نادانلارنىلا، نادانلارنىلا» دېگەن پىكىرلەر كېچىپ، ئۇلۇغ - كىچىك تىنىدىم - دە، ئىچىمدىكى ئۈنسىز نىدا قىلدىم: جاھالەتنىڭ جەبرىسى، خۇراپاتنىڭ خورەكلىرىدىن تېخىچە غاپىللىقتا قالغان ئەي جىنىسداشلىرىم! ئۆز قەدرى - قىممىتىڭنى، ئادىمىي ئىززىتىڭنى، ئانىلىق ئىتىبارىڭنى تولۇق چۈشەنمەي، مەرىپەت دۇنياسىنىڭ تەرەققىيات مەئىشەتلىرىدىن مەھرۇم ھالدا، ئاشۇ قۇللۇق، فېئوداللىق ئۆتمۈشىنىڭ قالدۇق قاراڭغۇلۇقىغا قاچانغىچە چېكىنىپ ئۆتەرسەن؟ خۇراپاتنىڭ ئاشۇ ئاكسىز تەرغىباتچىلىرىغا قانچە بەك چوقۇنۇپ، شەرتسىز يول قويساڭ، ئۇلارنىڭ يۇرتقا، مىللەتكە كەلتۈرىدىغان ئاپىتىنىڭمۇ شۇنچە چوڭ بولىدىغىنىنى نېمىشقا چۈشەنمەيدىغانسەن؟

1988 - يىل ئىيۇن، ئۈرۈمچى

سەھنە تىياتىر ئەسەرلىرىنى قوبۇل قىلىش ئېلانى

دۆلىتىمىز قۇرۇلغانلىقىنىڭ 40 يىللىقىنى ۋە 2-نۆۋەتلىك شىنجاڭ سەنئەت بايرىمىنى كۈتۈۋېلىش يۈزىسىدىن ئۆمىكىمىز ھەرخىل تېمىدىكى ئوپېرا، مۇزىكىلىق دراما، دراما ئەسەرلىرىنى قوبۇل قىلىدۇ. كەڭ ئاپتورلار يېزىپ پۈتتۈرگەن ۋە يېزىۋاتقان سەھنە ئەسەرلىرىنى پۈتتۈرۈپ، ئوپېرا ئۆمەك سەنئەت بۆلۈمىگە ئەۋەتىپ بەرسە بولىدۇ.

قوبۇل قىلىش تەرتىپى:

1. ئاپتورلارنىڭ ئەۋەتكەن ئەسىرىنىڭ سۈپىتى ۋە ھەجمىنىڭ چوڭ - كىچىكلىكىگە قاراپ قەلەم ھەققى بېرىلىدۇ.

2. ئۆمىكىمىز سەھنىلەشتۈرۈشكە بولىدۇ دەپ قارىغان ئەسەرنىڭ ئاپتورىنى تەكلىپ قىلىپ مۇناسىۋەتلىك سەنئەت خادىملىرى بىلەن بىرگە ئۆزگەرتىش خىزمىتى ئېلىپ بارىدۇ. ئاپتورنىڭ ياتاق، كاماندىروپكا پۇلىنى ئۆمەك ئۆز ئۈستىگە ئالىدۇ.

3. ئەسەر سەھنىلەشتۈرۈلگەندىن كېيىن 100 مەيداندىن ئوشۇق ئوينالغان بولسا 1500 يۈەن، 50 مەيداندىن ئوشۇق ئوينالغان بولسا 1000 يۈەن، 30 مەيداندىن ئوشۇق ئوينالغان بولسا، 500 يۈەن قەلەم ھەققى بېرىلىدۇ.

شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق ئوپېرا - تىياتىر ئۆمىكى

(قىز تىلىدىن)

مۇھەممەت خېۋىر

يېشىلىك بىلەن تەسىر ئېتىپ ئىدراكىمغا،
سوغ دىلىمغا ئاتەش چېچىپ، ئوت چېچىپ؛
ئىجازەتسىز ئۇسسۇپ كىردىڭ يۈرەككە،
كۆڭۈل بەردىم تىپىچلىقىمدىن ۋاز كېچىپ،
سوغ دىلىمغا كىردىڭ ئاتەش - ئوت چېچىپ.

قىياسلارنى قوبۇل ئەتتىم ياشلىقتىن،
نادانلىقىم ھەۋەسلەرنى ئۇندۇردى.
پايدا تاپتىڭ چەكتىن ئاشقان شاشلىقتىن،
ياش ھەۋىسىم شېرىن گەپكە كۆندۈردى،
يۈرىكىمدە شېرىن ئارزۇ ئۇندۇردى.

ئاگاھ ئەتتى ئانام سەندىن نەچچە رەت،
ۋەدەڭ بىلەن گاسلىشىپتۇ قۇلىقىم.
ئىختىياردىن تىزگىنىنى بۇ نۆۋەت
«ئۆزۈم تۇتاي» دېدى كەلمەس خورلۇقىم،
سەزگۈسىنى يوقىتىپتۇ قۇلىقىم.

«يۇلتۇز...» دېدىڭ، ئۇچۇپ چىقتىم پەلەككە،
چىقتىم، لېكىن چۈشۈش دىلدىن كەچمىدى.
«...قۇياش!» دېدىڭ، ئاپتاپ تولدى يۈرەككە،
(لېكىن دىلدىن بۇلۇت، تۇمان كۆچمىدى)،
موللاق ئېتىپ چۈشۈش دىلدىن كەچمىدى.

تەلۋە ھەۋەس تۇمانىدا لەيلىدىم،
ئوي - چوڭقۇرنى ئۇلگۇرمىدىم پەرق ئېتىپ.
مەستلىكىمدىن جىننى يولداش ئەيلىدىم،
سۆزلۈك ئەقىل كەتتى دىلنى تەرك ئېتىپ،
تۈزلۈك دىلنى كۆرەلمىدىم پەرق ئېتىپ،

ئۇچۇپ بېرىپ ئۇستۇم راسا چوققىغا،
تەھتى ئەسرا كۈتۈۋالدى جىسمىمنى.

ئەقىل تاپتىم ئۇچرىغاندا دوققىغا،
ئۆزگەرتكىدەك بولۇپ كەتتىم ئىسمىمنى،
ئەلەم، خورلۇق كۈتۈۋالدى جىسمىمنى.

ھوشۇم بىلەن باقسام ئەمدى ئەتراپقا،
زاڭلىق ئېتەر مەستلىكىمنى مەۋجۇدات.
كەتتى ياشلىق، نومۇس - ھايا ئىسراپقا،
كۆزلىرىمنى كور قىپتىمەن، پەندىيات،
ئىست! دەيدۇ ئېچىنىشتىن مەۋجۇدات.

كېتىپتىمەن ئوغىغا بەك ئېچىكىپ،
يۇلتۇز ئىدىم، ئېقىپ چۈشتۈم ئەۋرەزگە.
سىرلىرىڭدىن ۋاقىپلاندىم كېچىكىپ،
گۈل ئورايمەن تىكەنلىك شوم غەرەزگە،
پاتۇردۇڭغۇ بويۇمچىلا ئەۋرەزگە.

سۆيگۈمنى ئوت دەپتىكەنمەن چۈش كۆرۈپ،
ۋۇجۇدۇمنى پۇشمان ئوتى كۆيدۈردى.
چۈش كۆرمىگەن يالۋۇرۇشنى خوپ كۆرۈپ،
قارا بېسىش قىممىتىمنى بىلدۈردى،
يەڭگىمىس، تەنتەك ھېسلىرىمنى كۆيدۈردى.

زەھەر بەزەن شېرىن بولار، بىلمىگىلار،
تۈلكە ئالداپ ئەپكەتمىسۇن، دوستلىرىم.
قىممىتىمدىن ھازىر ئىبرەت ئېلىڭلار،
كېيىن ھەسرەت يەپ كەتمىسۇن، دوستلىرىم،
تەلۋە ھەۋەس ئەپكەتمىسۇن، دوستلىرىم.

تەلۋە ھەۋەس ئېلىپ چىقتى پەلەككە،
تاشلاپ يەرگە، مىسلى ۋەيران ئەيلىدى.
مەسخۇش بولۇپ ئالدىراڭغۇ تىلەككە،
دوستلار ۋەيران بولمىسىلا مەيلىدى،
تەلۋە ھەۋەس مېنى يەكسان ئەيلىدى.

مۇناپىقنىڭ ئۆلۈمى

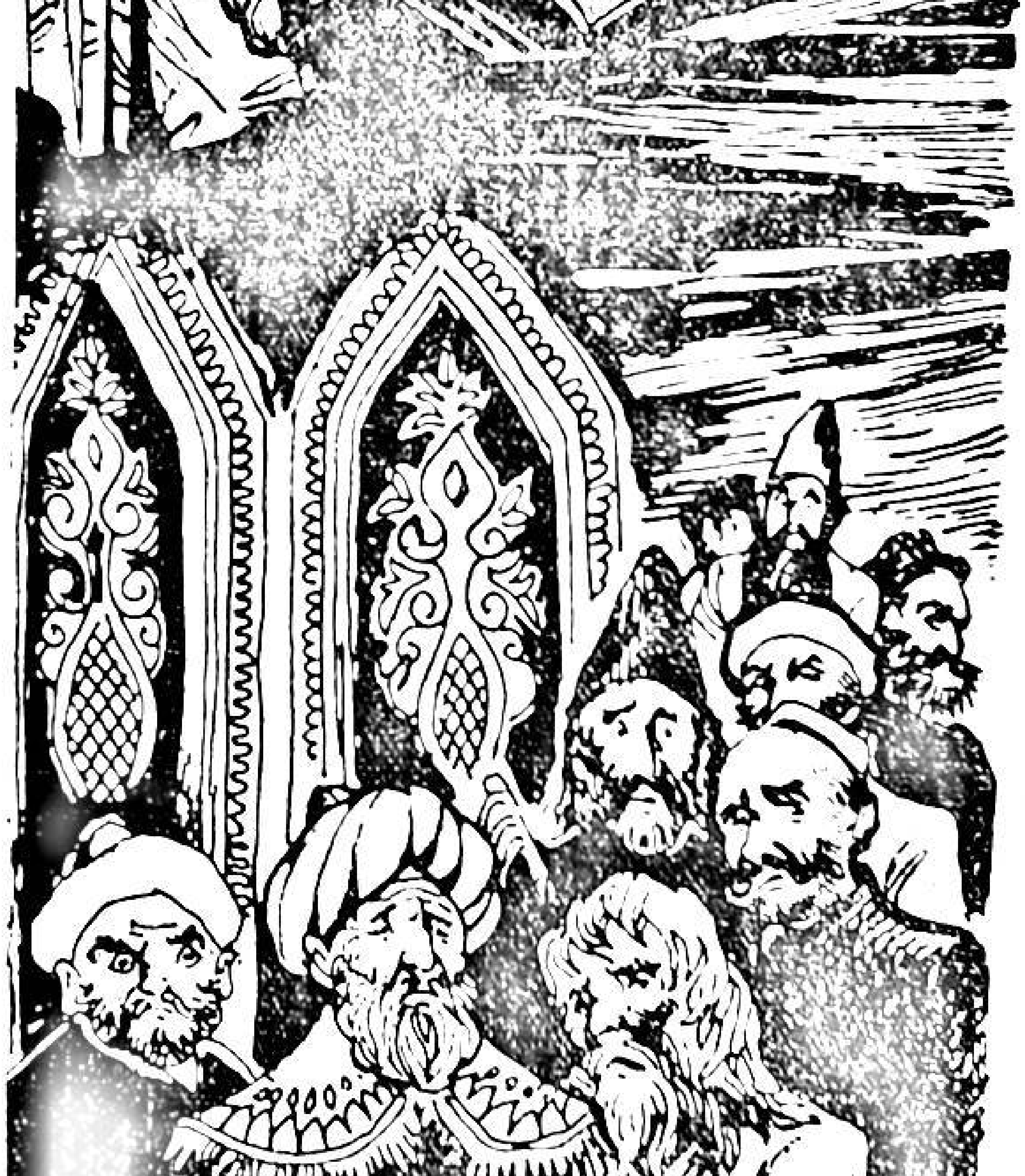

(پوۋېست)

مۇھەممەتئېلى زۇنۇن

ئاق لىباسلىق شەيتان

مىش، مىش، مىش،
ھاجى ئاتام كېلىۋاتىمىش.
شەھەر - قەلئە ئېلىۋاتىمىش،
ئەلنىڭ بەختى كۈلۈۋاتىمىش...

1931 - يىلى 3 - ئاينىڭ 11 - كۈنى ئىسيانكار قۇمۇل دىيارىنىڭ شوپۇل تاغلىقرايونى ئىنتىقام زۇلپىقارىنى قىنىدىن چىقاردى.

بۇ زۇلپىقار 1912 - يىلى تۆمۈر خەلپە باشچىلىقىدا قوزغالغان سەلتەنەتلىك خەلق قوزغىلىڭىنىڭ سىناقلىرىدىن ئۆتكەن پېشقەدەم ئىنقىلابچى خوجانىياز ھاجىمنىڭ قولىدا چاقناۋاتاتتى. ئۇنىڭ ئىلھامبەخش شولىسى ئاسمانپەلەك خانتەگرى چوققىسىدىن ھالقىپ ئۆتۈپ، جاپاكەش جەنۇب خەلقىنىڭ سۇلغۇن كۆڭلىنى يورۇتماقتا ئىدى. كىشىلەر غەلىبە

* بېشى ئۆتكەنكىساندا

خەۋەرلەرگە تەشنا، جەڭ ئاتلىرىنىڭ تۇياق ئاۋازلىرىدا تەقەززا ئىدى. ئىككى يىل ھامانا شۇنداق تەشنالىق ۋە تەقەززالىق ئىچىدە، يۈكسەك ئۈمىد، چەكسىز ئىنتىزارلىق ئىچىدە ئۆتۈپ كەتتى!

1933 - يىلىنىڭ باھارى-ئىجادلىق ئۈمىدى بىلەن تولغان خاسىيەتلىك باھار باشلاندى! جەنۇبتا يۈرۈش قىلغان جەڭ كارۋانلىرىنىڭ ئۇلۇغ غەلىبىسى ھەققىدىكى خوش خەۋەرلەر بۇ يىلقى «نورۇز قوشاقلىرى»غا يېڭى مەزمۇن بەخش ئەتتى، بالىلارنىڭ «قارا - قارا قۇشلار ىمە» ماۋزۇلۇق ناخشىلىق ئويۇنىغا يېڭى مەزمۇن بەخش ئەتتى. مەھكەم قولتۇتۇشۇپ، قايناام شەكلىدە پىرقىراۋاتقان توپ - توپ سەبىي بالىلار ئەنە شۇ قوشاقنى جاراڭلىتاتتى.

قوۇندۇزدەك ئايغىرنى ئىككى مۈردىگە يېتىلىتىپ كېلىۋاتقان خوجا ئىشان بۇ قوشاقنى بۈگۈن بەش يەردە ئاڭلىدى، بىئارام بولدى. قورغان تەۋەسىدىن سېتىۋالغان كاتتا باغ - ھويلىسىغا قاراپ كېتىۋاتقان بۇ ئەرباب ئاچچىق خىيال پاتقىقىدا تېپىرلىماقتىدى: خەلق ئارىسىدا «قازىنىڭنىڭ قاينىشىغا باق، بالاڭنىڭ ئوينىشىغا» دېگەن سۆز بار. بۇ شۇم ئېغىز تەنتەكلەرنىڭ ئويۇنىغا بىپەرۋالىق قىلغىلى بولارمۇ؟ خوجانىياز ھاجى راستىنلا بۇ تەرەپكە ئاتلىنىدىغان بولسا..

تۆرەيار باغ تەرەپتىن چىققان بىر توپ ئوغۇل - قىزلارنىڭ ۋاراڭ - چۇرۇڭى خوجا ئىشاننى چۆچۈتۈۋەتتى. سۈيۈنچە ئېلىشقا ئالدىرىغان بالا يەتكۈزمەكچى بولغان خوش خەۋەرنى ئولبويى يادلاپ ماڭغاندەك بۇلارمۇ بىر قوشاقنى تەڭ يادلىشاتتى:

مىش، مىش، مىش،
ھاجى ئاتام كېلىۋاتىمىش،
شەھەر - قەلئە ئېلىۋاتىمىش،
ئىقبالىمىز يولىغا
ئالتۇن كۆۋرۈك سېلىۋاتىمىش...

— خوتۇنتالاقلار! — سەبىي گۆدەكلەر ئۈستىگە قارغىش مۆلدۈرى ياغدۇردى خوجا ئىشان.—تىلىڭغا كۆيدۈرگە چىققۇر، ئىلاھىم!— ئۇ، كۆۋرۈككە يېقىنلاشتى. ئۇلغايغان تۇمەن دەريا سۈيى بۆلەكچىلا كۈچلۈك شاۋقۇنلىماقتا، گويا ھېلىقى بالىلارنىڭ جاراڭلىق قوشاقلىرىغا تەڭكەش بولماقتا ئىدى. سان-ساناقسىز قارلىغاچ دولقۇن ئۈستىدە ئەركىن پەرۋاز قىلماقتا، تىنىمسىز ۋىچىرلىماقتا. ئۇلارنىڭ ئاۋازىمۇ ھېلىقى قوشاقنى ئېيتىۋاتقاندەكلا يېقىملىق ۋە رىتىملىك ئىدى. خوجا ئىشان بۇ ئاۋازدىنمۇ بىزار بولدى. ئۇ «ھەزرىتى ئاپپاق خوجا خىسلەتلىك ھاسىسىنى بىر شىلتىپلا پۈتۈن تەڭرىتاغنىڭ جەنۇبىي ۋادىسىدىكى بۇلبۇللارنىڭ ھەممىسىنى شىمالغا قوغلىۋەتكەن» دەپ ئاڭلىغان ۋە بۇ گەپكە ئىشىنەتتى. «بۇ چەرەندە - پەرەندىلەرنىمۇ قوغلىۋەتكەن بولسىچۇ! — دەپ ھەسرەتلەندى خوجا ئىشان. — ۋىچىرلاۋېرىپ، ئىمانىمنى ئېزىقتۇردىغۇ!»

«مىش، مىش، مىش...» — قوشاق ئوقۇۋاتقانلار — چاڭ توزۇتۇپ چېپىپ كېلىۋاتقان يايداق ئېشەكلەرنىڭ ساغرىسىغا قونۇۋالغان دېھقان بالىلىرى ئىدى.

—زوۋانىڭ قوروپ كەتسۇن، خوتۇنتالاقلار!—دېمى سىقىلغان خوجا ئىشان ئەلەم ئىچىدە ئۆز - ئۆزىگە سوئال قويدى،—بۇ يالىڭاياغ ياۋايىلار نەدىن ئۆگەنگەندۇ؟ كىم توقۇۋاتقاندۇ؟ كىم تارقىتىۋاتقاندۇ زادى؟ مادۇتەي جانابلىرى خەۋەر تاپقانمىدۇ؟ قانداق تەدبىر قوللانماقچى بولۇۋاتقاندۇ؟ قوتراتقۇلۇق قىلىۋاتقانلاردىن بىر قانچىسىنىڭ

www.uyghurkitap.com

كاللىسىنى ئالمايدىغان بولسا! . .

خوجا ئىشان ئاتىنىڭ تىزگىنىنى تارتتى. هاڭ-تاڭ قالغان مۇرىتلىرى تەلەڭ تىكىلدى؛

— خوجام؟ . .

— دوتەي يامۇلغا!

بايىلا جىددىي تېلېگراممىنى تاپشۇرۇپ ئالغان ماشياۋۇ تولىمۇ خۇشال ۋە خاتىرجەم ئىدى.

— خۇشخەۋەر! — دېدى ئۇ ئاغزى قۇلىقىغا يەتكەن هالدا. — شېڭ زىخۇي تەختكە چىقىپتۇ، شېڭ زىخۇي!

— شېڭ زىخۇي؟ — دېدى خوجا ئىشان هودۇقۇش ئىچىدە، — جىن شۇرېن ھەزرەتلىرىچۇ؟ بۇ زات خېيىم-خەتەرگە يولۇقمىغاندۇ؟

— هەربىي مەسلىھەتچىلەر باشقارما مۇدىرى چېن جۇڭ بىلەن ئاۋدىناتسىيە ئەترىتىنىڭ باشلىقى لى شياۋتيەن ۋە تاۋمىڭيۇ قاتارلىقلار هەربىي-سىياسىي ئۆزگىرىش قوزغاپ، جىن شۇرېننى ئاغدۇرۇپ تاشلاپتۇ!

خوجا ئىشان شېڭ، لى، تاۋ دېگەنلەرنىڭ هېچقايسىسىنى بىلمەيتتى. «ئاۋدىناتسىيە» دېگەندەك سۆزلەرنىمۇ چۈشەنمەيتتى. ئۇنىڭ ئەس-يادى جىن شۇرېندا ئىدى.

— جىن شۇرېن ھەزرەتلىرى زىيان-زەخمەتكە ئۇچراپ قالمىغاندۇ؟ — دېدى ئالاقزادىلىك ئىچىدە.

— ياق، 1264 سەر ئالتە يېرىم مىسقال ساپ ئالتۇننى ئېلىپ، سوۋېت زېمىنى ئارقىلىق تيەنجىنگە بېرىۋاپتۇ.

— ئۇھ. . . ، — ئۆز ئاتىسىنىڭ يىراق مەنزىلگە ساق-سالامەت يەتكەنلىك خەۋىرىنى ئاڭلىغاندىنمۇ بەكرەك خاتىرجەملىك بىلەن يېنىككىنە تىندى خوجا ئىشان، — پاك جاڭجۇڭ ئالىيلىرى سۆيۈمسىت بىلەن ئۇل-تۇرالىغەندىن بۇيانقى بەش يىل مابەينىدە ئەل-يۇرتنى ئەدلى-ئادالەت قىلىچى بىلەن تىنچلاندۇرۇپ كەلگەن ئۇلۇغ زات ئىدى.

— شېڭ شىسەي — قالتىس قابىلىيەتلىك زات! — ھەۋەس بىلەن تونۇشتۇردى ماشياۋۇ، — لياۋنىڭ ئۆلكىسىنىڭ كەيۈەن ناهىيىسىدىن، ياپونىيە قۇرۇقلۇق ئارمىيە ئالىي مەكتىپىنى پۈتتۈرگەن، ياپون تىلىغا كامىل.

— شۇنداق، شۇنداق، سۇدەك بىلىدۇ، ھەممىنى بىلىدۇ، — يېڭى پادىشاھنى قانداق ماختاش لازىملىقىنى بىلەلمىگەن خوجا ئىشان تىلىنى چاينىشقا باشلىدى.

— جياڭ جيېشىنىڭ ھەربىي قىسمىدا مەسلىھەتچى، ئۇرۇش قىلىش بۆلۈمىدە كېچەك بولغان. جىن شۇرېننىڭ تەكلىپى بويىچە شىنجاڭغا كەلگەن.

— شۇنداق، شۇنداق، تەكلىپ بويىچە كەلگەن، ئالاھىدە تەكلىپ بويىچە.

— مانا ئەمدى جىن شۇرېننى قوغلىۋەتكەنلەرنى بىر پەشۋا بىلەن يىقىتىپ، پۈتۈن تەختنى تەنها ئىگىلەپتۇ!

— تولىمۇ خاسىيەتلىك ئىش بوپتۇ!

— بىلەمسىز، خوجانىياز هاجى دېگەن تۆمۈر خەلىپە قوزغىلىڭى ۋاقتىدىلا پاك جاڭجۇڭ ئالىيلىرىنىڭ دامىغا چۈشكەن.

— شۇنداق، ئەل بولۇشقا ئۇنىماي، ئەگەشكۈچىلىرىنى باشلاپ، تاغقا چىقىپ كەتكەن.

— كېيىن مەككىنى تاۋاپ قىلدى، بىر مۇنچە مەملىكەتلەردە زىيارەتتە بولدى، كۆپنى كۆردى. ئىشنىڭ يولىنى، تەدبىرىنى بىلىۋالدى.

— ئۇ تۇتاشتۇرغان كىچىككىنە ئوت مانا

ئەمدى چوڭ يانغىنغا ئايلانىدى!

— بۇ يانغىننى ئۆچۈرۈش جىن شۇرېنىڭ قولىدىن كەلمەيتتى. شېڭ زىخۇيىنىڭ تەختكە چىققىنى ناھايىتى ئوبدان بولدى. غەم-تەشۋىشتىن خالاس بولدۇم، كۆڭلۈم ئىز-جايىغا چۈشتى.

— مۇنداق دېسىلە، مادوتەي ئالىيلىرى، — غەم-تەشۋىش جۇدۇنلىرى ئىچىدە توڭلاشقا باشلىغان ۋۇجۇدى ئىللىماقتا ئىدى. ئۇ، چوڭ-كىچىكلەر ئاغزىدىن ئاڭلىغان بېيىت-قوشاقلار ۋە ھەر خىل گەپ-سۆزلەرنى ئۇنتۇرىغا قويدى. ئەمدى تامامەن خاتىرجەم بولغانلىقىنى قايتا-قايتا ئىزھار قىلدى. —شېڭ زىخۇي ئالىيلىرىغا نامە يوللايدىغان بولسىلا كەمىنە قۇللىرىنىڭ ئىسمىنىمۇ قېتىپ قويغايلا، دوتەي ئالىيلىرى، ئۇ ئاتىمىزنى مەن چىن قەلبىمدىن ھىمايە قىلىمەن، ئۆمۈر بويى خىزمىتىدە بولۇشقا تەييارمەن!

— ئورۇنلۇق تەلەپ، — دېدى ماشياۋۋۇ، — «12-ئاپرېل سىياسىي ئۆزگىرىشى» نى قىزغىن قوللىغان ھەر ساھە ئەربابلىرى ئىسمىلىكىنىڭ بىرىنچى رېتىگە تىزىپ يوللايمەن.

.- ئالىي ھىممەتلىرىگە يۈز مىڭ رەھمەت، خەيرىخاھ ئاتا! — يەرگىچە ئېگىلگەن پېتى ئارقىچە مېڭىپ، ئىشىكتىن چىققۋاتقان خوجا ئىمشاننى چاقىردى ماشياۋۋۇ:

— سەل-پەل تەخىر قىلىڭ، خوجا.

— خوش، دوتەي ئالىيلىرى، خىزمەت بارمىكەن؟ — بۇتقا چوقۇنغان راھىبتەك تىزلاندى ئۇ.

— مۇرىتلىرىڭىز ئىچىدە قومۇللۇق، تۇرپان-توقسۇنلۇقلار بار-ھە؟

— بار-بار، قومۇللۇقتىن ئۈچى بار. يەنە كېلىپ، بىرى خوجا نىيازھاجى بىلەن بىر يۇرتلۇق — تاراتىپىلىق. تۇرپان-توقسۇنلۇقتىن توققۇزى بار.

— ياخشى، ناھايىتى ياخشى! بۈگۈندىن باشلاپ ئايرىم ھۇجرىلارغا ئورۇنلاشتۇرۇڭ، ئالاھىدە كۈتۈڭ.

— خوش، دوتەي ئالىيلىرى.

— ئۇلار يەرلىك تىل تەلەپپۇزىنى تېزلىكتە ئەسلىگە كەلتۈرسۇن!

— خوش، دوتەي ئالىيلىرى، — دېدى خوجا ئىمشان سەۋەبىنى سوراشقا پېتىنالماي.

— چىقىڭ. دەرھال ئورۇنلاشتۇرۇڭ!

— خوش، ئورۇنلاشتۇراي، دەرھال ئورۇنلاشتۇراي.

. . . . . .

ئېتىز-ئېرىقلار ساپسېرىق كاككۇك گۈلىگە، باغ-ۋارانلار رەڭگا-رەڭ چېچەكلەرگە پۈركەنگەن چاغ. ئىجادلىق ۋەسلىگە تەشنا بولغان يۈز مىڭلىغان خەلقنىڭ كۆڭلىدىمۇ ئۈمىد چېچەكلىرى بەرق ئۇرۇپ ئېچىلماقتا.

قومۇل خەلق ئىنقىلابىنىڭ ئىلھامى بىلەن كارۋانلار باشلىقى تۆمۈر پالۋاننىڭ يېتەكچىلىكىدە قوزغالغان تۇرپان-توقسۇن كۈرەشچىلىرى جەنۇبقا قاراپ غەلىبىلىك يۈرۈش قىلىپ، قەشقەر تەۋەسىگە قەدەم قويدى. ئەجەل ۋەھىمىسى ئىچىدە قالغان جىن شۇجېن (ئۆلكە ئارمىيىسىنىڭ قەشقەردە تۇرۇشلۇق دىۋىزىيە باشلىقى، جىن شۇرېنىڭ 4-ئىنىسى) دورا يەپ ئۆلۈۋېلىشقا مەجبۇر بولدى. دوتەيلىك ھەم سىجاڭلىقتىن ئىبارەت قوش مەنسەپكە ئېرىشكەن ماشياۋۋۇنىڭ ئالدىنقى سەپ-مارالبېشىغا ئەۋەتكەن ئەسكەرلىرى ئارقا-ئارقىدىن مەغلۇپ بولماقتا. قىرىق نەچچە كۈنگە سوزۇلغان شىددەتلىك ئۇرۇشقا يەرداشلىق بېرەلمىگەن تۇڭگانچاك ياڭ چىڭمىن، لى دېگرۇك قاتارلىقلار ئاقساق-

www.uyghurkitap.com ئۇيغۇر كىتاب تورى بېكىتى

چولاق هالدا قېچىپ كەلمەكتە، داد - پەرياد كۆتۈرمەكتە: «ئۇلارغا تەڭكەلگىلى بولمىدى! ئەسكەرلىرىمىزنىڭ جەسەتلىرى چۆل - جەزىرىلەردە قالدى! ...»

دەل شۇ كۈنلەردە ماشىياۋۋۇنىڭ سۇغۇن چازا ① دا تۇرۇۋاتقان ئەسكەرلىرى قىرغىز لىيەنجاڭ ئوسمان ئېلى يېتەكچىلىكىدە قوزغىلاڭ كۆتۈردى. ئۇز يىڭجاڭى چىڭ تۇڭلىڭنى ۋە ئۇنىڭ سادىق قولچوماقلىرىنى بىر كېچىدىلا ئۆجۈقتۇرۇپ، 400 تال مىلتىقنى قولغا چۈشۈرگەن بۇ ئەزىمەتلەر تۆمۈر سىجاڭ تەرىپىدىن تەقدىم قىلىنغان جەڭ بايرىقىنى كۆكتە جەۋلان قىلدۇرغان هالدا ئاتۇشقا يېتىپ كەلدى. بايراق ئۈستىگە يېزىلغان «فى سەبىلىللا» (خالىس پىدائىي) دېگەن خەت سان - ساناقسىز نەۋقىرانلارنى ئۆزىگە جەلپ قىلماقتا ئىدى. ئاستىن ئاتۇش - ئۈستىن ئاتۇش ياشلىرى شۇ بايراق ئاستىغا توپنىماقتا؛ بەشكېرەم، قورغان، سەمەن، دۆلەتباغ، شامالباغ ... ياشلىرى ئاتۇش تەرەپكە ئاقماقتا؛ ئاشلىق - ئوزۇق، بېدە - بوغۇز يۈكلەنگەن ئات - كالا، ئېشەك هارۋىلىرى شۇ تەرەپكە راۋان بولماقتا ئىدى. تۈتۈرگە داۋىنىدا بولۇپ ئۆتكەن تۇنجى قېتىملىق سوقۇشتا ئەجەللىك زەربىگە يولۇققان ماشىياۋۋۇ چېرىكلىرىنىڭ ئىمجان قىياپىتىنى كۆرگەن كىشىلەر ئىچ - ئىچىدىن كۈلمەكتە، بىر - بىرىگە خۇش خەۋەر يەتكۈزمەكتە، پىدائىي ئوغلانلارنىڭ غەلىبىسىگە تەنتەنە قىلماقتا ئىدى.

ئىشتىهاسى تۇتۇلغان، چاچقۇنلۇق كېسىلىگە مۇپتىلا بولغان خوجا ئىشاننىڭ كۈنلىرى ئىت - تىتچىلىق، بىئاراملىق ئىچىدە ئۆتمەكتە ئىدى. تەرەپ - تەرەپكە تارقىتىۋەتكەن «كۆز - قولاق»لىرىنى خەۋەر يەتكۈزۈشكە مەجبۇر قىلاتتى:

— كۆرگەن - ئاڭلىغانلىرىڭنىڭ هەممىسىنى ئېيت! — دەپ قىستايتتى ئۇ، — راستىنى يوشۇرماي، يالغىنىنى قوشماي، ئەينەن سۆزلە!

«كۆز - قولاق»لار يالغان سۆزلەشكە پېتىنالمايتتى، راستىنى ئېيتىشقىمۇ جۈرئەت قىلالمايتتى. راست - يالغان سۆزلىگەنلىكىنىڭ هېچبىرى تىل - ئاهانەتتىن قۇتۇلالمايتتى.

— خوجام! ...، — دېگىنىچە يىقىلدى هاسىراپ - هۆمىدەپ كىرگەن «كۆز - قولاق»تىن بىرى، — ئوسمان قىرغىز شەهەرگە هۇجۇم قىلغۇدەك!

— نېمە دەپ جۆيلۈۋاتىسەن، خوتۇنتالاق! — غەزەپ بىلەن بىر كاچات سالدى خوجا ئىشان.

— يالغان سۆزلىگەن بولسام، تىلىم قۇرۇپ كەتسۇن! ئۇدۇنيا-بۇدۇنيا قارا يۈز بولۇپ كېتەي! — ئۇتتەك قىزىرىپ كەتكەن مەڭزىنى سىلاپ قەسەم قىلدى «كۆز - قولاق».

— قاچان هۇجۇم قىلغۇدەك؟ — خوجا ئىشاننىڭ ئاۋازى تىترىمەكتە ئىدى.

— بۈگۈن كېچە!

— هە؟! — دەرمانسىزلىنىپ «لاسسىدە» ئولتۇرۇپ قالدى. ئەكىرىپ قويۇلغان پېتى تۇرغان بىر تەخسە لەگمەن دۇم كۆمتۈرۈلدى، — كىمدىن ئاڭلىدىڭ؟ قانداق بىلدىڭ؟ — دېدى بىر هازادىن كېيىن.

— هەممە ئادەمنىڭ ئاغزىدا شۇ گەپ. بەش دەرۋازىنىڭ هەممىسى تاقىلىپتۇ. سېپىل ئۈستىدىكى چېرىكلەر ئۇۋىسى بۇزۇلغان چۈمۈلىدىنمۇ كۆپ!

— ياستۇقنى يۆلەپ قوي، يەنە بىرنى، ئۇھ، بولدى، چىقىپ كېتىڭلار، — قوش ياستۇقنى ئۇدۇل قولتۇقىغا قىسقان هالدا پىكىر يۈرگۈزۈشكە باشلىدى، — تۆمۈر هارۋىكەش ئۇنىڭغا

---

① ئاتۇشتىن ئۇچتۇرپانغا بارىدىغان تارجىلغىنىڭ ئاغزىغا جايلاشقان مۇهىم چازا.

شەھەرگە تەگمەي تۇرۇشنى تەۋسىيە قىلغانىكەنسىشقۇ؟ نېمىشقا ئۆز بېشىمچىلىق قىلىدۇ بۇ قىرغىز؟ شەھەرگە تەنها ئىگىدارچىلىق قىلغۇسى بار ئىكەن - دە؟ ئەمدى بىر پاۋايى قىرغىزنىڭ قولىغا قالارمۇ بۇ شەھەر؟...

ئوسمان ئېلىنىڭ تۆمۈر سىجاڭ بىلەن پەيزىۋاتتا كۆرۈشكەن ۋاقتى — 4- ئاينىڭ 30- كۈنى ئىدى. تۆمۈر سىجاڭنىڭ «قەشقەر شەھىرىدە ئادەم كۆپ. ئۇرۇش بولۇپ قالسا، كۆپ ئادەم قىرىلىپ كېتىدۇ. مۇمكىن قەدەر ئۇرۇش قىلماي، تىنچلىق بىلەن كىرگىنىمىز تۈزۈك» دېگەنلىكى، ئوسمان ئېلىنىڭمۇ بۇ پىكىرگە قوشۇلغانلىقى راست ئىدى. لېكىن ئوسمان ئېلىنىڭ پالۋانلىرى شەھەرگە ھۇجۇم قىلىشقا، تېز غەلىبە قىلىشقا ئالدىرايتتى. ئۇلار تۆمۈر سىجاڭنىڭ كەينىدىن كېلىۋاتقان ماجەنساڭغا ئىشەنمەيتتى. ماشىياۋۇنىڭ ماجەنساڭ بىلەن بىرلىشىۋېلىشىدىن ئەنسىرەيتتى. شۇڭلاشقا «تۆمۈرنى قىزدىقىدا سوقۇش» قارارىغا كەلگەنىدى.

خوجا ئىشان كىرپىك قاقماي تاڭنى ئاتقۇزدى. قورغان تەۋەسىدىكى موشۇ باغنىڭ بوسۇغىسىدىن تارتىپ، دوتەي يامۇل ئالدىغىچە ئورۇنلاشتۇرۇپ قويۇلغان «كۆز - قۇلاق»لار ئۈزۈمەي خەۋەر يەتكۈزۈپ تۇراتتى:

— ئوسمان قىرغىزنىڭ 1500 دىن ئوشۇقراق ئاتلىق - پىيادە قوشۇنى يارباغ كۆۋرۈكىدىن ئۆتتى! پالتا، قىلىچ، كالتەك - چوماق كۆتۈرگەن ئىككى - ئۈچيۈزدەك ئادەم ئۇلارغا قېتىلدى. سېپىل سىرتىدىكى يېزا - مەھەللىلەردىن كەلگەن بىر ھەزاردەك ئادەم ئۇلارغا غەلىبە - نۇسرەت تىلىمەكتە. ھەممىلا يەردە «ئامىن - ئامىن!» ساداسى.

— مادوتەي ئەسكەرلىرى سېپىل ئۈستىدە قارشىلىق كۆرسىتىۋاتىدۇ. «ئەپيا!» دەپ چىر-قىرىغان ئاۋازلارمۇ ئاڭلىنىۋاتىدۇ!

— توپىلاڭچىلار يارباغ دەرۋازىسىغا ئوت قويدى!

— تۈشۈك دەرۋازىغا ئوت قويدى!

— بېسىپ كىردى، توپىلاڭچىلار شەھەرگە بېسىپ كىردى! ئوردا ئالدىدىكى قازىخانىغا كىرىۋالغان 200 مۇسۇلمان ئەسكەر قورالسىزلاندۇرۇلدى، ئىختىيار قىلغانلىرى توپىلاڭچىلار سېپىگە قوشۇلۇپ كەتتى!

— يۇمىلاقشەھەر قەلئەسى قوزغىلاڭچىلار قولىغا ئۆتۈپ كەتتى! پۈتۈن قورال - ياراق، ئوق - دورىلارنىڭ ھەممىسى شۇلارنىڭ قولىغا ئۆتۈپ كەتتى!

— دوتەي يامۇلىدىن باشقا ھەممە يەر ئىسيانچىلارنىڭ قولىغا ئۆتۈپ بولدى. پۈتۈن شەھەر «ئامىن - ئامىن!» ساداسى ئىچىدە!...

خوجا ئىشان ئەمر قىلدى:

— ھەزرەت تەۋەسىدىكىلەرنىڭ ھەممىسىگە يەتكۈزۈڭلار: ناماز بامداتتىن بۇرۇن يارباغ دەرۋازىسى ئالدىدا ھازىر بولسۇن. ھە، بۇنى ئالغاچ چىقىپ كەت، ھەممەيلەن تولۇق يادلاپ كىرسۇن!

— لەببەي، خوجام! — بىر چاپارمەن مىنگەن قاراشەھەر ئېتى ئاپپاق خوجا مازىرى تەرەپكە قاراپ ئۇچتى..

خوجا ئىشاننىڭ چىرايىدا پەرىشانلىق، ۋۇجۇدىدا ماغدۇرسىزلىقتىن ئەسەر يوق ئىدى. بىر پىيالە قايماق بىلەن يېرىم قاتلىمىنى بەخۇدۇك سوقۇۋەتكەندىن كېيىن راۋرۇس كىيىندى، ئىگىلىمە ئەينەككە قاراپ ئۆزىنى تۈزەشتۈردى:

— ئات تەييار بولدىمۇ؟

— تەييار بولدى، خوجام.

— يۈرۈڭلار!

ئات يېتىلىگۈچى ۋە ئەگەشكۈچىلەرنىڭ

ھەممىسى تەۋەججۇھلىنەتتى: «ئۇزاقتىن بۇيان شۇنچە بىئارام بولۇپ يۈرگەن خوجامنىڭ بۈگۈن مۇنچە خاتىرجەم، خۇشال بولۇپ كېتىشىدىكى سەۋەب نېمىدۇ؟»

400 گە يېقىن مۇرت - مۇخلىس يارباغ دەرۋازىسى ئالدىغا ئۇيۇلۇپ بولغانىدى. قوزغىلاڭچى قوشۇن تەرەپتىن يېقىنلىغان ئوت تۈتىشىپ بولغۇچە، شەھەر ئىچىدىكى يىداكارلار تەرەپتىن ئېچىۋېتىلگەن بۇ دەرۋازا ھېلىمۇ داغدام ئوچۇق ئىدى. ئەنجان رەستە ھەرقاچانقىدەكلا پاكىز، ھاۋالىق ئىدى. رەستىنىڭ غەربىي قاسنىقىدىكى ئېرىق سۈيى تىنىمسىز شاۋقۇنلايتتى. تەكشى بويى تارتقان سۆۋادان تېرەكلەرنىڭ كۆمۈچ يوپۇرماقلىرى سەھەر سەلكىنىدە يېقىملىق شىۋىرلايتتى. خوجا ئىشان ھېيتگاھ جامەسى ئالدىغا كەلگەندە، بامدات نامىزى ئوقۇلۇپ تۈگىگەن، ئەھلى جامائەت قايتىپ چىقىۋاتقانىدى. خوجا ئىشان مۇرت - مۇخلىسلار سېپىنىڭ ئالدىنقى رېتىدە كېلىۋاتقانلارغا قاراپ باش لىڭشىتتى. بىردىنلا جەرە - ساما باشلاندى:

بۈگۈن ئايەم مۇبارەك، ھۇم،
قۇتلۇق قەدەم مۇبارەك، ھۇم.
پەھلىۋانلار كۆتۈرگەن، ھۇم،
غالىب ئەلەم مۇبارەك، ھۇم.
ھۇۋۋى ئاللاھ، ھۇم.
دىنى سەبىلىللاھ خېتى، ھۇم،
بۇ ئەلەمنىڭ شۆھرىتى، ھۇم.
ئۆسسۇن، پەنە ئۇلغايسۇن، ھۇم،
بۇ قوشۇننىڭ قۇدرىتى، ھۇم.
ھۇۋۋى ئاللاھ، ھۇم...

سوپى - دەرۋىشلەر ھېيتگاھ مەيدانىنىڭ پەتتە نۇۋەت ئايلىنىپ بولغۇچە، جەرە - ساما سالغۇچىلار سانى بىرەر مىڭدىن ئېشىپ كەتكەنىدى. چۈنكى، ئۇلارنىڭ ئېيتىۋاتقىنى ئىجادلىق ۋەسلىگە تەشنا بولغان يۇرتلىقلىرىغان خەلقنىڭ يۈرەك سۆزى ئىدى. كېچىلەر قەھرىمان قوزغىلاڭچى قوشۇنغا ئېيتىماقچى بولغان رەھمەت - ھەشقاللىسىنى پەقەت مۇشۇ قوشاقنى ھاياجان بىلەن ئوقۇپ، تەرلەپ - پىششىپ ساما سېلىش ئارقىلىقلا ئىپادىلىيەلەيتتى. جەرە - ساما سالغۇچىلار ئۆستەكبويى مەھەللىسى بىلەن يۇمىلاقشەھەر كۆلى ئەترايىنى ئايلىنىپ ئۆتۈپ، قەلئە دەرۋازىسىغا يېقىنلاشقاندا، ئۈچ - تۆت مىڭكىشىلىك چوڭ قوشۇنغا ئايلانغانىدى. خوجائىشان ئۇلارغا قاراپ كۈلۈمسىرەيتتى. ئۆزتەرەپىدىنىڭ ئۇيۇمى توغرىسىدا خىيال سۈرەتتى: ئوسمان ئېلىنىڭ غەلىبىسىگە ئەڭ دەسلەپ ئەڭ قىزغىن تەنتەنە قىلغان كىم؟ نەچچە مىڭ ئادەمنى ئۇلاردىن ھال سوراش ۋە ئۇلارغا رەھمەت - ئاپىرىن ئېيتىشقا تەشكىللىگەن ئىقتىدار ئىگىسى كىم؟ پەيغەمبەرنىڭ بۇ ئەجرى ۋە ئەقىدىسى بەدىلىگە قولىغا كەلتۈرىدىغىنى نېمە؟ ئىشەنچ، ئەلۋەتتە!......

گۈلدۈرماما - چاقماقلىق كېچە سالىقىن شاماللىق سۈبھىگە ئورۇن بوشاتقانىدى. نامازشام ۋاقتىدىن بامدات مەزگىلىگىچە ياغقان يامغۇر سۈيىنى ئۆز قوينىغا سىڭدۈرۈپ بولغان ئىسسىق تۇپراقتىن سۇسقىنا ھور كۆتۈرۈلەتتى. يول بويىدىكى قاپاق تېرەك - سۆۋادان تېرەك، قاراسۆگەت - سېرىق سۆگەت يوپۇرماقلىرى ئۈستىدىكى يامغۇر تامچىلىرى سىماپتەك لىغىرلايتتى، كۈن چىقىش تەرەپكە قاراپ سەلدەك ئېقىۋاتقانلاردىن بىرىنىڭ يەلكىسى تېگىپ كەتكەن ھامان ئۇچە تۆكۈلگەندەك تۆكۈلەتتى. دەرەخنى لىڭشىتقۇچىنى ئەيىبلەيدىغان ھەتتا ئۇنىڭغا قاراپ قويىدىغان كىشى يوق ئىدى. تۆشۈك

دەرۋازىغا تۇتىشىدىغان كوچىلارنىڭ ھەممىسىدە ئالدىراش ئادەملەر، بىر - بىرىدىن ئېتىشىپ تاشلىنىۋاتقان قەدەملەر.

دەرۋازا سىرتىدىكىلەر تۈمەن دەرياسىنى بويلاپ شەرققە ئىلگىرىلىمەكتە، داۋاندەك ئېگىز دۆڭ ئۈستىگە ئۆرلىمەكتە، دۆلەتباغ، ئاراباغ ① تەرەپلەرگە ئۇمتۇلمەكتە. چۈنكى بۈگۈن (1933- يىل 5- ئاينىڭ 4- كۈنى) خوجا نىياز ھاجىمنىڭ يېقىن سەپدىشى، ئىشەنچلىك ۋەكىلى — تۆمۈر سىجاڭ كەلمەكچى، ئەركىنلىك جەڭچىلىرى كەلمەكچى!

تۆمۈر سىجاڭنىڭ ئارام ئېلىپ ئۆتۈشى ئۈچۈن ئالاھىدە راسلانغان چېدىر ئەتراپىدا تۇرۇپ كەتكەن ئادەمنىڭ ھەددى - ھېسابى يوق. ئۆگزە - ئۆگزىدىكى قىز - ئاياللار، تېرەك شاخلىرىدىكى ئوغۇل باللارنىڭ كۆپلۈكىچۇ تېخى! ئۇلارنىڭ ھەممىسى بىرلا تەرەپكە — تۆمۈر سىجاڭنىڭ يولىغا كۆز تىكمەكتە، تەلپۈنمەكتە. قانچىلىغان كىشىلەر كالا، قوي - قوزا يېتىلىۋاپتۇ. «ئەپسۇسلىنارلىق ئىش، تولىمۇ ئەپسۇسلىنارلىق ئىش! — ھەسەتخورلۇق ئوغىسى مىڭ يېرىدىن تېشىپ چىقىۋاتقان خوجا ئىشان غودۇرىماقتا ئىدى، — شۇنچە ئۇلۇغ مازار - ماشايىخلارغا سەدىقە - نەزىر قىلىشقا كۆزى قىيمىغان سەرخىل ماللىرىنى بىر توپىلاڭچى ھارۋىكەشنىڭ شەرىپىگە قۇربانلىق قىلماقچى بولۇشقىنى نېمىسى؟ شۇنچىلا مالنى ھارام قىلىشىدىغان بولدى - دە، ئىمانى سۇسلىشىپ كەتكەن بۇخۇتۇنتالاقلار! — خوجا ئىشان ئەندىكىپ كەتتى، — تېشىمغا چىقىپ كەتكەنمىدۇ ئاۋازىم؟... شۈكرى، ھەر كىم ئۆز يولى، ئۆز ئويى بىلەن بەنت ئىكەن. ناغرا - سۇناي، داپ - دۇمباقلار ساداسى ئاسمان - زېمىننى لەرزىگە ساپتۇ. تەشۋىش بىھاجەت... ھە؟ ئوسمان قىرغىزنىڭ قارىسى كۆرۈنمەيدىغۇ؟ شۇنچە ئۇزاپ كەتكەنمىدۇ؟ ئىككىسىنىڭ قانداق كۆرۈشىدىغانلىقىنى دېمەيدىغان بولسام، نېمە قىلاتتىم مۇنچىلىك ئاۋارە بولۇپ؟... چۇۋا، ساغرىسىغا قامچا يېگەن ئات يولۇچىلار سېپىنى ۋە مىس رەڭلىك دولقۇن ياساپ ئېقىۋاتقان قىزىل دەرياسى باغرىنى يېرىپ ئۆتۈپ، ئاراباغقا يەتتى.

ئارامبەخش باھار شامىلى «فى سەبىلىللا» دېگەن خەت يېزىلغان بايراقنى تىنىمسىز لەپىلدەتمەكتە. ئالتۇن قۇياش جىمى نۇر ۋە ھارارىتىنى شۇ بايراق ئۈستىگە تۆكمەكتە. ئوسمان تۇەنجاڭ يىراقلارغا تىكىلمەكتە. تىكىلگەنچە بويى ئۆسمەكتە، بويىنى ئۇزارماقتا. ئۇ يېتەكلەپ چىققان 400 جەڭچىمۇ ئۆز سەركەردىسىگە ئوخشاشلا ئىنتىزارلىق ئىچىدە. ئاتاقلىق باي - بايۋەتچىلەر، مەشھۇر موللا - ئۆلىمالار، ھەر قايسى يۇرت ۋە ھەر ساھە مۆتىۋەرلىرى، ھۈنەرۋەن - كاسىپلار، دېھقانلار تۆمۈر سىجاڭنىڭ يولىغا كۆز تىكمەكتە.

«تۆمۈر بىلەن ئوسمان قانداقراق كۆرۈشەركىن؟» — خوجا ئىشاننىڭ ئويلايدىغىنى پەقەت شۇ ئىدى.

— كەلدى! ...، — ئاسمانپەلەك سۇۋادان تېرەكنىڭ ئەڭ ئۇچىغا قونۇۋالغان ئوغۇل بار ئاۋازى بىلەن ۋارقىرىدى.

— كەلدى! — تەڭ ۋارقىراشتى تېرەك، سۆگەتلەرگە يامىشىۋالغان باللار، — تۆمۈر سىجاڭ كەلدى!

كاناي - سۇناي، داپ - دۇمباق ساداسى كۆككە كۆتۈرۈلدى. ئوقتەك ئۇچۇپ كېلىۋاتقىنى بىر ئاتلىق يىگىت ئىدى.

① ئارا باغ — يېڭىشەھەر تەۋەسىدىكى گۈزەل، كۆجۈم مەھەللە، ئەينى زاماندىكى مۇھىم ئۆتەڭ.

— راست، كەپتۇ! — ئوسمان تۇەنجالا ئۆز خەۋەرچىسىنى يىراقتىن تونۇيلا ئاتتىن چۈشتى. ئۇ چوڭ قەدەم بىلەن ئالغا ئىلگىرىلىمەكتە، تەرتىپ - ئىنتىزاملىق قوشۇن ئۆز سەپى بويىچە ئىلگىرىلىمەكتە. ھەر ساھە كىشىلىرى يورغىلىماقتا، خوجا ئىمشان پاي-پىاسلىماقتا: «ئىككىسى قانداقراق كۆرۈشەركىن؟»

— ئەنە، كەلدى!

— بىرىنچى بولۇپ ئاتتىن چۈشكەن كىشى شۇ!

تۆمۈر بىلەن ئوسمان ھىجران - جۇدالىق دەردىنى ئۇزۇن يىل تارتقان قان - قېرىنداشلاردەك قۇچاقلاشتى، ئىككى قوشۇن مەھكەم قۇچاقلاشتى. ئىككى ئېقىن بىر ئەزىم دەريانى ھاسىل قىلدى!

— ئامىن!

— ئامىن! ...

«رەھمەت - بارىكاللا»، «ياشىسۇن - كامال تاپسۇن!»، «ئۇررا» قاتارلىق مەدھىيە، چاقىرىق - خىتابلارنىڭ ھەممىسىنى ئۆزىگە مۇجەسسەملەشتۈرگەن بۇ «ئامىن» ساداسى ئاسمان - زېمىننى لەرزىگە كەلتۈرمەكتە ئىدى.

— قىزىق ئىش، — دېدى ئوسماننىڭ ئوڭ قولىنى ئىككى ئالقىنىدا قىسىپ تۇرۇپ، — مېنىڭ ئېتىم تۆمۈر ئىبلى، سېنىڭ ئوسمان ئىبلى، خۇددى بىر ئاتىنىڭ بالىسىدەك.

— دېمىسىمۇ، بىر ئاتىنىڭ بالىسى ئەمەسمۇ بىز، تۆمۈر ئاكا؟

— يارايسەن، ئۇكام!

— ئاكا! — بۇلار قايتىدىن قۇچاقلاشتى، بىر جان - بىر تەن بولۇپ كەتتى. كۆزىگە ئىسسىق ياش ئالغان سان - ساناقسىز كىشىلەر ئىختىيارسىز قول كۆتۈردى:

— ئامىن، قان - قېرىنداشلار ئىناقلىقىغا كۆز تەگمىسۇن، ئىلاھا ئامىن! ...

....

شۇ كېچە. ھېيتگاھ جامەسىنىڭ پېشايۋانىدا ناغرا - سۇناي ساداسى، تۆمۈر سىجاڭ ئورۇنلاشقان قۇمدەرۋازا سىرتىدىكى ھەشەمەتلىك باغ ئالدىدا ناغرا - سۇناي ساداسى، ھەممە جايدا شادلىق ناۋاسى ...

دېرىزە - تۈڭلۈكسىز كىچىككىنە تىلاۋەتخانىسىغا بېكىنىۋالغان خوجا ئىمشان ئىككى ئالقىنى بىلەن قۇلىقىنى مەھكەم ئېتىۋالغىنىچە كىرپىدەك تۈگۈلۈپ ياتماقتا. سۇنايچىلار گويا ئۇنىڭ قۇلىقىغا پۈۋلىمەكتە، ناغرا - دۇمباقچىلار ئۇنىڭ قۇلىقىغا ئۇرماقتا، يۈرەك بېغىشىغا ئۇرماقتا! كۆز ئالدىدا چۈشتىن بۇرۇنقى ئاجايىپ كۆرۈنۈش — ئىككى پالۋاننىڭ قۇچاقلىشىشى. گويا، يۈكسەك ئىككى قىيا بىر - بىرىگە قوشۇلۇپ كەتمەكتە، قىيا ئۈستىگە يامىشىش قەستىدە بولۇۋاتقان چوڭ يىلان ئەجەل ۋەھىمىسى ئىچىدە تىپىرلىماقتا، كىچىككىنە يوچۇق ئىزدىمەكتە: ئاھ قاچانغىچە داۋاملىشار بۇ قۇچاقلىشىش؟! ...

— خوجام، ئىمشان خوجام! — بۇ ئاۋاز گويا قورقۇنچلۇق چۈش كۆرۈۋاتقان بۇ ئادەمنى چۆچۈتۈپ ئويغىتىۋەتكەندى:

— ھە، نېمە دەيسەن؟ — دېدى جۆيلۈگەندەك.

— بىر قەلەندەر جانابلىرىنى ئىزدەپ كەپتۇ!

— قەلەندەر؟!

— ئىمان ئېيتقان ھېلىقى ...

— قوغلا، ئۇ خوتۇنتالاقنى!

— ساغرىسىغا تەپسەممۇ كەتكىلى ئۇنىمايۋاتىدۇ!

— نېمە دېدىڭ؟ ئىشىكنى يېپ، كىرىپ سۆزلە، ئالدىمغا كىرىپ! خوش، نېمە تەلەپى بار ئىكەن ئۇ قەلەندەرنىڭ؟

— بىلمىدىم، خوجام. چۈشتە ئېيتىپ قالغان

ئاشنىسى بەرسەم يېمەمدى، نان بەرسەم ئالمىدى. كەچكىچىكە مۇشتۇمساسىمۇ تەپسەممۇ كەتمەيۋاتىدۇ. «سەندە خوجا، مەندە گەپ» دېگىنى دېگەن.

— «گەپ»، — خوجا ئىشان ئويلىنىپ قالدى، — ئەجدادىدىن مىراس قالغان ياكى تېپىۋالغان قىممەت باھا بىر نەرسىنى ئېلىپ كەلگەن بولمىسۇن يەنە. بىر مۇنچە ھاللاردا، ئەڭ ياخشى سوۋغىلار مۇشۇنداق جولدۇر كىيىملەردىن چىقىپ قالىدۇ ئەمەسمۇ؟ — مال - دۇنيا تاماسى ئېغىلىزادىلىق كىبرى تەمەنناسى ئۈستىدىن غالىب كەلدى، — چاقىر، ھويلىغا كىرسۇن. مانا، مەنمۇ ماڭدىم.

چىراغ كۆتۈرگەن خىزمەتكار دەرۋىشنىڭ باشلىشى بىلەن پېشايۋان تۈۋرۈكى يېنىغا كەلگەن بۇ «دىۋانە»نىڭ قەشقەردە پەيدا بولۇپ، غايىب بولۇپ يۈرگىنىگە ئىككى يىلدىن ئاشقانىدى. بېشىدا يېشىل تاۋار سەللە، ئۇچىسىدا پاختىلىق ئۇزۇن قارا نىمچا، قولىدا ئەجدىھا باشلىق ئەگرى-دوناي ھاسا، ھاسىغا بولسا، يەتتە - سەككىز خىل تاۋار لېنتا ئېسىلغان، يەلكىسىدە ئالا خۇرجۇن، ئاغزىدىن چۈشۈرمەيدىغىنى — «لايىلاھە يىللاھۇ مۇھەممەدۇل رەسۇلۇللا». خەلق ئارىسىدا ئىمان ئېيتقان كۇپپارغا خەيرىخاھلىق قىلىشنىڭ «خاسىيىتى ئۇلۇغ، ساۋابى چوڭ» دېگەن ئەقىدە بولغانلىقى ئۈچۈن، نى - نى پىخسىق - بېخىل ئادەملەرمۇ بۇ «دىۋانە»گە ئالاھىدە سەدىقە بېرەتتى. ئۇ بولسا «بى كۈندە بى ناڭ يېدى ما، مەندە شۈكە» دەيتتى - دە، تاپقان - تەرگەنلىرىنىڭ ھەممىسىنى دېگۈدەك ھەر خىل مېيىپ - مەجرۇھ تىلەمچىلەرگە بېرىۋېتەتتى.

— بىر كۈندە بىر نان يېسەم شۈكرى قىلىمەن دەۋاتىدۇ! — تەرجىمە قىلاتتى تونۇش تىلەمچىلەر، — غېرىب - مىسكىنلەرگە ئاجايىپ كۆيۈنىدىغان ئىنساب - دىيانەتلىك دىۋانە بۇ!

ئۇ ئۈن - تىنسىز غايىب بولۇپ كېتىپ، ئۇشتۇمتۇت پەيدا بولۇپ قالغان چاغلىرىدا تونۇش تىلەمچىلەرنىڭ بۇ ھەقتىكى سوئاللىرىغا: «خېتەن يىمامۇ سادىكى جاپەي مازادىما نامازى» دەپ جاۋاب بېرەتتى. بەزىدە «تۇلۇپيان ئەسابۇكەبۇدىما...» دەيتتى - دە، دەرھال يۈكۈنەتتى، سەجدە قىلاتتى، دۇئا قىلغان ھالەتنى شەكىللەندۈرەتتى.

— ۋاھ، خوتەندىكى ئىمام سادىق جەئفەر خوجام مازارىنى تاۋاپ قىلىپ كەپتۇ ئەمەسمۇ؟ بۇ تاۋاپ قىلمىغان تۇرپاندىكى ئەسھابۇلكەھف ئارامگاھىمۇ قالماپتۇ! — دەيتتى كىشىلەر قايىللىق بىلەن. «ماڭغان دەريا، ياتقان بورىيا» دېگەن گەپ ئەجەب راستىكەنا؟ بەش دەرۋازىنىڭ سىرتىغا چىقىپ باقماي يېتىۋېرىپ چاچ - ساقاللىرىمىز ئاقارغىچە!

خوجا ئىشان بۇ «تىلەمچى»نى نەچچە قېتىم كۆرگەن، ئۇنىڭ قولىدىكى ئەجدىھا باشلىق ھاسىغا چەكچەيگەن ھالدا تىكىلگەنىدى. ئەنە ئۇ، كۆز ئالدىدا تۇرۇپتۇ، قولىدا يەنە شۇ ھاسا. «نېمە گەپ، قانداق سوۋغىسى باركىنە؟ ئېيتىشىۋازلىق بولغان جايلارنىڭ بىرىدىن غايىب خەزىنە تېپىۋالغانمىدىمۇ - يا؟ ئېھتىمال، شۇنداقمۇ بولغاندۇ. مۇنچىلا نەرسىنى كوچىدىكى قەلەندەرلەرگە بېرىۋەتكىلى بولمايدۇ - دە! ئېغىز ئاچمايدۇغۇ؟ بۇ تەتەك تۇرغىنى نېمىسى؟ قۇرۇق كېلىپ قالغان بولسا، خىجالەت بولۇۋاتقانمىدۇ - يا؟ ھېچ بولمىسا، ئاشۇ ھاسىنى قويۇپ كەتمەيدىغان بولسا!... ئاھ، ئەجدىھا باشلىق ھاسا، ئادەمنى خىزىرغا ئاپلاندۇرۇ-

www.uyghurkitap.com

ۋېتىدىغان خىسلەتلىك ھاسا!..»، «قەلەندەر» ئاخىرى ئېغىز ئاچتى، چىراغ تۇتۇپ تۇرغان دەرۋىشكە قاراپ ئېغىز ئاچتى:

— سەندە، خوجا مەندە گەپ، سەندە كېتە!

— مەن نېگە كېتەتتىم؟ سەن كەت!— دېدى دەرۋىش ئاچچىقى بىلەن.

— سەندە كېتە! — ھاسىنى شىلتىدى ۋە جىنچىراغنى يۇلۇپ ئالدى، — كېتە، كېتە!

خوجا ئىشان بىردەملىك تېگىرقاشتىن كېيىن ئېسىنى يىغدى. «ئۇنىڭدىن سىر تۇتۇۋاتقىنىغا قارىغاندا، سوۋغىسىنىڭ ۋەزنى ئېغىر ئىكەن - دە؟»

— سەن كېتىۋەر، — دەرۋىشنىڭ قارىسى يۈتكەندىن كېيىن تەكلىپ قىلدى، — قېنى، ئۆيگە كىرەيلى.

چىراغ كۆتۈرگەن «قەلەندەر» دېرىزە - تۈڭلۈكسىز تىلاۋەتخانىغا كىردى، ئىشىكنى زەنجىرلىدى. خوجا ئىشاننى سۈر باستى:

— سەن ... سەن زادى ... سەن؟...

— مۇنچە ھولۇقۇپ كەتمىسىلە، تەقسىر، قورقمىسىلا، تەشۋىشلەنمىسىلە، — شۇنچە ئېنىق ئۇيغۇر تىلى بىلەن سۆزلەيتتى ئۇ، — «ئۆلۈك دۇئاغا تويماپتۇ، تىرىك دۇنياغا» دېگەن سۆزنى رەت قىلمايلىغۇ دەيمەن. مانا بۇ 15 سەر ئالتۇن دەسلەپكى سوۋغا!— قاپقارا پاتقاق ئىچىدىن سۇغۇرۇۋالغان بىر جۈپ لاتا خېيى بىلەنلا تەتىللا يىكەنداز ئۈستىدە بەخىرامان ئولتۇردى، — مۇنچە ھەيران بولۇپ كەتمىسىلە. بۇ — پېقىرنىڭ ئىلتىپاتى ئەمەس، بىراۋنىڭ سوۋغىسى. بۇ — سىر، ئۇزاققىچە ئاشكارىلاشقا بولمايدىغان سىر. كەلسىلە، ئولتۇرسىلا، يۈز تۇرانە سۆزلىشەيلى. ھەببەللى!...

— خوش؟

— سىلى ئۆزلىرى تۆمۈر خەلىپە توپىلى-

گىنى باستۇرۇشتا ئالاھىدە خىزمەت كۆرسەتكەن ئۇلۇغزات. ئابدۇقادىر داموللىنى ئۆيمۇقتۇرۇپ ...

— ياق - ياق، ئۇ كىشىنىڭ ۋاپاتى بىلەن پېقىرنىڭ، — سەللىسى ئاستىدىن ئېقىۋاتقان تەرنى سۈرتتى ئۇ، — پېقىرنىڭ ھېچقانداق...

— بۇ تۆھپىلىرى مەرھۇم ياڭ جاڭجۈڭ ئالىيلىرىنىڭ دەپتىرىدىن شېڭ دوبەن جانابلىرىنىڭ خاتىرىسىگە ئەينەن كۆچۈرۈلگەن.

— نېمە؟ — تېخىمۇ چەكچەيدى، — سىلى، سىلى - ئۆزلىرى؟

«قەلەندەر» مىيىقىدا كۈلۈپ قويۇپ، گەپنى يۆتكىدى، — تۆمۈرنى قارشى ئېلىش ئۈچۈن ئاراباغقىچە چىقتىلا، شۇنداقمۇ؟

— نېمە ئىلاج؟

— «ئاكا - ئۇكا» قۇچاقلاشتى. شۇنداقمۇ؟

— شۇنداق.

— كېيىنچۇ؟

— ئىككىسى قايتا قۇچاقلاشقان ھامان كۆز ئالدىم قاراڭغۇلىشىپ كېتىپتىپ ... راستىمنى ئېيتسام، قانداق سۆز - ھەرىكەتنىڭ بولۇپ ئۆتكەنلىكىدىن پۈتۈنلەي بىخەۋەرمەن.

— شۇنداق، سىلى بىخەۋەر، پېقىر بولسا، تولۇق خەۋەردار!

— ھە؟!

— قۇرۇق تەخسىدىن بىرنى ئېلىپ كەلسىلە.

— قۇرۇق تەخسە؟

— ھەئە، — غاڭزىغا ئاچچىق تاماكا تولدۇردى «قەلەندەر»، — بۇنىڭ كۈلىنى قاققىلى.

جىنچىراغ بىلەن غاڭزىدىن تەڭ چىققان

ئاچچىق ئىس - تۈتۈن كىچىككىنە تىلاۋەت-
خانىنى بۇلۇتتەك قاپلىدى. «قەلەندەر»
سۆزىنى داۋاملاشتۇردى:

— «ئاكا - ئۇكا» قۇچاقلاشقاندىن كېيىن-
كى ئەھۋال زادى قانداق؟ قۇلاق سالسىلا،
ئىشان خوجام.

—قۇلىقىم سىلىدە، — ئىتائەتمەنلىك بىلەن
ئۇنىڭ ئاغزىغا تىكىلدى ئىشان.

— ئۇلار ئاراباغدىن دۆلەتباغقا راۋان
بولدى. ئوسمان شەھەرنى قانداق ئالغان-
لىقىنى زوق - ھەۋەس بىلەن سۆزلىدى.
تۆمۈر جىم-جىت قۇلاق سالدى. ئاخىرى
«ئىككى كۈن تەخىر قىلىشقا بولماسمىدى؟»
دېگەن سوئالنى ئوتتۇرىغا قويدى.

— ئوسمانچۇ؟

— گەپ - سۆز قىلمىدى. جەزملەشتۈرۈش
كېرەككى، بۇ قايىل بولماسلىق ھەتتا نا-
رازىلىقنىڭ ئىپادىسى!

— شۇنداق دېگىلى بولارمۇ؟ ئوسمان قىر-
غىزنىڭ تۆمۈر ھارۋىكەشكە بولغان ئىخلاس-
ئەقىدىسى ئېنىك كۈچلۈكتەك قىلاتتى.

— ئوسمان قىرغىز سۇغۇن چازىدا تۇيۇق-
لاق كۆتۈرۈشتىن بۇرۇن مەخپىي ۋەكىللىرى
ئارقىلىق تۆمۈرگە خەت ئەۋەتكەن. خېتىدە
«سىلە ئاتا، بىز — بالا؛ بىز سىلە ئارقى-
لىق خوجا نىياز ھاجىمغا بەيئەت قىلىمىز»
دېگەن.

— خەۋىرىم بار، ئوسماننىڭ ئۆزى دەپ
بەرگەن.

— تۆمۈر پەيزىۋاتقا كەلگەن چېغىدا،
ئوسمان سالام - تازىمغا بارغان. تۆمۈر ئۇ-
نىڭغا «شەھەرگە تەگمەي تۇرۇڭلار» دېگەن.

— راست، شۇنداق دېگەنىكەن.

— ئوسمان ئىسىملىك بۇ «بالا» نېمە
ئۈچۈن تۆمۈر ئاتلىق «ئاتىسى»نىڭ سۆزىنى
ئاڭلىمايدۇ؟ مۇنداق «بەگباش بالا»نى
قايسى «ئاتا» ياخشى كۆرىدۇ؟ يەنە بىر تە-
رەپتىن ئېيتقاندا، ئوسمان — شەھەر ئالغان
پالۋان، تۆمۈر — تەييار تەختكە چىققان
پادىشاھ.

— بىراق، ئوسمان مۇنداق قارىمايدىكەن.
تۆمۈر سىجاڭ مارالبېشى- تۇمشۇقتىكى قىرىق
نەچچە كۈنلۈك قاتتىق جەڭ ئارقىلىق دۈش-
مەننىڭ ئاساسىي كۈچىنى يوقاتمىغان بول-
سا، شەھەر ئالالىشىم قىيىن ئىدى، دەيدۇ.

—ئۇيغۇرلاردا «چاۋاك ئىككى قولدىن چى-
قىدۇ» دېگەن ماقال بارغۇ؟ بىرىنىڭ ئىشەن-
چى سۇسلاشسا، ئىككىنچىسىنىڭ ئىخلاس-
ئەقىدىسى سۇسلاشماي قالارمۇ؟ خوش، ئەمدي
يېڭى مەسىلىگە كۆچەيلى: سىلە- ئۆزلىرى
ئوسماننىڭ غەلىبىسىنى مەدھىيىلىگەن نەز-
مىلىرىدە «فى سەبىلىللا خېتى- بۇ ئەلەمنىڭ
شۆھرىتى» دەپ يازغان.

خوجا ئىشان ئاغزىنى ئېچىپلا قالدى:

—شۇنچىلىك ئىنچىكە يەرلىرىگىچە بىلى-
دىكەنلا- ھە؟ ئۇ نەزمىنى پېقىر مەقسەتلىك
ھالدا شۇنداق تۈزگەن.

—بۇنىڭ تېگى- تەكتىگە يەتكۈچىلىكىم
بار. تۆمۈرنىڭ ئالدىغا مۇرىت- مۇخلىسلى-
رىنى ئەگەشتۈرۈپ چىقمىغانلىقلىرىنىڭ سەۋە-
بىنىمۇ بىلگۈچىلىكىم بار.

—خىزىرنىڭ ئالدىدا تۇرۇپتىمەن- دە، خى-
زىرنىڭ!

—ياق، — دېدى قەلەندەر ھىجىيىپ، — ئى-
شان خوجام، مادۇتەيىنىڭ ئۆتكەنكى يوليو-
رۇقى يادىلىرىدىن چىقمىغاندۇ- ھە؟

—ئاتامنىڭ ۋەسىيىتىنى ئۇنتۇسام، ئۇنۇ-
تۇغايمەنكى،... خاتىرجەم بولسىلا، قومۇل-
لۇق، تۇرپان- توقسۇنلۇق مۇرىتلىرىم تەي-
يار ھالەتتە.

—ياخشى! بۇ ئىككى شۇڭقارنى بىر-بىرىنىڭ كۆزىنى چوقۇيدىغان ھالەتكە كەلتۈرۈش ئۈچۈن...— ئىككىسىنىڭ تىنىقى تېخىمۇ يېقىنلىشىشقا، سۆھبەتنى يەنىمۇ چوڭقۇرلىشىشقا باشلىدى.

....

تۆمۈر سىجاڭغا «ھەمكارلىشىۋاتقان» ماجەنساڭ قوشۇنى ئىككى كۈندىن كېيىن يېتىپ كەلدى. يېڭى مىلتىق، يېڭى كىيىملىك بۇ قوشۇن 300 ئاتلىقتىن تەشكىل تاپقانىدى. تۆمۈر سىجاڭ 200 ئەسكەر بىلەن، ئوسمان تۆەنجاڭمۇ 200 ئەسكەر بىلەن دۆلەتباغقىچە چىقتى. تۆمۈر سىجاڭنىڭ ئالدىغا ۋەكىل چىقارمىغان ماشياۋۋ ماجەنساڭنىڭ ئالدىغا ئالاھىدە ۋەكىل چىقارغانىدى. ماشياۋۋ ۋەكىلىنىڭ ماجەنساڭ بىلەن قىزغىن قۇچاقلىشىپ كېتىشى ئوسمان تۆەنجاڭنى غەلىتە ھېس-تۇيغۇغا سالدى. ئۇ «قارىسىلا، تۆمۈر سىجاڭ» دېگەنىدى، تۆمۈر سىجاڭ «ھېچگەپ يوق، قېرىنداش ئەمەسمۇ؟» دەپ جاۋاب بەردى. ماجەنساڭ - ماشياۋۋ قوشۇنلىرى دوتەي يامۇل بىلەن ئامبال يامۇلغا ۋە يامۇل ئالدىدىكى ساراي بىلەن بۇتخانا ئارقىسىدىكى مالىيە ئىدارىسى قاتارلىقلارغا ئورۇنلاشتى. ئوسمان تۆەنجاڭ تېخىمۇ ھەيران بولدى:

—تۆمۈر سىجاڭ! - دېدى ئاگاھلاندۇرۇش تەرىقىسىدە، — ماشياۋۋ بىلەن ماجەنساڭ بىرلىشىۋالىدىغان بولسا...

—تۆمۈر تېخى ھايات، سەن خاتىرجەم بولغىن.

ئوسمان تۆەنجاڭ ئوي-خىيال ئىچىدە گازارمىغا -يۇمۇلاقشەھەر قەلئەسىگە قايتىپ كەلدى. ئۇنىڭ تۈنۈگۈندىن بېرى ئويلايدى-

① مازىخۇي— ماجەنساڭ

خىنى مۇنۇ ئىدى: «ھالسىزلانغان، چۈشكۈنلەشكەن 200 چېرىك بىلەنلا قالغان ئۇلار تۈلۈك قېرى ئەمەس... ئىسسىت، بىر ھۇجۇم بىلەنلا ئېلىۋەتكەن بولسامچۇ!...»

— تۆەنجاڭ، خوجا ئىشان تازىمغا كەپتۇ!

خىيالدىن ئويغانغان تۆەنجاڭ ھەر بىرىچە سالام بېرىپ، تىك تۇرغان خەۋەرچى يىگىتكە قاراپ بىر دەقىقە تۇرۇۋالغاندىن كېيىن ئىجازەت بەردى.

—كىرسۇن.

- خوپ!- يىگىت چىقىپ كەتكەندىن كېيىنلا خوجا ئىشان كىردى:

—ئەسسالامۇئەلەيكۇم ئوسمان باتۇر ھەزرەتلىرى، ھارماي- ئاچماي قايتىپ كىردىڭلا؟ خەۋەر تېپىشىمچە، مازىخۇي ① دوتەي يامۇلغا ئورۇنلىشىپتۇ. ماشياۋۋ بىلەن ئالاھەزەل بىر- ئىككى سائەتتەك قۇچاقلىشىپ كەتكەنمىش. ماشياۋۋ «تولىمۇ قىيىن كۈنگە قالغانىدىم، دەل ۋاقتىدا كەلدىڭ؛ جېنىمغا جان، تېنىمگە دەرمان قوشۇلدى!» دەپ يىغلاپ كەتكەنمىش.

— مۇنداق دېسىلە، — ئۇنىڭ ئىككىلا جەينىكى تىزىدا، ئىككىلا قولى چېكىسىدە ئىدى. بۇ قوللار سېكۇنتسېرى چىڭىۋاتقان ئامبۇرنى ئەسلىتەتتى. خوجا ئىشان دەل پەيتىدە كىرگەنلىكىدىن ۋە سۆزىنىڭ دەرھاللا تەسىر كۆرسەتكەنلىكىدىن مەمنۇن ئىدى. ئۇ، پۇرسەتنى قولدىن بەرمەي تېخىمۇ ئىچكىرلەپ كىرىش تەييارلىقىدا تۇرغاندا، پەتنۇس كۆتۈرگەن جەڭچى يىگىت بوسۇغىدىن ئاتلىغىنىچە تۇرۇپ قالدى.

—ھە، كىرىۋەرسىلە، خوجام، كىرىۋەرسىلە،— ئىتتىك ئورنىدىن تۇرۇپ پەتنۇسنى ئالدى،— چاينى ئۆزۈم قۇياي، قايتىۋەرسىلە، خوجام، پالۋان، قىزدىقىنە بىر پىيالە

چاي ئىچىشىلە، دورا- دەرمەكلىرى راسا تەگشەلگەندەك تۇرىدۇ. ھەببەللى!- ئۇنىڭ ئاغزى خۇسۇمەت تومۇشىنىڭ قاپقىقى ئىدى. بۇ قاپقاق يەنە ئېچىلدى. ئۈچ- ئاداۋەت لاتقىلىرى لۆمشۈپ چىقىشقا باشلىدى. بې سىلە- ئۆزلىرى «بىر ھوجۇم بىلەنلا شەھەر ئالغانلىقىمنى تۆمۈر سىجاڭنىڭ مارالبېشى تومشۇقتىكى چوڭ غەلىبىسىدىن ئايرىپ قارىغىلى بولمايدۇ» دېگەن گەپنى تەكرار- تەكرار ئېيتتىڭلا. يەنە بىر تەرەپنى نېمە ئۈچۈن ئېغىزغا ئالمايلا، پالۋان؟ سىلە- ئۆزلىرى سوغۇن چازىدا ئىسيان كۆتۈرۈپ، ماشياۋۇنىڭ بىر قانىتىنى سۇندۇرمىغان بولسىلا، مارالبېشى تومشۇقتىكى جەڭدە ئۇتۇپ چىقالىشى مۇمكىنمىدى تۆمۈر سىجاڭنىڭ؟ بۇ ئەمەلىي پاكىتنى نېمە ئۈچۈن ئېتىراپ قىلمايدۇ ئۇ كىشى؟ پەيزىئاۋاتقا يېتىپ كەلگەندە، سالام- تازىمغا باردىلا، شەھەرگە يېقىنلاپ كەلگەندە، ئارابىغا- قىچە ئالدىغا چىقتىلا. «ئاتام، ئاكام» دەپ ھۆرمەت قىلدىلا، يول قويدىلا. ئىخلاس- ئېتىقادلىرىغا لايىق جاۋاب بەرسە بولمامدۇ؟ قان تۆكۈش، قۇربان بېرىشلەردىن قورقماي شەھەر ئېلىپ، تازىلاپ، تەييار قىلىپ تۇرغان سېلىندەك بىر ساداقەتمەن پالۋانغىمۇ شۇنداق مۇئامىلە قىلامدۇ؟ «ئىككى كۈن تەخىر قىلساڭلار بولماسمىدى» دەپ دوق قىلغىنى نېمىسى؟ بۇگۈن يەنە...

ئوسمان تۆەنجاڭ بېشىنى كۆتۈردى. مويسېپىت «ناتىق» قا ئاستىن نەزەر سالغاندىن كېيىن مۇنداق دېدى:

— ئىشان خوجام ھەزرەتلىرى، پېقىرنى شۇنچە ياخشى كۆرگەن، قەدىرلىگەنلىكلىرىگە يۈز مىڭ رەھمەت.

— ئۆز نىجادچىسىنى قەدىرلىمىگەن نادانلارنى ئادەم دېگىلى بولامدۇ، پالۋان؟

— ھەزرەتلىرى — پېشقەدەم ئولىما، يۇرت مۆتىۋەرى، بىزنىڭ دۇئاگوي ئاتىمىز، — سەمىمىيەت بىلەن مۇراجىئەت قىلدى، — ئاقىل ئاتىنىڭ ئەڭ مۇھىم ۋەزىپىسى — ئۆز پەرزەنتلىرىنى ئۇيۇلتاشتەك ئىتتىپاقلاشتۇرۇش. دۇئاگوي ئاتىمىز ئورنىدا تۇرۇۋاتقان جانابلىرىدەك بىر ئۇلۇغزاتنىڭ ۋەزىپىسىمۇ ئۇنىڭدىن باشقىچە بولمىسا كېرەك. گېپىم توغرىمۇ، ئىشان خوجام؟

— توغرا، تامامەن توغرا! — دېدى ئىشان چىرايىغا كۈلكە يۈگۈرتۈشكە تىرىشىپ.

- قان - قېرىنداشلارچە ئىتتىپاقلىقىمىزنىڭ كۈندىن-كۈنگە مۇستەھكەملىنىشى ئۈچۈن دۇئا قىلىپ تۇرغايلا ۋە شۇ يولدا ماڭغايلا.

— ئەلۋەتتە - ئەلۋەتتە، — ئۇ، يەنە نېمىلەرنىدۇ دېمەكچى ئىدى، ئوسمان تۆەنجاڭنىڭ كۆزى يۇمۇلغان ۋە قوشۇمىسى تۈرۈلگەنلىكىنى كۆرۈپ، ئىچكى تىلىنى ئىشقا سالدى: «ئىشەنچ ۋە ساداقەت بۆشۈكىدە شېرىن چۈش كۆرۈپ يېتىۋەر، ئىسيانچىم قىرغىز!»

يۇمىلاقشەھەر قەلئەسىنىڭ قوش قەۋەت دەرۋازىسىدىن چىققان قارا ئايغىر ئۆز ئوقۇرى جايلاشقان شىمال تەرەپكە يورغىلىغانىدى، خوجايىنى ئۇنىڭ تىزگىنىنى تارتتى:

— تۆمۈر سىجاڭ بېغىنىڭ نەدىلىكىنى بىلمەمسەن؟ كۈنپېتىش تەرەپكە يورغىلا، جانىۋار! — ئات ئۇستىدىكى زات تۆمۈر سىجاڭغا ئېيتماقچى بولغانلىرىنى يادلاشقا كىرىشتى، — ئوسمان تۆەنجاڭ نېمە ئۈچۈن جانابلىرىنىڭ پەرمانى بويىچە ئىش قىلماي، شەھەر ئېلىشقا ئالدىراپ كېتىدۇ؟ شەھەرنى ئېلىش جەريانىدا بىر مۇنچە قان تۆكۈلدى، قۇربان بېرىلدى. جانابلىرى يېتىپ كەلگۈچە تەخىر قىلغان بولسا، مۇنداق بىھۇدە چىقىم بولمايتتى ئەمەسمۇ؟ قۇدرەتلىك ۋە

www.uyghurkitap.com

غالىب قوشۇنلىرىنىڭ قارىسى كۆرۈنگەن ھامان بەش دەرۋازىنى داغدام ئېچىۋەتمەسمىدى مادوتەي دېگەن توخۇ يۈرەك؟ مۇنداق بولۇشىنىڭ مۇقەررەرلىكىنى ئوسمان تۆەنجاڭمۇ ئوبدان بىلەتتىغۇ؟ شەھەر ئېلىش ئارقىلىق ئۆزىنى كۆرسەتمەكچىمۇ؟ جانابلىرى بىلەن ئۆزىگە سوقۇشتۇرماقچىمۇ؟ ... كىمنىڭ ئەسكىرىنى قەيەرگە ئورۇنلاشتۇرۇش جانابلىرىنىڭ ئىشى. ماشياۋۇ - ماجەنساڭ ئەسكەرلىرىنىڭ دوتەي يامۇلىنىڭ ئىچى - سىرتىدا تۇرۇشىنى سىلە - ئۆزلىرى قارار قىلغان ئەمەسمۇ؟ بۇ دانا قارارغا نارازى بولۇشقا نېمە ھەققى ئۇنىڭ؟ ھەر بىر قارار، ئەمىر - پەرمانلىرىنى ئۇنىڭ ماقۇللۇقى ۋە تەستىقىدىن ئۆتكۈزۈش شەرتمىكىن؟ تۆمۈر سىجاڭ ئالىيلىرى، ئۇنىڭ مەقسەت - مۇددىئاسىنىڭ تېگى - تەكتىنى تەكشۈرۈپ كۆرگەيلا...

تۆمۈر سىجاڭنىڭ مۇئامىلىسى، جاۋابى، تەۋسىيىسىمۇ ئوسمان تۆەنجاڭنىڭكىدىن پەرقلەنمىدى. ئوسمان تۆەنجاڭنىڭ سوغۇق چازىدا قوزغىلاڭ كۆتۈرگەن تۆھپىسىگە يۇقىرى باھا بەردى. «مىنىڭ مارالبېشى تۇمشۇقتا غەلىبە قازىنىشىمغا ئالاھىدە ياردەم بەردى» دەپ ماختىدى. ئاخىرىدا، قان - قېرىنداش ئىككى سەركەردە بىلەن قان - قېرىنداش ئىككى قوشۇننىڭ بىرلىك - ئىناقلىقى ئۈچۈن دۇئا قىلىپ تۇرۇشىنى تەۋسىيە قىلدى.

......

ئەجدىھا باشلىق ھاسا تۇتقان «قەلەندەر» ھالقىلىق پەيتلەردە يوقىلىپ تۇراتتى. بۇلار ئىككى سەركەردىنىڭ ئەھۋالى ۋە روھىي ھالىتىدىكى ئۆزگىرىشلەرنى تەھلىل قىلاتتى.

بىرزە «يەتتە چى قېلىنلىقتىكى مۇز بىر كۈندىلا توڭلىمايدۇ» دېگەن ماقال بار، - دېدى «قەلەندەر» خوجا ئىشانلىرىنى رىغبەتلەندۈرۈپ، - باغ بىلەن قەلئە ئوتتۇرىسىغا تۆككەن تەرلىرى مېۋە بەرمەي قالمايدۇ.

- بىخ سۈرۈشكە باشلىدى! - دېدى خوجا ئىشان غۇرۇرلانغان ھالدا.

- قايسى تەرەپتە؟

- باغ تەرەپتە! - خوجا ئىشان تەپسىلىي بايان قىلدى.

خوجا ئىشان تۆمۈر سىجاڭ قەشقەرگە يېتىپ كەلگەن كۈنىنىڭ ئەتىسى تاڭ سەھەردىلا تۇرپان - توقسۇنلۇق مۇرىتىدىن يەتتىنى ئەگەشتۈرگەن ھالدا سالام - تازىمغا باردى. ھۆرمەت - تەكەللۇپ سۆزلىرىنى تۈگەتكەندىن كېيىن ئۇلارنى تونۇشتۇردى:

- بۇلار - سەركەردە ئالىيلىرىنىڭ ئۆز يۇرتداشلىرى، چەكسىز ساداقەتمەن كىشىلىرى. بىر قانچە ئايدىن بۇيان، كەمىنە قۇللىرىغا ئوخشاشلا، نۇسرەتلىك يوللىرىغا مۇنتەزىر، مۇبارەك قەدەملىرىگە ئىنتىزار ئىدى. جانابلىرىنىڭ مارالبېشىغا يېتىپ كەلگەنلىكلىرى توغرىسىدىكى خۇشخەۋەرنى ئاڭلاش بىلەنلا، سەركەردە ئاتىمىزنىڭ ئالدىغا بارساق، ئايىغىنى تاۋاپ قىلساق، خىزمىتىدە بولساق، دېگەن تەلەپنى قايتا - قايتا ئىزھار قىلىشقانىدى.

- شۇنداق، سەكەردە ئاتا! - دېدى يەتتىسى تەڭ ئېگىلىپ.

خوجا ئىشان سۆزىنى داۋاملاشتۇردى:

- بۈگۈنمۇ ئەنە شۇنداق تەشنالىق ۋە تەقەززالىق ئىچىدە تۈننى تاڭغا ئۇلاپتۇ. تۈنجى خوراز چىللاش بىلەن تەڭ ئالدىمغا كەپتۇ. سەركەردە ئاتىمىزنىڭ نۇرانە دىدارىنى بىر كۆرۈۋالساق...

— مۇبارەك ئاپاقلىرىنى تاۋاپ قىلساق...، —
تۆمۈر سىجاڭنىڭ پۇتىنى تەڭ قوچاقلاشتى،
يۈز - كۆزىگە سۈرۈشتى يەتتە مۇرىت، —
سەركەردە ئاتا، خىزمەتلىرى ئۈچۈن جېنى-
مىز پىدا!!

— نېمە قىلغىنىڭلار بۇ؟ تۇرۇڭلار، يۇرت-
داشلىرىم، ئورنۇڭلاردىن تۇرۇڭلار، — دېدى
تۆمۈر سىجاڭ ۋە بوقۇلداپ يىغلاپ كېتىۋات-
قان بۇ كىشىلەرنى بىر - بىرلەپ ئورنىدىن
تۇرغۇزدى، — مېنى مۇنچە خىجىل قىلماڭ-
لار. مەن خىزىر - ئەۋلىيا ئەمەس، ھاجى
ئاتىمىزنىڭ بىر ئەسكىرى، سىلەرگە ئوخ-
شاشلا بىر بەندە.

بۇ يەتتە ئادەمنىڭ تىزلىنىپ تۇرغىنى
تۇرغان، «سەركەردە ئاتا، خىزمەتلىرىدە بولۇ-
شىمىزغا ئىجازەت بەرگەيلا» دەپ يالۋۇرغىنى
يالۋۇرغانىدى. خوجا ئىشان تونۇشتۇرۇشنى
داۋاملاشتۇرۇپ مۇنداق دېدى:

— بۇلار، كەمىنىلىرى ئەسھابۇلكەھف
ئارامگاھىنى تاۋاپ قىلىۋاتقان مەزگىللەردە
قانات ئاستىمغا كىرگەن يېتىم چۈجىلەر ئىدى.
دۇنياغا تۆرەلگەندىن بۇيان ئاتا راھىتى، ئانا
لەززىتى كۆرەلمىگەن بۇ بىچارىلەرنىڭ كۆڭلى-
نى قايتۇرمىغايلا. ھەممىسىلا ئىشنىڭ ئېپى-
نى، بۇ شەھەرنىڭ ئوي - چوڭقۇرىنى بىلىدۇ.
يۈگۈر - يېتىملىرىنىڭ ھۆددىسىدىن چىقالاي-
دۇ. بىر قانچە كۈنلۈك ئۇيقۇسىزلىققا بەر-
داشلىق بېرەلەيدۇ...

تۆمۈر سىجاڭ پاكىز يۇيۇنغان، رەتلىك
كىيىنگەن، چاچ - ساقاللىرى چىرايلىق يا-
سىتىلغان بۇ ساداقەتمەن يۇرتداشلىرىغا
قاراپ ئويلىنىپ قالدى: بۇ شەھەرگە ئەمدىلا
چۈشتۈم. ھەر ساھە، ھەر تەبىقە مۆتىۋەرلى-
رى بىلەن زىچ ئالاقە ئورناتمىسام بولمايدۇ.
شەھەرنىڭ ئوي - چوڭقۇرىنى پىششىق بىلى-
دىغان مۇنداق ئىخلاسمەن كىشىلەرنىڭ
يېنىمدىراق تۇرغىنى تۈزۈك. يەنە كېلىپ،
ھەممىسى ئۆز يۇرتلۇق ئىكەن.

شۇنداق قىلىپ، بۇ يەتتە كىشى تۆمۈر
سىجاڭنىڭ يېنىدا قالدى. ھەتتا تىلىنىڭ
ئەۋرىشىملىكى، ئايىغىنىڭ ئىتتىكلىكى،
ئۇيقۇسىنىڭ سەگەكلىكى قاتارلىق ئالاھىدى-
لىكلىرى بىلەن تۆمۈر سىجاڭغا يېقىپ
قالدى.

— ئېيتقىنا، خوجا ئىشان قانداقراق ئادەم؟ —
دەپ سوراپتۇ ئاخشام ئۇچىسىنى تۇتۇپ
قويۇۋاتقان گايىت ئىسىملىك مۇرىتتىن، —
ئوسمان تۇەنجاڭ بىلەن مۇناسىۋىتى ئوب-
دانمۇ؟

— ئىمانى كامىل، ئابرويلۇق زات! — دەپ ماخ-
تاپتۇ ئۇ، — جانابلىرى ئۇزۇن - ئۇزۇندا
باش كۆتۈرگەن چاغدىلا بىزگە خۇشخەۋەر
يەتكۈزگەن. «قۇمۇلدىن قۇياش كۆتۈرۈلدى،
توقسۇندىن ئاي — ئونبەش كۈنلۈك تولۇن
ئاي!» دەپ بار ئاۋازى بىلەن ۋارقىراپ
كەتكەن. ئوسمان تۇەنجاڭ شەھەر ئالغاندى-
مۇ شۇنداق خوش بولۇپ كەتكەن. نەچچە
مىڭ ئادەمنى ئەگەشتۈرۈپ سالام - تازىمغا
بارغان. بىراق، ئوسمان تۇەنجاڭ... سىجاڭ
ئاتا، بۇ ئىشلارنى سوراپ نېمە قىلىدىغانلا؟
سۆزلىسە تىل كۆيىدۇ، سۆزلىمىسە يۈرەك.

— گايىت، سۆزلە، قورقماي، قورۇنماي
سۆزلەۋەرگىن.

— ئوسمان تۇەنجاڭ شەھەر ئالغان كۈنى
ئىشان خوجام ھەزرەتلىرى ناھايىتى خوشبو-
لۇپ كېتىپ، بىر نەزمە تۈزگەن. ئۇنى بىر بىر
قانچە يۈز ئادەم ئوسمان تۇەنجاڭنىڭ ئالدى-
دا تەكرار - تەكرار ئوقۇغان. ئوسمان تۇەن-
جاڭنىڭ خاپا بولۇشى ۋە ئاداۋەت ساقلىشىنى
خىيالىمىزغا كەلتۈرمىگەنىكەنمىز.

www.uyghurkitap.com

— ئېيتقىنا، نېمە دەپ يېزىلغان نەزمە ئىدى ئۇ؟

— «فى سەبىلىللا خېتى — بۇ قوشۇننىڭ شۆھرىتى» دەپ.

— مۇنداق دە؟ — دەپتۇ تۆمۈر سىجاك.

— سىجاك ئاتا، — دەپتۇ گايىت خېلىدىن كېيىن، — ئوسمان تۇەنجاڭ سىلە بىلەن ئۇزەڭگە سوقۇشتۇرامدۇ نېمە؟

— قانداق دېسەن؟

— مازىخۇيىنىڭ ئالدىغا سىلە 200 ئەسكەر بىلەن چىقسىلا، ئۇمۇ 200 ئەسكەر بىلەن چىقىپتۇ. ئاڭلىسام، ئىككى مۇھاپىزەتچىسى بىلەن چىقماقچىكەن، سىلىنىڭ 200 ئەسكەر بىلەن چىقىدىغانلىقلىرىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن...

— مۇنداق - دە؟ — دەپتۇ تۆمۈر سىجاك يەنە بىر قېتىم...

خوجا ئىشاننىڭ بايانىنى ئاڭلاپ ئولتۇرغان «قەلەندەر» ئىنتايىن خوش بولۇپ كەتتى:

— راست، بىخ سۇرۇپتۇ. تۆككەن تەرلىرى راستىنلا بىخ سۇرۇپتۇ! «مۇنداق دە؟» دېگەن سوئالنىڭ ئىككى نۆۋەت ئېغىزدىن چىققانلىقى — خۇشاللىنارلىق نەتىجىمىز!

— شۇنداق، ئەلۋەتتە!

— ئەمدىلىكتە بىز...

تاڭ ئاتتى. خوجا ئىشان يۇمىلاقشەھەر قەلئەسىگە راۋان بولدى. ئۇ كىرگەندە، ئەسكەرلەر تەرلەپ - پىشىپ كەتكەن ھالدا ئېتىشۋازلىق، قىلىچۋازلىق، نەيزىۋازلىق مەشقى قىلىۋاتاتتى. يەڭلىرىنى جەينەككىچە تۈرۈۋالغان ئوسمان تۇەنجاڭ يەر بېغىرلاپ ئىلگىرىلەش ئۆلگىسىنى كۆرسىتىپ بېرىۋاتاتتى.

— قالتىس ئىش بوپتۇ! — دەپ ماختاپ كەتتى خوجا ئىشان، — ئەزىمەتلەر مانا شۇنداق چېنىقتۇرۇلىدىغان بولسا!... — ئوسمان تۇەنجاڭنىڭ ماشىياۋۋۇ - ماجەنساڭلارنى دوتەي يامۇلدىن ۋە پۈتۈن شەھەر تەۋەسىدىن قوغلاپ چىقىرىۋېتىش مەقسىتىنىڭ بارلىقىنى ئېنىق بىلىدىغان بۇ كىشى گۇپپاڭچىلىققا كىرىشتى، — شەھەرنىڭ جان تومۇرى ئۇ ئىككىسىنىڭ قولىدا تۇرسا، بىز خاتىرجەم بولالمايدىكەنمىز. شەھەر ئاھالىسى ھېلىمۇ تەشۋىش ئىچىدە. تۆمۈر سىجاڭغا ئېيتايلى دېسەك، ئۇ كىشى شۇنچە ئۇزۇن مۇساپىنى بېسىپ، نۇرغۇن جەڭ قىلىپ، ھېرىپ - ئېچىپ ئاران كەلدى. ئەسكەرلىرى ئىچىدە ئاغرىق - سىلاق، مېيىپ - مەجرۇھلارمۇ ئاز ئەمەس. مەلۇم مەزگىل ئارام ئالمىسىمۇ بولماس. جانابلىرىنىڭ رەھبەرلىكىدىكى بۇ ئەزىمەتلەر بولسا، تۇتقۇرگە ئۇرۇشى بىلەن شەھەر ئېلىش ئۇرۇشىنىڭ سىناقلىرىدىن ئۆتكەن. غەيرىتى يۇكسەك، روھى جۇشقۇن؛ ئىرادىسى مۇستەھكەم. بىر ھۇجۇم بىلەنلا دوتەي يامۇلنى ئالالىشىدا گەپ يوق. بۇ ئىش تېز پۇرسەتتە ۋۇجۇدقا چىقىدىغان بولسا، پۈتۈن شەھەر خەلقىنىڭ كۆڭلى ئارام تاپقان بولار ئىدى. تۆمۈر سىجاڭمۇ جانابلىرىنىڭ قوماندانلىق تالانتىغا ۋە كۈچ - قۇدرىتىگە تەلتۆكۈس قايىل بولغان بولار ئىدى...

بۇ تەلەپنى ئۇ، بىر مۇنچىلىغان شەھەر بايلىرى، ئەل - جامائەت مۆتىۋەرلىرى ئاغزى ئارقىلىقمۇ ئوتتۇرىغا قويدى. ئادەتتىكى ھۈنەرۋەن - كاسىپ، سودا - سېتىقچىلار «ۋەكىللىرى» ئارقىلىقمۇ دېگۈزدى. ھۇجۇمغا ئاتلىنىش پىكرىدە چىڭ تۇرۇۋاتقان ئوسمان تۇەنجاڭ ئاخىرى قول ئاستىدىكى ئەسكەر باشلىقلىرى بىلەن مەسلىھەتلەشتى - دە،

تۆمۈر سىجاڭدىن ئىجازەت ئالماستىنلا ئوت ئېچىشنى قارار قىلدى.

ئۇرۇش تاڭ سەھەردە باشلاندى. ئوسمان تۇەنجاڭنىڭ يىگىتلىرى بەش تەرەپتىن تەڭ ھۇجۇمغا ئۆتتى. دوتەي يامۇل سىرتىدىكى ئورۇن ۋە ئىستىھكاملار بىر سائەت ئىچىدىلا ئىشغال قىلىندى. ياۋاشلىق بىلەن شەرتسىز قورال تاپشۇرغان چېرىكلەر ئامان قالدى، تەرسالىق قىلغانلىرى بېشىنى يېدى.

ئوق ئاۋازىنى ئاڭلاش بىلەن تەڭ يېتىپ كەلگىلى تۇرغان خەلق ئېقىمىنى بىر دەمدىلا چوڭ كەلكۈنگە ئايلاندى. بۇ كەلكۈن قۇدرەتلىك شاۋقۇنلايتتى: «ئامىن - ئامىن!...»

جەڭگە قوماندانلىق قىلىۋاتقان ئوسمان ئېلى ھاياجانلانماقتا، كۈچ - قۇدرەتكە تولماقتا ئىدى: «تۆمۈر سىجاڭ ئۆز كۆزى بىلەن بىر كۆرسە ئىدى بۇ ھالەتنى، ئۆز قولىقى بىلەن بىر ئاڭلىسىدى خەلق ساداسىنى!...»

— تۆمۈر سىجاڭدىن بۇيرۇق: ھۇجۇم دەرھال توختىتىلسۇن!

«ئاھ، چارەك سائەت ئىچىدىلا ئېلىكىمىزگە ئۆتمەسمىدى بۇ گېزەندىلەر ئۇۋىسى؟! ئامال قانچە؟ بۇيرۇق دېگەن بۇيرۇق - تە!»

— ئۇرۇش توختىتىلسۇن!

ئېتىشىۋازلىق توختىدى، شاۋقۇن تىنچىدى. ھاڭ - تاڭ قالغان ئەسكەرلەر بىلەن خالايىقنىڭ كۆڭلىدە بىرلا سوئال: «نېمە ئىشتۇ بۇ؟»

ئۇچقاندەك كەلگەن پىكاپ دوتەي يامۇل دەرۋازىسى ئالدىدا توختىدى. ئىككى مۇھاپىزەتچىسى بىلەن بىللە يېتىپ كەلگەن تۆمۈر سىجاڭنىڭ بىرىنچى سوئالى مۇنۇ ئىدى:

— ئوسمان تۇەنجاڭ، نېمە ئىش بۇ؟!

— تۆمۈر سىجاڭ، خەلقنىڭ ساداسىغا...

— بەس، چېكىنىڭلار!

— شەرتىمىز بار! — ئوسمان تۇەنجاڭنىڭ تەلەپپۇزىمۇ قاتتىق ئىدى. ئۇنىڭ ئەتراپىدىكى لىيەنجاڭلارنىڭ چىرايىدىنمۇ بىر خىل جىددىيلىك ئالامەتلىرى ئەكس ئېتىپ تۇراتتى.

— قېنى، شەرتىڭلارنى ئوتتۇرىغا قويۇڭلار، — دېدى تۆمۈر سىجاڭ بىر ئاز يۇمشاپ.

— ماجەنساڭ - ماشياۋۇ ئەسكەرلىرى شەھەردىن چىقىپ كەتسۇن، ماشياۋۇنىڭ ئۆزى شەھەردە قالسۇن؛ دوتەي يامۇل ئىچىدىكى قورال - ياراق، ئوق - دورا ۋە باشقا مەنقۇلاتلارنىڭ ھەممىسىنى قالدۇرۇپ چىقىپ كېتسۇن. يېڭىشەھەردە ساقلىنىۋاتقان قورال-ياراقلارنىڭ يېرىمىنى ئۇلار ئالسۇن، يېرىمىنى بىز.

— شەرتىمىزگە كۆنمەيدىغان بولسا، ...، — ئاخىرغىچە ئۇرۇش ئىرادىسىنى نامايەن قىلىشتى لىيەنجاڭلار.

ماجەنساڭ - ماشياۋۇ چېرىكلىرىنى شەھەردىن قوغلىۋېتىش — كەڭ خەلق ئاممىسىنىڭ كۈچلۈك تەلىپى ئىكەنلىكىنى تۆمۈر سىجاڭمۇ بىلەتتى. ماجەنساڭ بىلەن زىتلىشىپ قېلىشنىمۇ خالىمايتتى.

— خوپ، مەن سۆزلىشىپ چىقاي، — تۆمۈر سىجاڭ دوتەي يامۇل تەرەپكە قاراپ دادىل قەدەم تاشلىدى.

— ئامىن!...، — ھەڭگىلىگەن خەلق ئۆز سەركەردىسىنىڭ تىنچ - ئامانلىقى ۋە مۇۋەپپەقىيىتى ئۈچۈن دۇئاغا قول كۆتۈردى.

تۆمۈر سىجاڭ تۆت سائەتلىك بەس-مۇنازىرە ئۇرۇشنى غەلىبىلىك ئاياغلاشتۇرۇپ، خەلق قوينىغا ساق - سالامەت قايتىپ كەلدى!

— شەرتىمىزنى قوبۇل قىلمىسىقا مەجبۇر بولىدۇ. ئۇلار مۇشۇ سائەتتىن ئېتىبارەن يۆتكىلىشكە باشلايدۇ. قالغان گەپنى كېيىنچە دېيىشەيلى! — تۆمۈر سىجاڭنىڭ پىكاپى سۇسقىنا چاڭ كۆتۈرۈپ يۈرۈپ كەتتى.

باغدا ئۆتكۈزۈلگەن كەچكى يىغىن يېرىم كېچىگىچە داۋاملاشتى. ھەر ئىككى تەرەپ ئۆز گېپى، ئۆز مەۋقەيىدە مەھكەم تۇرۇشتى. كەسكىن بەس - مۇنازىرە قىلىشتى، ئاچچىقلاشتى، قايناشتى. ئاخىرى پەسكويىغا چۈشتى، ئىتتىپاقلىق — بىرلىكنىڭ ھەممىدىن ئەۋزەللىكىنى تەكىتلەشتى.

— ماجەنساڭنىڭ قانداق نىيەتلىكىنى ئانچە - مۇنچە بىلىمەن، — تۆمۈر سىجاڭ ئۇنىڭ خېلىدىن بۇيان تەييارغا ھەييار بولۇپ كېلىۋاتقان ھارامزادىلىكلىرىنى بىر قۇر ئەسلەپ ئۆتكەندىن كېيىن مۇنداق دېدى، — بۈگۈنمۇ يەنە ئۆزى قول قويغان كېلىشىمنىڭ سىياھى قۇرۇماي تۇرۇپلا بىۋاپالىق، نامەردلىك، خىيانەتكارلىق قىلدى. قالدۇرۇپ كېتىشكە تېگىشلىك قورال - ياراق، ئوق - دورىلارنى ئوغرىلىقچە يۆتكەپ، ئاخىرى تۇتۇلدى، رەسۋا بولدى! ئوسمان تۇەنجاڭ يىگىتلىرىنىڭ سەگەكلىك بىلەن نازارەت قىلىپ، 200 تال يېڭى مىلتىق، 17 ساندۇق ئوقنى قولغا چۈشۈرگەنلىكى — ئالاھىدە نەتىجە!.. شۇنىمۇ ئۇنتۇماسلىقىمىز شەرتكى، باش قوماندانىمىز خوجا نىياز ھاجىم جانابلىرى بىلەن ماجۇڭيىڭ بىر سەپتە جەڭ قىلىۋاتىدۇ. ماجەنساڭ — ماجۇڭيىڭنىڭ ئادىمى. مۇنداق سۈركىلىش ۋە كۆڭۈلسىزلىكلەر داۋاملىشىۋېرىدىغان بولسا، ھاجى ئاتىمىز بىلەن ماجۇڭيىڭنىڭ بىرلىكىگە تەسىر يېتىپ قالىدۇ، ئىنقىلابىمىزنىڭ ئومۇمىي مەنپەئەتىگە تەسىر يېتىپ قالىدۇ ... مەن مارالبېشىدىكى چېغىمدىلا ھاجى ئاتىمىزغا مەكتۇپ ئەۋەتكەن. سىلەر كۆڭۈل بۆلۈۋاتقان، ئەندىشە قىلىۋاتقان ۋە ئالدىراۋاتقان مەسىلىلەر ھەققىدە يولىيورۇق سورىغان. ئالاقىچىلىرىمىز يېقىن كۈنلەر ئىچىدە كېلىپ قالار. ھاجى ئاتىمىزنىڭ يولىيورۇقى يېتىپ كەلگۈچە تەخىر قىلايلى.

· · · · · ·

سابىق دوتەي ماشياۋۇ ھايات بىخەتەرلىكىگە ۋە مال - مۈلكىنىڭ دەخلىسىزلىكىگە كاپالەتلىك قىلىش شەرتى ئاستىدا تۇتۇپ قېلىنغانىدى. ئۇنى نازارەت ۋە مۇھاپىزەت قىلىش مەجبۇرىيىتى ئاتاقلىق باي، باجگىر ئىبراھىم لوزۇڭنىڭ زىممىسىگە يۈكلەنگەندى. ماشياۋۇ ئۇنىڭ سەمەندىكى بېغىدا ئورۇنلاشتۇرۇلدى. مۇغەمبەر ماشياۋۇ ئىبراھىم لوزۇڭغا مۇنداق دېدى:

— ماجەنساڭ ئەسلىدە مېنى يېڭىشەھەرگە مەجبۇرىي ئېلىپ چىقىپ كېتىپ، گۆرۈ سۈپىتىدە تۇتۇپ تۇرماقچى ئىدى. سىزنىڭ يېنىڭىزدا قالغىنىم تولىمۇ ئوبدان بولدى. بىراق ماجەنساڭ تولىمۇ تەرسا بىر نېمە. مېنى بۇلاپ چىقىپ كېتىشكە تەۋەككۈل قىلىپ قالسا، تۆمۈر سىجاڭنىڭ ئالدىدا يەرگە قاراپ قالىمىز. يەنە بىر تەرەپتىن ئېيتقاندا، پېقىر يۇرت سورىغان توققۇز يىل مابەينىدە ئاز بولمىغان سەۋەنلىكلەرگە يول قويۇلدى. بىر تالاي كىشىلەر ئۇۋالچىلىققا ئۇچرىدى، سورۇلدى - خانىۋەيران بولدى. بۇنىڭغا ھازىر ناھايىتى ئېچىنىمەن، ئەپسۇسلىنىمەن. بىھۇدە ئازاب چەككەن ئاشۇ كىشىلەردىن بىرى ياكى بىر قانچىسى ئەنت ئېلىشقا بەل باغلايدىغان بولسا، مەنمۇ «ئەلھۆكمىللا»دەرمەن. لېكىن ئوغرى ماجەنساڭ بۇنى دەستەك

www.uyghurkitap.com

قىلىۋېلىپ، ئەۋۋەل كۆتۈرۈلۈشنى باشلىمايدۇ. سىز مۇ قىيىن ئەھۋالدا قېلىشىڭىز مۇمكىن. تۆمۈر سىجاڭ ئىجازەت بېرىدىغانلا بولسا، بىرەر يۈز ئەسكەر ئالسىڭىز، ئەل - يۇرت تىنچلانغىچە، باغنىڭ ئىچى - سىرتىنى مۇھاپىزەت قىلسا.

بۇ تەكلىپ تۆمۈر سىجاڭنىڭ رازىلىقىغا ئېرىشتى. قورال - ياراقلىرى تۆمۈر سىجاڭ تەرەپتىن بېرىلىدىغان بۇ ئەسكەرلەرنىڭ كىيىم - كېچەك ۋە تەمىناتىنى ئىبراھىم لوزۇڭ ئۆز ئۈستىگە ئالدى. شۇنداق قىلىپ، 100 ئەسكەر بۇ باغنىڭ ئىچى - سىرتىنى قوغدايدىغان بولدى.

كۈن - تۈنلەر جىمجىتلىق ئىچىدە ئۆتمەكتە ئىدى. كىرپىك قاقماي تۈننى تاڭغا ئۇلاش جەريانىدا بىرەر دۈشمەنلىك ھەرىكەتنىڭ شەپىسىنى سەزمىگەن بۇ ئەسكەرلەر زېرىكىشكە، بىخۇتلىشىشقا باشلىدى. تومۇز پەسلىنىڭ تىنجىق - دىمىق كۈندۈزلىرىدە مېۋىلىك - مېۋىسىز دەرەخلەر سايىسىدە ئېغىناپ يېتىش بىلەن ئۆتكۈزۈپ، كېچىلىرى نە - نەلەردىكى قىمار سورۇنلىرىغا چاپىدىغان بولدى. ئىبراھىم لوزۇڭ ئۆز تىجارىتى بىلەن بەنت، تۆمۈر سىجاڭ «100 ئەسكەر نازارەت قىلىۋاتىدۇ» دەپ خاتىرجەم ئىدى.

ئەجدىھا باشلىق ھاسا تۇتقان «قەلەندەر» ئانچە - مۇنچە كېلىدىغان بولۇپ قالدى. قوراللىق دېھقان يىگىتلىرى ئاشقان - تاشقان نەرسىلەرنى بەرسە، «ئېچىپ كېتىپتۇ، كۆكىرىپ قاپتۇ» دېمەستىن ئاچكۆزلۈك بىلەن يەپ تۈگىتەتتى؛ «رېخىمەيتى - رېخىمەيتى» دەپ ئىڭىلەتتى. يىگىتلەر ئىچ ئاغرىتىپ، «ھەي جاڭگويدى، مە، بۇنى يە، بۇنى ئال» دەپ ئۇنى - بۇنى تەڭلەيتتى. «جاڭگويدى - ما خوجايىڭ دەيدۇ گەپۇ، مەندە ئەمەسى خوجايىڭ» دەپ جاۋاب بېرەتتى.

— «جاڭگويدى - خوجايىن دېگەن گەپ ئىكەن» دەپ كۈلۈشۈپ كېتەتتى يىگىتلەر، — جۇلدۇر كىيىم قەلەندەرنىمۇ خوجايىن دەپ يۈرگىنىمىزنى قاراڭلار! — يىگىتلەردىن بىرى تەكلىپ بەردى، — گاچا قىزنىڭ تىلىنى ئانىسى بىلىدۇ، دېگەندەك، بۇنىڭ زۇۋانىنى مادوتەي بىلىدۇ. گەپكە سېلىپ، ئانچە - مۇنچە ئىچ پۇشۇقىنى چىقارمىسۇنمۇ؟

— مادوتەي كۆرۈشەرمۇ بۇ دىۋانە بىلەن؟

— دەپباقمايلىمۇ؟ كۆرۈشمەيمەن دېسە، ھەيدىۋەتسەك بولمىدىمۇ؟

— ئۆزۈڭ دەپباق ئەمىسە.

ماشياۋۋۇ رازى بولدى. ھېلىقى يىگىت بۇ «قەلەندەر» نى ماشياۋۋۇ بىلەن ئۇچراشتۇرۇپ قويدى. ئىككى سائەتلەردىن كېيىن قايتىپ چىققان «قەلەندەر» ھەر چامدامدا بىر قېتىم «بىسمىللايى رېخمانۇر رېخىمۇ» دەيتتى.

— «بىسمىللا» دېيىشنى بىر دەمدىلا ئۆگىنىۋالغىنىنى قاراڭلار! ئەجەب تىللىق يۇمشاق قەلەندەر ئىكەن! — دەپ خۇشال بولۇشتى ۋە ئەجەبلىنىشتى يىگىتلەر، — ھەي گاداي، ئانچە - مۇنچە كېلىپ تۇر جۇمۇ!

— رېخىمەيتى، رېخىمەيتى.

بۇ ئىشتىن خەۋەر تاپقان ئىبراھىم لوزۇڭ «شۇنچە يوغان دوتەينىڭ ئەرزىمەس بىر قەلەندەر بىلەن سۆزلىشىپ يۈرگىنى نېمىسى؟» دەپ ھەيران قالغانىدى، ماشياۋۋۇنىڭ جاۋابىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن خاتىرجەم بولدى، ھەتتا ئىچ ئاغرىتىپ قالدى.

— مۇسۇلمانچىلىقنىڭ قائىدە - يوسۇنلىرىنى بىلىۋېلىشقا تەشنا ئىكەن. ئىشنى «بىسمىللا» نى ئۆگىتىشتىن باشلىدىم. يالغۇز-

چىلىقتاز بېرىكىپ قالغانلىقىمەن، بىر دەم-يېرىم دەم گەپكە سالدىم. خۇدانىڭ ئالدىدا ھەممە ئادەم باراۋەر ئەمەسمۇ؟

ئىبراھىم لوزۇڭ ئويلىنىپ قالدى: مادۇتەي— يۇرت سوراپ ئۆتكەن كاتتا ئەرباب. مۇنداق نەزەر بەنتلىك تۇرمۇشتىن زېرىكىدۇ، سىقىلىدۇ. كەگرەك تۇتاي، جاندىن، جاھاندىن بىزار بولغۇدەك ھالغا يېتىپ قالمىسۇن يەنە.

بىر كۈنى ئەتىگەنلىك چاي ۋاقتىدا چوڭقۇر ئېچىنغان، ئەپسۇسلانغان قىياپەتتە ماشياۋۇ مۇنداق دېدى:

— ياڭ زىڭشىن ئالىيلىرى ھايات چېغىدىلا مەن ھەربىي خىزمەتتىنمۇ ھوددىسىدىن چىقىش، مەمۇرىي خىزمەتتىن ئىستېپا بېرىش ھەققىدە ئىلتىماس سۇنغانىدىم. قەشقەرنىڭ دوتەيلىكىگە جانابىڭىزنى كۆرسەتكەنىدىم، قالتىس ئابروي-ئىناۋەتلىك زات، تالانتلىق ئەرباب، سەممىي-سادىق كىشى دەپ تونۇشتۇرغانىدىم. ئۇ كىشى ئىلتىماس ۋە دوكلاتلىرىمنى تەستىقلاشتىن بۇرۇن ئاخىرەتكە سەپەر قىلدى. بۇ تەلەپنى جىن شۇرېنغا يوللاي دەپ بولغۇچە، ئۆزىنىڭ تۆتىنچى ئىنىسىنى سىلىڭلىققا تەيىنلەپ ئەۋەتتى، غىڭ قىلالماي قالدىم. شىڭ دۇبەن ئالىيلىرىغا ئېيتاي دەپ تۇرغىنىمدا، بۇ ئەھۋالغا دۇچ كەلدىم. دوتەيلىككە يارايدىغان بىردىنبىر كىشى - سىز ئىدىڭىز. ئەپسۇسكى ...

— ياخشى كۆڭۈللىرىڭىزگە رەھمەت، مادۇتەي ئالىيلىرى، — دېدى ئىبراھىم لوزۇڭ دەكىكە - دۆككە ئىچىدە، — تۆمۈر سىجاڭنىڭ ئۆز يۇرتلۇق يېقىن بۇرادىرى يۇنۇسبەگنىڭ دوتەيلىكىنى قوللايمەن، ھىمايە قىلىمەن. دوتەيلىكتىن تامايىم يوق ھەم قاملاشتۇرالمايمەن. مۇنداق گەپنى ئېغىزغا ئالـ

خۇپچى بولمىغايلا، كۆڭۈن ئالغىلى قويمايلا.

ئىبراھىم لوزۇڭ دوتەي بولۇشنى خىيالىغا كەلتۈرۈپ باقمىغان بولسىمۇ، ماشياۋۇنىڭ سۆزىدىن تەسىرلىنىپ قالدى. ئۇنىڭدىن ھال سوراشقا چىققۇچىلارنىڭ سۆز-سۆھبەتلىرىدىكە ھېچقانداق چەك قويمىدى. تۆمۈر سىجاڭنىڭ ماشياۋۇ ھەققىدىكى سوئاللىرىغىمۇ «ئىستىقامەت بىلەن ئۆتىۋاتىدۇ» دەپ جاۋاب بېرىۋەردى.

ماشياۋۇنى خۇپىيانە يوقلاپ تۇرىدىغانلارمۇ يوق ئەمەس ئىدى. زاۋال ۋاقتىدا پەيدا بولىدىغان بۇ ئادەملەرنىڭ قايسى ۋاقىتتا ئۇزاپ كەتكەنلىكىنى بىلىش بولمايتتى. ئەجدىھا باشلىق ھاسا تۇتقان «قەلەندەر» كۈندۈزى چىقاتتى، ماشياۋۇدىن «ئۆگەنگەن»لىرىنى ئۈنلۈك يادلىغاچ كىرىپ كېتەتتى.

بۇ كۈن ئەلنەغمىسىز، داغدۇغىسىز زىياپەت بولۇۋاتقانىدى. پاقا يوپۇرمىقى، ئېگىر ۋە سېرىق گۈللەر بىلەن ئورالغان كۆلنىڭ يان تەرىپىدىكى سەيناغا گىلەم، كۆرپە-يىكەندازلار سېلىنغان. سورۇننىڭ تۆرىدىن ئورۇن ئالغان ماشياۋۇ قوش ياستۇققا يۆلىنىپ ئولتۇرۇپ چىلىم تارتماقتا ئىدى. خوجا ئىشان قاتارلىق توققۇز نەپەر كاتتا زات ئۆزئارا پىچىرلاشماقتا، ئىككى-ئۈچ سائەتتىن بۇيان بولۇپ ئۆتكەن سۆز-سۆھبەتلەرنىڭ ئۆز مەنپەئەتىگە زىچ مۇناسىۋەتلىك قىسىملىرى ھەققىدە پىكىر يۈرگۈزمەكتە ئىدى. ساھىبخان — ئىبراھىم لوزۇڭ تاساددىپىي رەۋىشتە جەم بولۇپ قالغان بۇ مېھمانلارنى يېيىشكە، ئىچىشكە تەكلىپ قىلىش بىلەن بەنت ئىدى. ئالدىراش كىرگەن قوراللىق مۇھاپىزەتچىدىن بىرى خەۋەر يەتكۈزدى.

— لوزۇڭ بېگىم، ئۈچ تۇڭگان مادۇتەي

www.uyghurkitap.com

بىلەن كۆرۈشمىمىز دەپ كېتتۇ!

ماشىياۋۇ ئىبراھىم لوزۇڭغا سوئال نەزەرىدە تىكىلدى. باشقىلار «كىرسۇن - كىرسۇن» دېگىلى تۇردى.

— باشلاپ كىر، — دېدى ئىبراھىم لوزۇڭ ئازراق ئىككىلىنەشتىن كېيىن.

— مادوتەي ئالىيلىرى! — تەڭ يىقىلىپ ماشىياۋۇنىڭ پۇتىنى قۇچاقلىدى ئۈچ تۇڭگان، — بىز چىدىيالمىدۇق، بەرداشلىق بېرەلمىدۇق، بىزگە رەھىم قىلسىلا، ئاتىدارچىلىق قىلسىلا!

— تۇر ئورنىڭدىن! — غەزەپ بىلەن بۇيرۇق قىلدى ماشىياۋۇ، — راۋۇرۇس تۇرۇپ، يىغلىماي، پۇتلاڭنى ئېقىتماي سۆزلەش! ئەسكەردەك تۇرۇشمايدۇ بۇ هارامتاماقلار! — يىغىسىنى دەرھال توختىتىپ، بۇتتەك قېتىپ تۇرغان ئۈچىگە قاراپ دېدى، — ھە، نېمە گەپ؟ ھەربىي قائىدە بويىچە دوكلات قىل!

ئۈچ ئېغىزدىن چىققان گەپنىڭ جۇغلانمىسى مۇنداق ئىدى: ماجەنساڭنىڭ قولىغا قالغان بىز — ماشىياۋۇ ئەسكەرلىرىنىڭ كۈنى تەس، ئەھۋالى ئېچىنىشلىق. ماجەنساڭ ئەسكەرلىرى ئۆزىنى خوجايىن ھەتتا قۇتقۇزغۇچى خۇدا دەپ بىلىدۇ. بىزنى قولدىنمۇ پەس كۆرىدۇ. كىر - قاتلىرىنى يۇغۇزىدۇ، پۇت - قوللىرىنى تۇتقۇزىدۇ، چاچ - تىرناقلىرىنى ئالغۇزىدۇ، تەرەت قاچىلىرىنى تۆكتۈرىدۇ. كېچىلىرى يېزا - كەنتلەردىن قوي، كالا، توخۇ - ئۆردەك ئوغرىلاپ كېلىشكە مەجبۇرلايدۇ. ھەتتا قىز - ئاياللارنى بۇلاپ كېلىشكە زورلايدۇ. ئۇنىمىساق ئۇرىدۇ، دۇمبالايدۇ، ھەتتا ئانىدىن تۇغما ھالەتكە كەلتۈرۈپ قويۇپ، بەدقىلىقلىق قىلىدۇ! «سەنلەرنى بىز ئۆلۈمدىن قۇتقۇزۇپ قالغان، ئېشەك ئورنىدا مىنىشكىمۇ ھەققىمىز بار!» دەپ داۋراڭ سالغىنى سالغان! بۇ كۆلپەت - ئاھانەتلەرگە چىدىيالمىغانلاردىن ئىككىسى ئۇلارغا يانغانىدى، كۆز ئالدىمىزدىلا ئېتىپ تاشلىدى. قېچىپ كەتكەن بىرىنى نەيزە سانجىپ ئۆلتۈردى! بىزنىڭ كۆرۈۋاتقىنىمىز ئىتنىڭ كۈنى! بىزگە رەھىم قىلسىلا، ئاتىدارچىلىق قىلىپ، ئۆز يانلىرىدا ئېلىپ قالسىلا، دوتەي ئاتا!...

— مەن دوتەي ئەمەس، لوزۇڭ جانابلىرىنىڭ ئىختىيارىدىكى بىر تۇتقۇن.

— ئۇنداق دېمىسىلە، دوتەي ئالىيلىرى، تۇتقۇن بولغانلىرى نېمىسى؟... دەپ يالۋۇرۇشتى مېھمانلار. — لوزۇڭ جانابلىرىمۇ سىلىنى تۇتقۇن قاتارىدا كۆرۈۋاتقىنى يوق. لوزۇڭ بېگىمنىڭ مېھمىنى سىلە، بىزنىڭمۇ ئەزىز مېھمىنىمىز.

«دەردمەن» ئۈچ ئەسكەر ئىبراھىم لوزۇڭغا ئىلتىجا قىلدى:

— لوزۇڭ بېگىم، خىزمەتلىرىدە بولۇشىمىزغا رۇخسەت قىلغايلا! — خوجا ئىشان ئېغىز ئاچتى:

— يەتكۈچە ئازاب - كۈلپەت تارتىپ، ئۆزلىرىدىن باشپاناھلىق تىلەپ كىرىپتۇ. ئاتىدارچىلىق قىلسىلا، لوزۇڭ بېگىم. خىزمەتلىرىنى بەجا كەلتۈرسۇن، ئەسكەر يىگىتلەرگە ئېتىشۋازلىق، قىلىچۋازلىقنى ئۆگەتسۇن. تۆمۈر سىجاڭ ئاڭلىسىمۇ، باشقىچە گەپ قىلماس.

— ماقۇل، تۇرۇۋەرسۇن. تۆمۈر سىجاڭغا ئۆزۈم جاۋاب قىلارمەن، — دېدى ئىبراھىم لوزۇڭ. كېلىش سەۋەبى «قەلەندەر» بىلەن ماشىياۋۇدىن باشقىلارغا نامەلۇم بولغان بۇ ئۈچ «دەردمەن» تەكشى تىزلىنىپ، مىننەتدارلىق بايان قىلدى، قەسەم بەردى.

. . . .

www.uyghurkitap.com

ئاي - يۇلتۇزسىز كېچە. قاپقارا لىباسلىق ئىككى كىشى قارا ئايغىرغا قامچا سالماقتا. بىر ئاتلىقنىڭ ئاستىدا خۇرجۇن باردەك قىلىدۇ، يەنە بىرىنىڭكىدە ھېچنېمە يوق. بۇلار نەدىن كەلگەندۇ؟ نەگە بارىدىغاندۇ؟ نېمانچە ئالدىرايدىغاندۇ؟ دۆلەتباغ يولى تەرەپتىن كەلگەن بۇ ئادەملەر نەزەر باغ تەرەپكە قايرىلدى، تۈمەن دەرياسىنىڭ شەرقىي شىمالىي قىرغىقىنى قاپلىغان قويۇق بۇنجالىق ئىچىدە غايىب بولدى. ئەنە، چىقتى، قورغان تەرەپكە قاراپ چېپىپ كەتتى.

ئىشان خوجامنىڭ دەرۋازىسى ئالدىدا توختىغىنىغا قارىغاندا، ھىدايىتۇللا ئىشان خوجىنىڭ روھى - ئەرۋاھىغا ئاتاپ نەزىر - سەدىقە ئېلىپ كەلگەن ئىخلاسمەنلەر ئىكەنلىكىدە شەك يوق. خۇرجۇندىكى قىممەت باھالىق سەدىقە بۇيۇملىرىنى ئوغرى - قاراقچىلارنىڭ قولىغا چۈشۈپ كېتىپ قالمىسۇن دەپ، ئۆلەر - تىرىلىشىگە قارىماي چېپىشقانىكەن - دە؟

— نېمە بۇ؟ ئەسكى چاپان، يىرتىق تامبال كۆتۈرۈپ كېلىشكىنىڭ نېمىسى؟! — ھاياجانلىق ئاۋازدىن چۆچۈپ ئويغىنىپ، يالىڭاياغ ھالدا ئىشىك ئاچقان خوجا ئىشاننىڭ تۇنجى سوئالى شۇ ئىدى، — نېمە بۇ؟!

قاپقارا لىباسلىق ئىككى ئادەمنىڭ تۆرۈۋاتقىنى — خوجا ئىشاننىڭ كىچىككىنە تىلاۋەتخانىسى، خۇرجۇندىن چىقارغىنى — ئىككى دانە ئەسكى چاپان - ئىشتان، نەچچە يېرىدە ياماق چۈشكەن ئىككى جۈپ كۆن ئۆتۈك قاتارلىق نەرسىلەر ئىدى.

— بۇنىڭدىن باشقا نەرسە يوقمۇ؟

— يوق، خوجام.

— خەت يوقمۇ؟

— يوق.

خوجا ئىشان ۋارقىرىدى:

— سۆزلە، خوتۇنتالاق، بۇ نەرسىلەرنى نېمە ۋەجىدىن ئېلىپ كېلىشكىنىڭنى سۆزلە!

— خوجام، قورۇپ ئۆلەي دېدۇق. كېلىمىزنى بىر نەمدۇۋالغان بولساق.

— ئولتۇرۇپ تۇرۇش، ئۆزۈم ئەكىرىپ بېرەي . . . ئىچىگە شال تېرىۋېلىشقاندەك ئىچىۋېرىشكىنىنى! ساقال - بۇرۇتلىرىڭنى سۈرتۈشمەمسەن؟ گەپ قىلىشە ئەمدى!

خوجا ئىشان «قەلەندەر» بىلەن ماشياۋۇۋنىڭ تەلىپى بويىچە، مارالبېشى - قەشقەر ئارىلىقىدىكى مۇھىم قاتناش تۈگۈنلىرىدىكى مەخسۇس پايلاقچىلار ئورۇنلاشتۇرۇۋەتكەنىدى. قارا لىباسلىق ئىككى مەخلۇق شۇلارنىڭ جۈملىسىدىن ئىدى. بىرىنچىسى مەغرۇرلانغان، ئۆز ئىشىغا تەمەننا قويغان ھالدا سۆزلەشكە باشلىدى:

— ئىنىسى - جىن توختىمايدىغان جەزىرە ئاچىلىدا يېتىۋەردۇق - يېتىۋەردۇق، قىلتىقىمىزغا ئادەم تۈگۈل خەۋەرچى كەپتەرمۇ چۈشمىدىغاندەك ئەمەس؛ ئىشان خوجامغا ئەمدى نېمە دەرمىز، قانداق جاۋاب بېرەرمىز دەپ تىت - تىت بولۇپ تۇرساق، ئۈنۈپ چىققاندەكلا پەيدا بولۇۋاتامدۇ بۇ ئىككىسى!

— «ئىككىسى»؟

— ھەئە، مۇشۇ ئەسكى - تۈسكىلەرنىڭ ئىگىلىرى. قارىساق بۇ يەرلىكتەك ئەمەس، تۇمۇر ھارۋىكەشنىڭ ئەسكەرلىرىگىلا ئوخشاۋاتامدۇ؟ ئەسسالامۇئەلەيكۇم، يول قاياققا؟ دېسەك، «قاشقارغا» دەۋاتامدۇ؟ شۇ، بىز كۈتۈۋالىدىغان ئەزىز مېھمان شۇ! دېدۇق. ئىززىتىنى قىلدۇق، تەشنالىقىنى قاندۇردۇق، ئېتىنى سۇغاردۇق. قەشقەرگە سەپەر قىلىشتىكى مەقسەت - مۇددىئاسىنى سورىساق، گەپ ئويىنىتىۋاتىدۇ تېخى! بىزگە بوي بەرمىدىغاندەك ئەمەس. بىرلا شەرەت قىلىۋىدىم، . . .

— سەككىز قىرلىق چويۇن چومىلاق بىلەن بىر ساپتىمكەنمەن! . . .

— يەنە بىرىدىن قاپلاندەك كۈچى بار نېمە ئىكەن. تاس - تاماس قالدى مېنى بوغۇپ ئۆلتۈرۈپ قويغىلى!

— بويىنىغا سىرتماق سېلىپ، شۇنداق تارتىپتىمكەنمەن! . . .

— توختا! گەپ سوراپ باقايلى دەپ توسىۋالمىغان بولسام، ئۇنىمۇ . . .

— گەپ سوراشتىڭمۇ؟ نېمە دېدى؟

— سەن ماجۇگىمگىنىڭ خەۋەرچىسى، ماجەنساڭنىڭ قېشىغا كېتىۋاتىسەن، شۇنداقمۇ؟ دېسەك، ماجۇگىمڭ دېگەننى شۇنداق سەت تىللاپ كەتتىكى . . .

— خەتنى چىقار دېسەك، «خەت يوق» دەيدۇ. كىمگە قانداق خەۋەر ئېلىپ كېتىۋاتىسەن؟ دېسەك، زۇۋان سۈرمەيدۇ. كەجگىنىگە تاياق تېگىۋاتسا، ئوڭ پۇتىنى قوچاقلاپ ياتىدۇ. توختا، ئۇنىڭ ئوڭ پۇتىدا بىر ھېكمەت بار دېدىم. پۇتىنىڭ لېپىكىنى كۆكۆم - تالقان قىلىۋەتىمگەنچە، مانا بۇ بىر پاي ئۆتۈكنى سالدۇرغىلى بولمىدى دېسىلە، خوجام.

— مۇنداق دە؟ — ئاشۇ بىر پاي ئۆتۈكنى قولىغا ئالدى خوجا ئىشان، — جەسەتنى نەگە يىغىشتۇردۇڭلار؟

— شامگۆر ئىچىگە.

— پەمىگلار جايىدا. ئەمدى بەھوزۇر ئارام ئېلىڭلار.

— لەببەي، خوجام.

— جىندەك تەخىر قىلىڭلار.

— خوش، خوجام، — ئارقىغا يېنىشتى ئۇلار.

— ئىسمىنى بىلەلىدىڭلارمۇ؟

— ئىسمىنى؟ — بىر - بىرىگە قارىشىپ تۇرۇپ قالدى ئىككىسى، — چوماق يېگىنىنىڭ ئېتىنى چاقىرىۋاتقانلىقىمۇ يەنە بىرى؟ تىلىمىنىڭ ئۇچىدا بار ئىدى. ئەستا! . . .

— تاپتىم - تاپتىم! — خۇمارى تۇتۇپ، ئوت ھەلەكچىلىكىدە قالغان بەگگى سەرەڭگە تېپىۋالغاندەك خوش بولۇپ كەتتى، «شانىياز ئاكا!»، «رازى بول سالى!»

— راست، بىرىنىڭ ئىسمى شانىياز، بىرىنىڭ سالى!

— شانىياز، سالى، — دەپ تەكرارلىغاندىن كېيىن مۇغەمبەرلەرچە تىكىلدى خوجا ئىشان، — ھەپتە - ئون كۈندىن بۇيان نېمە ئىش بىلەن مەشغۇل بولدۇڭلار؟

— ئاپپاق خوجامغا قاراشلىق ۋەخپە يەرلەرنىڭ ئىجارە ھەققىنى سۈيلەش بىلەن!

— تۆگە كۆردۈڭلارمۇ؟

— نۆزەمبىللا، كۆرمىدۇق، خوجام!

— خوپ، ئەمدى چىقىڭلار. مۇشۇ دەقىقىدىن باشلاپ، گاس، گاچا، قارىغۇسىلەر.

— شۇنداق، خوجام.

— خوجا ئىشان ئىشىكنى زەنجىرلىدى چىراغنىڭ پىلىكىنى چىقاردى. يېنىدىن ئايرىمايدىغان سۆگەك ساپلىق قەلەمتىراشنى ئالدى. بىر پاي ئۆتۈكنى ئۆرۈپ - چۆرۈپ بىر ھازاغىچە كۆزەتكەندىن كېيىن چەمىنى ئاجرىتىشقا كىرىشتى. ئۇ، ھاياجانلانغان، ئالدىرىغان ۋە ھولۇققانىدى. ئاجرىغان چەم ئىتىنىڭ تىلىدەك ساڭگىلاپ قالدى. «بۇ نېمە ئىش؟ قەغەز دىدارى كۆرۈنمەيدۇ - يا؟ پاشنا ئىچىگە سالغانمىدۇ - يا؟ توغرا ناھال يېڭى قېقىلغاندەك قىلىمدۇ. پاشنا ئىچىدە بىر گەپ بار، چوقۇم بىر گەپ بار!» ناھال ئاستىغا قەلەمتىراشنىڭ ئۇچىنى كىرگۈزدى. قايرىدى، كۆچەپ قايرىدى. ئۇچى سۇنغان ۋە ئۆز يۆنىلىشى بويىچە قاتلىنىشىپ كەتكەن قەلەمتىراشنىڭ ئۆتكۈر قۇيۇچ بىسى ئۇنىڭ كۆرسەتكۈچ

بارمىقىنى قاپ ئوتتۇرىدىن ئۈزۈۋەتكىلى تاس - تاماس قالدى. قويۇق قان دانىچىلىرى ئەسكى ئۆگزىدىن تامچە ئۆتكەندەك توختاۋسىز تامچىلىماقتا ئىدى. سول قولىنىڭ باش بارمىقى بىلەن ئۇزاققىچە ئۇۋۇلىدى، يەنە توختايدىغاندەك ئەمەس. «نېمە قىلغۇلۇق ئەمدى؟ كونا قاپاقنىڭ لېشى بولسا، باسقان ھامان توختايتتى...» ئاغرىق ئازابى ئىچىدە ئاجايىپ بىر ئەقىل تاپتى. «راست، چىلىم قاپىقى بار ئەمەسمۇ!» جىنچىراغنى كۆتۈرگىنىچە مېھمانخانىغا چىقتى. تەكچىگە تىزىپ قويغان چىلىم قاپىقىنى قولىغا ئالدى - دە، تىلاۋەتخانىسىغا ياندى. نوغۇچتەك سېپى بار يۇمىلاق بۇ نوگاي جىنچىراغ شولىسىدا مىستەك پارقىرايتتى. نوگاينىڭ ئوتتۇرىسىغا ئورنىتىلغان تۇچ چوغدان ئالتۇن تاجدەك سۈلەتلىك كۆرۈنەتتى. «ئاھ چىلىم، نى-نى سورۇنلارغا كەيىپ ۋە ھوزۇر بەخش ئەيلىگەن خىسلەتلىك چىلىم! نى- نى ئۇلۇغ زاتلارنىڭ ئاغزى تەگكەن، نەزىرى چۈشكەن ئەتىۋار چىلىم! سېنى بۇزارمەنمۇ، سېنى ئۆز قولۇم بىلەن چاقارمەنمۇ ئەمدى؟ ياق، كۆزۈم قىيمايدۇ، يۈرىكىم چىدىمايدۇ... ۋاي، ۋايجان! ئەجەب ئاغرىپ كەتتى بۇ قول؟ جېنىمنى ئالامدۇ نېمە بۇ كىچىككىنە يارا؟ بولدى، جان بولسا جاھان، ئالتۇن قاپاق بولساڭمۇ، مېھرىڭدىن كەچتىم!»... تۇچ چوغدانىنى ئېھتىيات بىلەن قومۇرۇۋالدى. سول قولىنىڭ ئوتتۇرا بارمىقىنى چىلىم تۆشۈكىدىن كىرگۈزۈپ، تاتلاپ باققانىدى، ھېچنېمە چىقمىدى. «چاقاي، چاقمىغىچە، بىر نېمە چىقىدىغاندەك ئەمەس». كۆزىنى يۇمۇپ تۇرۇپ دەسسىدى. قۇرۇپ كەتكەن نوگاي پارچە- پارچە بولۇپ كەتتى. تۆشۈك ئەتراپى قىرىپ ۋە تاتلاپ نېپىزلىتىۋېتىلگەن، ساپ تەردېمۇ ياغاچ بىلەن كوچىلاپ راۋانلاشتۇرۇۋېتىلگەن بۇ نوگاينىڭ ساپقا تۇتاش تەرىپىدىنلا ئازى - تولا لەش چىقتى. قەلەمتىراشنىڭ كۆتۈكى ئۇچى بىلەن ئاۋايلاپ سويۇۋېلىنغان يالپاق - يالپاق لەشمۇ قات - قېتىدىن كۆكىرىپ كەتكەنىدى. خوجا ئىشان سەللىسىنىڭ ئۇچىدىن بىر سويامچە يىرتىۋېلىپ، ئۈچ قاتلاپ تەييار قىلغاندىن كېيىن بىر يالپاق لەشنى يارىسى ئۈستىگە قويدى، رەخت بىلەن يۆگىدى، بارغانچە چىڭ يۆگىدى. «ياداۋا، ياشىپا... ۋايەي - ۋايجان!...» لەش ئىچىگە سىڭىپ كەتكەن كۈچلۈك نەشە زەھىرى جان- جىسمىنى ئۆرتىمەكتە، ھاياتىغا خىرىس قىلماقتا ئىدى. «ۋايجان! تۇز باسسام بولماسمىدى، زەمچە باسسام بولماسمىدى، نۆشەدىل باسسام بولماسمىدى، ئۇنىڭ ئورنىغا! قايسىڭلار ئويغاق؟ ۋايجان!...» تاشقىرىغا چىقماقچى بولدى، ئىشىك زەنجىرىگە قول ئۇزاتتى. «ۋايجان!.... مەن بولالمىدىم»... بوسۇغا تۈۋىگىلا يىقىلدى...

قاپقاراڭغۇ كېچە. خىلۋەت بىر جايدا قەد كۆتۈرۈپ تۇرغان يالغۇز شامگۆر. شامگۆر ئىچىدە ئىككى كالىمەك ئالتۇن. خوجا ئىشاننىڭ قولىدا قويۇچ قەلەمتىراچ. ئۇ، شامگۆر ئېغىزىنى كولىماقتا. خام خىش بىلەن پۇختا ئېتىلىپ، كاكۇل لاي بىلەن سۇۋۇۋېتىلگەن بۇ ئېغىزنى ئاچماق نېمە ئانچە قىيىن - ھە؟ لېكىن ئۇنىڭدا ئالتۇن بار، ئىككى كالىمەك ساپ ئالتۇن! «تىلىم بىلەن يالاپ، تىرنىقىم بىلەن كولاپ بولسىمۇ ئاچمايدىغان بولسام، سەئىدزادە بولماي كېتەي!» دەپ قەسەمياد قىلدى ئۇ. ئاخىرى ئېچىلدى، كىچىككىنە يوچۇق ئېچىلدى! ئەنە، ئالتۇن شولىسى، نېمانچە سېھىرلىكتۇ بۇ ئالتۇن شولىلار؟... يورۇق بارغانسېرى كېڭەيمەكتە. قولى پاتقىدەك،

بېشى پاتقىدەك، گەۋدىسىمۇ بىمالال پاتقىدەك. جانىجان ئالتۇن، شاھى جاھان ئالتۇن، كەل، قويىنۇمغا كەل، ئىلكىمگە ئۆت!...»

قانداق مۆجىزە بۇ؟ نىمە كارامەت بۇ؟ كاللەك ئالتۇنلار ئۇدۇقا ئايلاندى، لاۋۇلدىغان يالقۇنغا ئايلاندى، يالقۇن قويىنىدىن ئۆرلەپ چىقىۋاتقىنى نىمە؟ ئادەم، بېشىغا ئالتۇن قۇببىلىق كۈمۈچ دۇبۇلغا، ئۇچىسىغا ساۋۇت كىيىگەن، قىپقىزىل نەيزە تۇتقان ئىككى ئادەم! ئۇلار ئېغىز ئاچتى. گويا دەھشەتلىك بوران گۈركىرىدى، ئۆلدۈرماما گۈلدۈرلىدى:

— ساڭا ئالتۇن كېرەكمۇ، ئەي قاتىل، مال-دۇنياغا تويمايدىغان قارا يۈرەك قاتىل!؟

— ياق-ياق، مەن بۇ يەرگە ئىستىقامەت قىلغىلى كەلگەن، — دېدى خوجا ئىشان كېكەچلەپ، — تۆۋە-ئىستىغپار ئېيتقىلى كەلگەن.

— جاۋاب بەر، قاتىللىق قوراللىرىنى كۆتۈرۈپ ئىستىقامەت قىلىدىغان قانداق تەقۋادارسەن؟!

— ياق، بۇ قاتىللىق قورالى ئەمەس، قەلەمتىراش؛ خۇدا بەرگەن رىزقى-نېسىۋەمنى بۆلۈپ-پارچىلاپ يېيىشكە ئىشلىتىدىغان كىچىككىنە بۇيۇم.

— قانچىلىغان بىگۇناھ مۇسۇلمانلارنىڭ ھاياتلىق يولىنى كېسىپ تاشلىغان ۋە كېسىپ تاشلاشقا تەييار تۇرغان زەھەرلىك شەمشەر دە، كاززاپ!

— كاززاپلىق قىلغان بولسام، تىلىم قۇرۇسۇن، زۇۋانىم ئۆچسۇن!

— يالغان قەسەم — مۇناپىقلارنىڭ ئىقابى، قالقىنى! سەندەك قارا يۈرەك مۇناپىق بىلەن مۇنازىرە قىلىپ تۇرۇشقا ۋاقتىمىز يوق. زەھەرلىك شەمشەر تۇتقان قولۇڭ شۇمۇ، مۇناپىق؟! — لاۋۇلداپ يېنىپ تۇرغان پولات نەيزە قەلەمتىراش تۇتۇپ تۇرغان قول ئۈستىگە قادالدى!

«ۋايجان!» ئۆرۈنۈپ ئويغىنىپ كەتكەن خوجا ئىشاننىڭ ئارقا مېڭىسى ئىششىككە تەگدى. «ۋايجان!» بېشىنى قۇچاقلىغىنىچە، دۈم يىقىلدى. دەھشەتلىك چۈش تەكرارلىنىشقا، يەتتە دوزاخ يالقۇنى كۆز ئالدىدا لاۋۇلداشقا باشلىدى. قولىنىڭ، بېشىنىڭ ئاغرىقىنى ئۇنتۇدى. كۆزىنى جامدەك ئاچتى. ئۆي گۆردەك قاراڭغۇ ئىدى. «شۈكرى، — دېدى لاغىلداپ تىترىگەن ھالدا، — ھوشۇمدىن كېتىش ئالدىدا قولۇمدا چىراغ بار ئەمەسمىدى؟ ئۆزۈمگە، ئۆيگە تۇتىشىپ كەتكەن بولسا...» ئۇ مىدىلىغىنىشكە، روھلىنىشقا باشلىدى. «چۈش دېگەن تەتۈر دېگەن ماقالۇ. راستىنلا ماڭا ئىككى كاللەك ئالتۇن...» ئىككى جۈپ ئۆتۈكنى سىيپىلاپ تاپتى. كۆڭلى ئىز-جايىغا چۈشكەندەك بولدى. چىراغنى بىر ياقتىن، سەرەڭگىنى بىر ياقتىن تاپتى. ھېلىقى ئۆتۈكنى يېڭىباشتىن قولىغا ئالدى. «ئەجەب يوغان مىق قېقىپتىكەن، خوتۇنتالاق! ئامبۇر بولسىمۇ كاشكى!...» پۈتۈن ئائىلە بىساتى ئىچىدە ئامبۇرنىڭ يوقلۇقى ئۇنىڭغا ئايان ئىدى. «كەكە-پالتا سوقۇپ بەرگەن ھېلىقى خوتۇنتالاق نېمىشقا ئامبۇرنىمۇ سوقۇۋەتمىگەن بولغىيتتى؟ كەكە بىلەن قومارغىلى بولارمۇ؟ نەدىدۇ ئۇ بىدىر نىمە؟» جىنچىراغنى يەنە كۆتۈردى. ئاشخانا، ئوتۇنخانىغىچە باردى. ئالتۇن يىگىنە ئىزدىگەن مومايدەك مۈكچىيىپ تۇرۇپ ئىزدىدى. «تونۇر ئەتراپىدا بولۇپ قالسا ئەجەب ئەمەس»، يېقىنلاپ كەلدى. «ھە؟ تۇڭگۈزدەك خورۇلداۋاتقان كىمدۇ؟ بۇ يەردە ئادەم ياتامايتتى-يا؟» چىراغنى تۇگۈلۈپ ياتقان ئادەمنىڭ يۈزىگە تۇتتى، تېخىمۇ ھەيران قالدى: «قەلەندەرغۇ بۇ؟ ئاخشام خۇشلىشىپ ماڭغانىدىغۇ؟ بېشىغا كېسەك قويۇپ ئۇخلاپ كەتكىنىنى قارىمامدىغان؟ قونۇپ قالغىنى

www.uyghurkitap.com

ئوبدان بولدى. «ھەي قەلەندەر-قەلەندەر...» پەس ئاۋاز بىلەن تولۇلاشقا، تۇرتۇشقا باشلىدى. «قەلەندەر» كۆزىنى ئاچتى: «چاكارلاردىن تىل ئۆگىنىمەن دەپ...» خوجا ئىشان ئېغىز ئاچماسلىق ئىشارىتىنى قىلدى-دە، باشلاپ كىرىپ كەتتى. ئۆتۈكنى قولغا ئالغاندىلا، ئۆزىنىڭ كەككە ئىزدەپ چىققانلىقىنى ئېسىگە ئالدى ۋە سىرتقا چىقماقچى بولدى. «قەلەندەر» ئۇنىڭ پېشىدىن تارتىپ توختىتىۋالدى:

— خوجام، چەم-پاشنا دېگەن سۆز بىلەن لاي-پاتقاقتا بىۋاسىتە تېگىپ تۇرىدىغان يەر. ئادەتتە، مۇنداق يەرگە خەت سېلىنمايدۇ.

— ئۇنى بىلگۈچىلىكىم بار، — دېدى خوجا ئىشان ئۆزىنىڭ ئەخمەق قىلىنغانلىقىنى يوشۇرۇپ، — يىلتىزى تەرەپتىن قىزىپ چىقاي دېگەنىدىم، — يارىسىغا يېڭىباشتىن ئاغرىق كىرگەندەك، تولغىنىپ كەتتى.

سۆكۈپ ئاختۇرۇشنى ئۇلار يەنە شۇ ئۆتۈكتىن باشلىدى. ئىزدىگەن نەرسىسى شۇ ئۆتۈك قونچىنىڭ ئەستەرى ئىچىدىن تېپىلدى. بۇ ناھايىتى سىلىق بىر پارچە خوتەن قەغىزىگە قۇمۇچ قەلەم بىلەن يېزىلغان خەت ئىدى. ئىككى جۈپ ئوغرى كۆز قېنىق سىيا بىلەن يېزىلغان قۇرلارغا ئاستىن تىكىلدى:

«... ماجۇڭيىڭ — باندىت مابۇفاڭ بىلەن ئانا جەمەت بىر تۇغقان. جياڭ جيېشى قوشۇنىدا مەسلىھەتچىمۇ بولغان. تېگى-تەكتىدىن ئېيتقاندا، مىللىتارىستلىق قان-قېنىغا سىڭىپ كەتكەن بىر تەلۋە. ئۆز يۇرتىدا جان باقالمىغان بۇ تەلۋە ئالدىنقى يىلى 3- ئايدا 97 تال كۆسەي مىلتىقنى كۆتۈرگەن 200 ئەسكىرى بىلەن قۇمۇلغا كەلگەن. بىز بىلەن ھايات-ماماتلىقتا مەڭگۈ بىللە بولۇش ھەققىدە قەسەم قىلىپ تۇرۇۋالغان. بۇ جاللات شېڭ شىسەي 2000 نەچچە يۈز كىشىلىك ئاق رۇس ئەسكەرلىرى ۋە ھۆكۈمەت ئەسكەرلىرى بىلەن بىزگە قارشى سەپ تارتىپ كېلىۋاتقان چاغ ئىدى. بىز ئۇنىڭ قەسىمىنى، شۇنداقلا ئىنقىلابىمىزنىڭ بۈيۈك ئىتتىپاقلىقىغا مۇھتاج ئىكەنلىكىنى نەزەردە تۇتقان... ئەپسۇسكى، ئۇ لەۋزىدە تۇرمىدى، بىۋاپالىق، نامەردلىك قىلدى! باردىكۆل ئۇرۇشىدا 500 تال مىلتىقنى يالغۇز ئىگىلىۋالدى. قۇمۇل شەھىرىنىڭ مۇداپىئە قىلىش ئۇرۇشىدا بىز بىرىنچى سەپتە تۇردۇق، ئۇ ئىككىنچى سەپتە. دۈگۈجىر قىسىملىرىنى بىز تارمار قىلساق، ئەسىرگە چۈشكەن چېرىكلەر بىلەن ئۆز قىسمىنى تولۇقلىۋالدى. شېڭ شىسەينىڭ ئاق رۇس قىسىملىرى بىلەن ھايات-ماماتلىق جەڭ قىلىۋاتقىنىمىزدا، پۇتىغا ئوق تەككەنلىكىنى باھانە قىلىپ، گەنسۇغا قاچتى! ئىنقىلابىمىزنىڭ شىددەتلىك بورىنى قانخور جىن شۇرېنىنى ئۇچۇرۇپ كېتىش بىلەن تەڭ يەنە كەلدى. «ھاجى ئاتا، سىلە قىلىچىنىڭ دەستىسى بولۇپ بەرسىلە، مەن تىغى بولاي؛ ئۆتكەنگە سالاۋات دەۋەتسىلە، ھايات-ماماتلىقتا بىللە بولۇشقا قەسەمياد قىلاي!» دەپ قۇرئان تۇتتى... كۈچۈك ئۇرۇشىدا غەنىمەت ئېلىنغان تۆت زەمبىرەك، 50 دانە ئېغىر-يېنىك پىلىموت، 8000 تال مىلتىق، 1 مىليون سەر كۈمۈچنى تەنھا ئىگىلىۋالدى! جىمسارنى مۇھاسىرىگە ئالغان چېغىمىزدا، ھاكىم لۇ يىڭلىن، قوماندان دۇڭ چىڭخۇ قاتارلىقلار ئەسلىدە بىزگە تەسلىم بولغان. پۇرسەتپەرەس ئوغرى ماجۇڭيىڭ ئۇلار بىلەن يوشۇرۇن تىل بىرىكتۈرۈپ، يېرىم كېچىدە ئۈن-تىنسىز شەھەرگە كىرىۋاپتۇ. 2000 تال مىلتىق بىلەن 1 مىليون جىڭ ئاشلىقنى قولغا چۈشۈرۈۋاپتۇ... ھازىر ئۇنىڭ شېڭ شىسەي بىلەن تىل بىرىكتۈرگەنلىكى، ئۇنىڭ قويىنىغا ئۆزىنى ئاتقانلىقى

ئۈزۈل-كېسەل ئاشكارا بولىدى!... ماجەنسالى — ماجۇڭيىڭنىڭ سادىق قولچوماقلىرى. ئۇنىڭدىن ئاگاھ بولۇڭلار، يېڭىلارغا يولاتماڭلار. گېزى كەلسە، تەلتۆكۈس قوراللاندۇرۇپ قوغلىۋېتىڭلار!...»

خوجا ئىشان بىلەن «قەلەندەر» نىڭ پۈتۈن ۋۇجۇدى قارا تەرگە چۆمۈلگەنىدى. ئەجەل سىرتمىقى كانىيىنى سىقىۋاتقاندەك ئېغىر تىنىۋاتتى، ھاسىرايتتى: «ياۋاللا، ياھەزرەت، بۇ خەت تۆمۈرنىڭ قولىغا چۈشۈپ قالغان بولسا!...» ئاقىۋىتىنى تەسەۋۋۇر قىلالمايتتى ئىككىسى.

— خەۋەرچىمىز ئىشەنچلىك-ھە؟

— تولۇق ئىشەنچلىك، — كېسىپ ئېيتتى خوجا ئىشان، — خوجا نىياز ھاجى بىلەن بىز يۇرتلۇق — تاراتىپىلىق؛ قان چىقارمايدىغان جان ئالالايدىغان سېھىرگەرنىڭ دەل ئۆزى! — پاشنا قومۇرۇش جەريانىدا ئىپادىلىگەن ئاجىزلىقىنى — دۆتلۈك دېگىنى يۇيۇۋېتىشكە ئالدىرىغان خوجا ئىشان ئۆز پىلانىنى ئوتتۇرىغا ئاتتى، — خەۋەرچىنىڭ ئىسمى يەنىلا «شانىياز».

— خوش، داۋاملاشتۇرۇۋەرسىلە.

— ئۇ — تۇغما كېكەچ؛ كىشىلەر سوئال سوراپ، جاۋاب ئېلىشتىن بىزار بولىدىغان دەرىجىدە كېكەچ.

— كۆزۈمگە قارىماي، سۆزلەۋەرسىلە، خوجام.

— ھەم قۇلىقى ئېغىر بولسۇن: كىيىدىغىنى «ئۆزكىيىمى»، مىنىدىغىنىمۇ «ئۆز ئېتى»؛ «خوجا نىياز ھاجىنىڭ مەكتۇبى» يەنىلا ئۆتۈكنىڭ قونجى ئىچىدە.

— ئۇزۇن مۇددەت ئۆتۈك يەشمەي سەپەر قىلغان كىشىنىڭ پۇتىنى ئۆزەڭگە يالاپ كېتىدىغان ئىشمۇ بولىدۇ جۇمۇ. يەنە كېلىپ، بۇ «خەۋەرچى» نىڭ ئۆتۈكى ئىچىدە...

خوجا ئىشان قايىللىق بىلەن كۈلۈپ قويۇپ دېدى:

— مادۇتەي ئالىملىرىنىڭ يولىيورۇقىنى ئالغاندىن كېيىن «مەكتۇب» يېزىشقا كىرىشسەك. «مەكتۇب» ئاخىرىغا «شانىياز» نى قىسقىچە تونۇشتۇرۇپ قويۇشنى ئۇنتۇپ قالمىساق.

— شۇنداق بولىدۇ-دە، ئەلۋەتتە.

......

سالقىن سەھەر، نەچچە يۈز كىشى باغ دەرۋازىسى ئالدىدىكى مەيداندا نەغمە-ناۋا قىلماقتا. باغ ئارقىسىدىكى تېرەكلەردە كاككۈك بىلەن سوپسوپياڭ، كۆل ئەتراپىدىكى باراقسان سۆگەتلەردە شاخسانغۇچ، ھويلىدىكى چوڭ ئۈجمىدە ئاق قۇشقاچ...

دەرۋازىدا قوراللىق مۇھاپىزەتچى، ھويلىدا قوراللىق مۇھاپىزەتچى، باغنىڭ بۇلۇڭ-بۇرجەكلىرىدە قوراللىق مۇھاپىزەتچى.

بۈگۈن چۈشتىن بۇرۇن ھېچكىم قوبۇل قىلىنمايدۇ، دەۋا سورالمايدۇ!

كەڭ، يورۇق، ئازادە مېھمانخانا. ياڭاق ياغىچىدىن ياسالغان ئەگمە يۆلەنچۈكلۈك يۇمىلاق ئۈستەللەرنىڭ ھېچبىرى بوش ئەمەس. ئاپئاق داستىخان سېلىنغان جوپ شىرەنى چۆرىدەپ ئولتۇرغان ھەربىي-مەمۇرىي ئەمەلدارلارنىڭ ھەممىسىنىڭ كۆزى قاپقارا ساقال-بۇرۇتىنى يارىشىملىق ياساتقان ئۆتكۈر كۆزلۈك قاۋۇل كىشىدە. ھاجى ئاتىمىزنىڭ مەكتۇبىنى كۆرۈش، يولىيورۇقىنى ئاڭلاشقا ئۇزاقتىن بۇيان تەشنا بولۇپ يۈرگەن بۇغداي ئۆڭلۈك بۇ كىشى — بىزنىڭ تۆمۈر سىجاڭ. ئۇنىڭ چىرايى بۈگۈن بۆلەكچىلا ئوچۇق، ئاۋازىمۇ بۆلەكچىلا ياڭراق. ئۇ، تولۇپ-تاشقان قىزغىنلىق بىلەن خەت ئوقۇماقتا، ھۆرمەتلىك ئاتىمىز «خوجا نىياز ھاجىنىڭ مەكتۇبى» نى ئوقۇماقتا:

www.uyghurkitap.com

«... قۇمۇل دىيارىدا پارتلىغان سەلتەنەتلىك ئىنقىلاب ساداسىنى ئاڭلىغان ياش، قابىل كوماندىر ماجۇڭيىڭ يولىنىڭ يىراقلىقى ۋە جاپا-مۇشەققىتىگە قارىماي، تولۇق قوراللانغان 200 نەپەر سەرخىل مەرگەننى يېتەكلەپ باشلاپ كېلىپ بىزگە قوشۇلغان. جالالەت شېڭ شىسەينىڭ چىش-تىرنىقىغىچە قوراللانغان 3000 كىشىلىك زور قوشۇنىغا قايتۇرما زەربە بېرىش ئۇرۇشىدا پىداكارلىق بىلەن جەڭ قىلىپ، ھاياتىدىن ئايرىلغىلى تاس-تاماس قالغان. ئۆزى يۇرتى گەنسۇدا داۋالىنىپ ساقايغاندىن كېيىنلا قايتىپ كېلىپ، تەشەببۇسكارلىق بىلەن جەڭگە قاتناشتى. كۈچۈكنى ئېلىش ئۇرۇشىدا بىر تۇغقان ئىنىسى، 21 ياشلىق قەيسەر ئىنقىلابچى ماجۇڭجېدىن ئايرىلدى... پېقىر خوجانىياز-قىلىچنىڭ دەستىسى، ماجۇڭيىڭ-قىلىچنىڭ تىغى، دەستە تىغىدىن، تىغ دەستىدىن ئايرىلالمايدۇ... ماجەنساڭ- ماجۇڭيىڭنىڭ ئىشەنچلىك ئادىمى، مەرد، لەۋزى ھالال، دىيانەتلىك كىشى... ھەر خىل پىتنە-پاساتلارغا قولاق سالمىغايسىلەر. ھەر قانداق بۆلگۈنچىلىك ھەرىكەتلىرىگە قەتئىي يول قويمىغايسىلەر...»

ئوسمان ئېلىنىڭ ئوڭ-سول تەرىپىدە ئورازبېك، ئابلابېك، توختىبېك قاتارلىقلار. ئوسمان ھازىر تۇەنجاڭ ئەمەس، لۈيجاڭ. ئۇنىڭ كەيپىياتى نورمال ئەمەس. روھىي دۇنياسى شىددەتلىك جەڭ مەيدانىغا ئايلانغان: «راستىمىدۇ؟ ئىشەنچلىكمىدۇ بۇ خەت؟ خەۋەرچىدىن تەپسىلىي سوراپ بېقىشقا بولماسمۇ؟ تۈرلۈك يوللار بىلەن سىناپ بېقىشقا بولماسمۇ؟...»

يىغىن ئاياغلاشتى. ئوسمان لۈيجاڭ بۇ پىكىرىنى يىغىن قاتناشچىلىرىنى ئۇزىتىپ قويۇپ قايتىپ كىرىۋاتقان تۆمۈر سىجاڭغا ئېيتقانىدى، تۆمۈر سىجاڭ:

—نېمىسىنى سۈرۈشتۈر دەيسەن؟ ئۇ بىر تۇغما كېكەچ ئىكەن، ئۇنىڭ ئۈستىگە قولىقىمۇ ئېغىر. بىر سوئالغا جاۋاب ئېلىپ بولغىچە، يۈرىكىڭ سىقىلىپ، بېشىڭ زىڭىلداپ كېتىدۇ —دېدى. ئوسمان ئوچۇق-يورۇق قىسقىنا مۇڭدىشىشنى بەكمۇ خالايتتى.

— تۆمۈر ئاكا، باغنى ئايلانغاچ، بىردەم-يېرىم دەم مۇڭداشساق قانداق؟—دېدى.

—بولىدۇ، يۈر.

پىشىپ كەتكەن قوقان گىلاسلار قىزىل ياقۇتتەك تاۋلىنىپ تۇراتتى. ئاق ئۆرۈك ئاق قاشتېشىدەك سۈزۈك، مايسەن ئۆرۈك قەھرىۋادەك جۇلالىق ئىدى. ئوسمان ئېلى ئىككى ئاسماق قوقان گىلاسنى ئۈزۈۋېلىپ، بىر ئاسماقنى ئۇزاتتى. تۆمۈر سىجاڭ بىر نەچچە تال گىلاس ئۇرۇقىنى پۈركۈۋەتكەندىن كېيىن، ئوسمان ئېلى ئېغىز ئاچتى:

— تۆمۈر ئاكا، راستىمنى ئېيتسام، ھاجى ئاتىمىز بىلەن ماجۇڭيىڭ ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەتتىن پۈتۈنلەي بىخەۋەرمەن، ماجۇڭيىڭ، بەلكى، خەتتە يېزىلغىنىدەك ئوبدان ئادەمدۇ. لېكىن ماجەنساڭ... سىلە بىلەن يۈزتۇرانە تۇرۇپ پۈتۈشكەن توختامنىڭ سىياھى قۇرۇماي تۇرۇپلا يۈزسىزلىك قىلدى. تەڭ بۆلۈشۈپ ئالماقچى بولغان يېڭىشەھەردىكى قورال-ياراقلارنىڭ بىرىنىمۇ بەرمىدى!...

بۇلار خېلىغىچە ئايلاندى، مۇڭداشتى. سۆھبەت تۆمۈر سىجاڭنىڭ ئوچۇق كۆڭۈللۈك بىلەن ئېيتقان ماۋۇ سۆزى بىلەن ئاياغلاشتى:

—ئۇكام ئوسمان، ئەتە-ئۆگۈنگىچە مەن يارامىلىق ئادەملىرىمدىن ئىككى-ئۈچنى يولغا

سالىدىكەن. شۇلاردىن خەت-خەۋەر كەلگۈچە تەخىر قىلالىيلى.

— بولىدۇ. ئەمدى قايتايلىمۇ، تۆمۈر ئاكام؟

بۇلار قايرىلدى. «كېكەچ خەۋەرچى»نىڭ كۆزئالدىدىلا تۇرغانلىقىنى كۆرۈپ ھەيران قالدى.

— ھەي، نېمە قىلىپ يۈرىسەن بۇ يەردە؟ — يۇقىرى ئاۋاز بىلەن سورىدى تۆمۈر سىجاڭ. ھودۇقۇپ كەتكەن «كېكەچ» شاخلاردىكى ئاسماق-ئاسماق ئۆرۈك-گىلاسلارغا ھەيرانلىق بىلەن تىكىلگەندىن كېيىن، ئۈزۈپ ئېغىزغا سالغانلىق ئىشارىتىنى قىلدى ۋە «بۇ... بۇ...» دەپ كېكەچلەپ كەتتى. تۆمۈر سىجاڭ، ئۈزۈپ يېسەم بولامدۇ؟ دەپ سوراۋاتقان بولسا كېرەك، دەپ چۈشەندى ۋە يەنىلا يۇقىرى ئاۋاز بىلەن جاۋاب بەردى، بۇ باغنى مەن سېتىۋالغان. تويغۇچە يېسەڭ بولۇۋېرىدۇ!

خۇشال بولۇپ كەتكەن «كېكەچ» باغنىڭ ئىچكىرىگە قاراپ پايپاسلىدى. ئوسمان ئېپلى ھەيرانلىق بىلەن سورىدى:

— تۆمۈر ئاكا، ئۇ يالىڭاياغقۇ؟

— ھە، راست، ئۇ يالىڭاياغ كېتىۋاتاتتى، — ھەي، بۇياققا كەل، — «كېكەچ» ئاڭلىماي كېتىۋەردى. تۆمۈر سىجاڭ ئاتقان چالما دۈمبىسىگە تەككەندىن كېيىن چۆچۈپ ئارقىغا قارىدى. تۆمۈر سىجاڭ «بۇياققا كەل!» دەپ ۋارقىرىدى ۋە ئىشارەت قىلدى. «كېكەچ» ھاڭ-تاڭ قالغان ھالدا يېقىن كەلدى.

— نېمىشقا ئۆتۈك كىيمىدىڭ؟ — سۆز بىلەن ئىشارەتنى بىرلەشتۈرۈپ سورىدى تۆمۈر سىجاڭ. «قولىقى ئېغىر كېكەچ»شىمىنىڭ پۇشقىقىنى كۆتۈرۈپ تۇرۇپ، بىر نېمىلەرنى دەپ كېكەچلەپ كەتتى. ئىككىلا پۇتىنىڭ ھوشۇقى ئەتراپىدىكى ئىششىق ۋە جاراھەتلەر ئېنىق كۆرۈنۈپ تۇراتتى. تۆمۈر سىجاڭ ئۇنىڭغا قاراپ مۇنداق دېدى: خەتنى ساق-سالامەت يەتكۈزەي دەپ ھەپىلەپ ئۆتۈك يەشمەي يۈرۈپ يارا قىلىۋالغانىكەن-دە؟ — «كېكەچ» كە ۋارقىرىدى، — كەچتە ئىسسىق سۇ بىلەن پاكىز يۇيۇپ، دورا سۈركىۋېتىپ، ئاندىن يات، بولامدۇ!؟

تۆمۈر سىجاڭ زەبەردەس ئىككى يىگىتنى «مۇتلەق مەخپىي خەت» بىلەن يولغا سالغىنىغا توققۇز كۈن بولغاندا، ئۈچ خەۋەرچى يېتىپ كەلدى. ئۇلارنىڭ ئىككىسى ئۇيغۇر، بىرى تۇڭگان، ئېلىپ كەلگىنىمۇ ئىككى خىل قەلەم بىلەن يېزىلغان ئۈچ پارچە «مۇتلەق مەخپىي خەت» ئىدى. قۇمۇش قەلەم بىلەن يېزىلغان «خوجا نىياز ھاجىمنىڭ خېتى»دە مۇنداق دېيىلگەنىدى: «21 كۈن مۇقەددەم شانىياز ئىسىملىك پالۋان ئارقىلىق مەكتۇپ يوللىغانىدىم. بۇ چاغقىچە قولۇڭلارغا تەگكەندۇ... يېقىندىن بۇيان ئاقسۇ-كۇچا تەرەپلەردە «خوجا نىياز ھاجىم بىلەن ماجۇڭيىڭ ئىككى قاشقا بۆلۈنۈپ كېتىپتۇمىش» دېگەنگە ئوخشاش پىتنە-پاساتلار تارقىلىپ يۈرۈپتۇ. مۇنداق ئۇيدۇرمىلارنىڭ قەشقەر تەۋەسىدە بازار تېپىپ قېلىشىنىڭ ئالدىنى ئېلىش مەقسىتىدە ئۇشبۇ مەكتۇپ ئالاھىدە يوللاندى. ئۆتكەنكى خەتنىڭ تەگكەن-تەگمىگەنلىكىگە ئىشەنچ قىلالمىغانلىقىمىز سەۋەبىدىن، ئۆتكەنكى خەت مەزمۇنىنى ئۆز ئەينى بويىچە قايتا ئىزھار قىلدۇق. بۇ خەت بىلەن بىرلىكتە ماجۇڭيىڭنىڭ سىلەرگە ھەم ماجەنساڭغا يازغان خەتلىرىمۇ ئەۋەتىلدى.

ھەر ئىككى نۇسخا پېقىرنىڭ كۆزىدىن كۆچۈرۈشىدىن ئۆتكەن. ماجەنساڭغا تېگىشلىكىنى يەتكۈزۈپ بېرىشكە مەسئۇل بولغايسىلەر.

ئاخىرىدا، مۇھىم بىر مەسىلە ئالاھىدە تەكىتلەندى. ئىمكانىيەت ۋە شەرت-شارائىت يار بەرگەن تەقدىردە، دەرھال تۇتۇش قىلغايسىلەر...»

«كىچىك خەۋەرچى» ئېلىپ كەلگەن خەتتە بايان قىلىنغان ماجۇڭيىڭنىڭ «يۈكسەك تۆھپىلىرى» بۇ قەغەزگىمۇ تولۇق ۋە ئەينەن كۆچۈرۈلگەنىدى. «ئالاھىدە تەكىتلەنگەن مۇھىم بىر مەسىلە» بولسا، ئاتۇش، مارالبېشى، پەيزىۋات، مەكىت ناھىيىلىرىدىكى ھەربىي-مەمۇرىي ھاكىمىيەتنى مۇستەھكەملەش بىلەنلا قالماستىن، يېڭىسار، يەكەن، قاغىلىققىچە يۈرۈش قىلىش مەسىلىسى ئىدى. يۇڭ قەلەم بىلەن يېزىلغان خەتتە مۇنداق دېيىلگەنىدى: «مۆھتەرەم ئاتىمىز تۆمۈر سىجاڭغا مەلۇم بولغايكى، كەمىنە ئىنىلىرى ماجۇڭيىڭ ئەمدىلا 24 ياشقا قەدەم قويدى. ئۇيغۇرلاردا ‹ياشلىق-بەگباشلىق› دېگەن گەپ بارغۇ؟ كەمىنە ئىنىلىرىمۇ بۇنىڭدىن خالىي ئەمەس ئىدى. بۇ ھال ئىنقىلابىمىز دۈشمەنلىرىنىڭ پىتنە-ئىغۋالىرى ئۈچۈن مەلۇم ئاساس يارىتىپ بەرگەنىدى. خۇداغا مىڭ شۈكرىكى، كەمىنە ئىنىلىرىنىڭ ۋۇجۇدىغا چاپلاشقان ھەر خىل ئىللەت-جاراھەتلەر مېھرى-شەپقەتلىك ئاتىمىز خوجا نىياز ھاجىم جانابلىرىنىڭ كۆڭۈل قويۇپ داۋالىشى نەتىجىسىدە پەيدىنپەي ساقايماقتا، شىپا تاپماقتا... ئوتتۇرىدا ئىناقسىزلىق، بۆلۈنۈش يۈز بېرىپتۇ دېگەندەك گەپلەرنىڭ ھەممىسى ئويدۇرما!... ماجەنساڭغا يازغان خېتىمدىمۇ بىرلىك-ئىتتىپاقلىق مەسىلىسىنى قايتا-قايتا تەكىتلىدىم. ھاجى ئاتىمىز بىلەن بىز يېتىپ بارغىچە، يېڭىشەھەردىن چىقماسلىقىنى، جانابلىرىنىڭ كۆڭلى رەنجىگىدەك سەۋەنلىكلەر سادىر قىلغان بولسا، سەممىيلىك بىلەن كەچۈرۈم سورىشى لازىملىقىنى ئالاھىدە ئەسكەرتتىم...»

ئۆزىگە تېگىشلىك خەتنى تاپشۇرۇۋالغان ماجەنساڭمۇ تۆمۈر سىجاڭغا مەخسۇس خەت كىرگۈزۈپ «ئىنتايىن سەممىيلىك بىلەن» ئۆزىنى تەكشۈردى ۋە ئەپۇ سورىدى. ئاق قەغەزگە قارا سىيا بىلەن يېزىلغان بۇ ئىبارىلەر بىر-بىرىدىن چىرايلىق ئىدى.

قايمۇقۇش ئىچىدە قالغان تۆمۈر سىجاڭنىڭ كېچە-كۈندۈز دەيدىغىنى پەقەت مۇشۇ ئىدى: «يولغا سالغان خەۋەرچىلىرىم تىنچ-ئامان قايتىپ كەلسە...» ئەپسۇسكى، ئۇ، ئوسمان ئېلى بىلەن باغ ئارىلاپ يۈرۈش جەريانىدا ئېيقانلىرىنىڭ «قۇلىقى ئېغىر تۇغما كېكەچ» تەرىپىدىن «ئۆز يۇرتلۇق ساداقەتمەنلەر» (خوجا ئىشان باشلاپ كىرىپ ۋە ئالاھىدە تونۇشتۇرۇپ، تۆمۈر سىجاڭنىڭ «خىزمىتى»گە قالدۇرۇپ چىقىپ كەتكەن ھېلىقى يەتتە كىشى) نىڭ بىرى ئارقىلىق خوجا ئىشانغا يەتكۈزۈلگەنلىكىدىن بىخەۋەر ئىدى. مۇتلەق مەخپىي خەت بىلەن مۇتلەق مەخپىي ھالدا يولغا سالغان زەبەردەس ئىككى خەۋەرچىسىنىڭ يېڭىشەھەر- پەيزاۋات ئارىلىقىدا ماجەنساڭ باندىتلىرى تەرىپىدىن ئۈن-تىنسىز دەپنە قىلىۋېتىلگەنلىكىدىن بىخەۋەر ئىدى؛ «خوجا نىياز ھاجىمنىڭ بۇ قېتىمقى خېتى» نىمۇ، ئۆتكەنكىسى خەتكە ئوخشاشلا، خوجا ئىشان قولى بىلەن، ماجۇڭيىڭنىڭ نامىدا كەلگەن خەتنىڭ ئەجدىھا باشلىق ھاسا تۇتقان «قەلەندەر» نىڭ قولى بىلەن يېزىلغانلىقىنى خىيالىغا كەلتۈرۈشى مۇمكىن ئەمەس ئىدى، ئەلۋەتتە!

تۆمۈر سىجاڭ ئۆز خەۋەرچىلىرىنىڭ قايتىپ كېلىشىنى تەقەززالىق بىلەن كۈتمەكتە، ئۇنىڭ رەقىبلىرى بولسا، بىرلىك -

ئىناقلىق قەلئەسىنىڭ ئۆلمەس قىزىش سۈرئىتىنى تېزلەتمەكتە ئىدى. خوجا ئىشان قاتارلىق يۇرت كاتتىلىرى يۇمىلاقشەھەر قەلئەسى ئىچىگە كىرەتتى-دە، يازنىڭ كۆيۈك ئاپتىپىدا تەرلەپ-پىشىپ مەشق قىلىۋاتقان ئەسكەرلەر ئارىسىدىن ئوسمان لۈيجاڭنى تاپاتتى.

— خەلقىمىزنىڭ باھادىر ئوغلانىغا باردىكاللا! — دەيتتى ئۇنىڭ ئىزىغا يۈزىنى ياققۇدەك خۇشامەت بىلەن، — پاھ، نېمانچە دېمەق، تىنجىق بۇ يەر؟ لاۋۇلداپ ئوت كۆيۈۋاتقان دوزاقنىڭ ئۆزىدەكنغۇ، ۋەيلۈن دوزاقنىڭ؟ ئەلنىڭ بەختىنى جادلىقى ئۈچۈن ئوت - سۇدىن قورقماسلىق دېگەن ماناشۇ - دە! تۈمۈر سىجاڭ جەننەتۇلپىردەۋسىدەك گۈزەل باغدا ھوزۇر-ھالاۋەتتە، سىلە - ئۆزلىرى مانا بۇ جەھەننەمدەك قاقاس ئاپتاپلىقتا جاپا-مۇشەققەتتە. ھەي، تەڭشەلمىگەن جاھان-تەڭشەلمىگەن جاھان!... تۈمۈر سىجاڭ بۇ ئىخلاس-ئەقىدىلىرىنى بىلسە، چۈشەنسە ئىدى، كاشكى!

بۇلار تۈمۈر سىجاڭنىڭ قېشىغا بېرىپ مۇنداق دەيتتى:

— تاپاننى كاۋاپ، بىلەكنى كۆسەي قىلغۇدەك ئاپتاپلىقتا شۇنداق مەشق قىلىۋېتىپتۇكى بۇ ئەسكەرلەر... شۇتاقويماي سېپىلغا چىقىش! ئېقىن - دەريالاردىن ئاتلاپ ئۆتۈش، كېچىلىك ئۇشتۇمتۇت ھۇجۇم... ئوسمان قىرغىزنىڭ كۆڭلىدە باشقىچىرەك خىيال بولمىسا، ئەسكەرلىرىنى مۇنچە قىيناپ مەشق قىلدۇرۇپ يۈرەمدۇ، تۈمۈر سىجاڭ؟ قەلئە سېپىلى ئۈستىدە تۇرۇپ كەتكەن قاراۋۇللارنىڭ كۆپلۈكىنى دېمەمدىغان؟ ئاسمانپەلەك شەتەي راۋىقى ① ئۈستىدىكى كۆزەتچىلىرىچۇ تېخى! جانابلىرىنىڭ ئارزۇ - ئىرادىسىگە قارشى بىرەر تەۋەككۈلچىلىككە تەييارلىق قىلىۋاتقان بولمىسۇن يەنە!

دوتەي يامۇل ھۇجۇم بىلەن ئېلىنغان كۈنى كەچقۇرۇن ئوسمان لۈيجاڭنىڭ ھوزۇرىدا خوجا ئىشان مۇنداق دېدى:

— ماجەنساڭ-ماشياۋۇ چېرىكلىرىنى قوغلاپ چىقىرىپ، ئەزىزانە شەھىرىمىزگە ئەمىنلىك ۋە خاتىرجەملىك بەخش ئەتتىلە. پۈتۈن خەلق شادلىق غەلىبىلىرىدىكە بىردەك تەنتەنە قىلدى. شانۇ-شەۋكەتلىرىنىڭ تېخىمۇ زىيادە بولۇشى ئۈچۈن دۇئا قىلدى. بۇ ئەھۋاللارنىڭ ھەممىسى ئاقىل كۆزلىرى بىلەن روشەن كۆرۈلدىلە... جانابلىرى قان تۆكۈپ، قۇربان بېرىپ جەڭ قىلىۋاتسىلا، خەلق قوللاۋاتسا، ئالقىش - ئاپىرىن ياغدۇرۇۋاتسا، نېمە ئۈچۈن جايىدا ئولتۇرالماي قالىدۇ ئۇ كىشى؟ نېمە ئۈچۈن ماجەنساڭغا يان باسىدۇ، سىلىنى چەكلەيدۇ؟ جېنى تۇمشۇقىغا كېلىپ قالغان ماجەنساڭ ئاق بايراق چىقىرىشقا مەجبۇر بولۇپ تۇرغاندا، «ئۆزۈم سۆھبەتلىشىپ چىقىمەن» دەپ كىرىپ كېتىپ، ئۆزىنى كۆرسەتكىنى نېمىسى؟ غەلىبە مېۋىسىگە قول ئۇزاتقىنى نېمىسى؟

يۇمىلاقشەھەر قەلئەسىدىن قايتىپ چىقىپ، خۇپىيانە ھالدا تۈمۈر سىجاڭنىڭ ئالدىغا كىرگەن ئاشۇ ئادەم مۇنداق دېدى:

— جانابلىرىنىڭ ئەمىر-پەرمانىغا پىسەنت قىلماي شەھەرگە ھۇجۇم قىلىپ، ئۈچ نەپەر نەۋقىران يىگىتنىڭ جېنىغا زامىن بولغانىدى.. مانا بۈگۈن جانابلىرىدىن ئىجازەت ئالمايلا، دوتەي يامۇل بىلەن ئامبال يامۇلغا

① مافۇشىڭنىڭ ئوغلى شەتەي (لۈيجاڭ) ماجۇۋ تەرىپىدىن سېلىنغان ئۈچ قەۋەتلىك راۋاق - «شەتەي راۋىقى» دېيىلەتتى.

ئۇيغۇر كىتاب تورى www.uyghurkitap.com

ھۇجۇم قىلىپ، يەتتە ئەزىمەتنىڭ جېنىدىغا زامىن ۋە بىر مۇنچە يىگىتنىڭ جاراھەتلىنىشىگە سەۋەب بولدى... جانابىلىرىنى ھەقتا ئالاھەزۆزى يەتكۈزگەنىدى، بىر ئېغىزمۇ گەپ بىلەنلا، ئۇلارنى شەھەردىن چىقىرىۋەتتىلە. جانابىلىرىنىڭ شۇنچە يۈكسەك ئابروي - ئەناۋەتلىرىنى نېمە ئۈچۈن ئېتىراپ قىلمايدۇ ئۇ قىرغىز؟ جانابىلىرىدىن ئاز - تولا ئەيمەنمەيدىغان بولسا، قولغا چۈشۈرۈۋالغان 200 مىلتىق بىلەن 17 ساندۇق ئوقنىمۇ يالغۇز ئىگىلىۋالغان بولاتتى. سىجاڭ ئالىيلىرى، ئۇنىڭ قىلمىش - ئەتمىشلىرىنى ئەقىل تارازىسىدا ئۆلچەپ كۆرگەيلا. جانابىلىرىغا قارشى تىغ كۆتۈرۈپ قېلىشىدىن پەخەس بولغايلا...

ئىبراھىم لوزۇڭنىڭ بېغىغا «قېچىپ كىرگەن» ھېلىقى ئۈچ ئەسكەر ئېلىپ كىرگەن «مەلۇمات» ماشىياۋۇنىڭ تەشەببۇسى بىلەن ئوسمان لۈيجاڭغا يەتكۈزۈلگەن، يەنە كېلىپ، توققۇز نەپەر كاتتا زات تەرىپىدىن تەكرار يەتكۈزۈلگەنىدى. ئوسمان لۈيجاڭ قىزىقىپ قالدى. شۇ «دەردمەن» ئەسكەرلەر بىلەن يۈز تۇرانە سۆزلىشىپ بېقىش قارارىغا كەلدى. ئوسمان لۈيجاڭ ئالدىغا كىرگىچە، ئۈچ «دەردمەن» تۆت بولدى. تۆتىنچىسى مۇنداق «مەخپىيەتلىك»نى «ئاشكارىلىدى»:

— ماجەنساڭ يېڭىشەھەردىكى ھاراق ياسايدىغان خەنزۇلارنىڭ ھەممىسىنى سېبۇ ① ئىچىدىگە ئېلىپ كىرىۋالدى. ئۇلارنى كېچە - كۈندۈز ھاراق ئىشلەپ چىقىرىشقا مەجبۇرلاۋاتىدۇ. ماجەنساڭ ئەسكەرلىرى كېچە - كۈندۈز مەست يۈرۈشىدۇ. بىزنى كەلسە - كەلمەس دۇمبالايدۇ. خەلقنىڭ خوتۇن - قىزلىرىغا چېقىلىدۇ. تۆمۈر سىجاڭ ھۇجۇم قىلىدىغانلا بولسا، بىز ماشىياۋۇ ئەسكەرلىرى ئەيزىنى ئارقىغا قاراتقان بولاتتۇق...

خوجا ئىمشان قاتارلىقلار ئوسمان لۈيجاڭنى قىزىقتۇرماقتا ۋە ئالدىراتماقتا ئىدى؛

— جانابىلىرى شەھەرنى ۋە دوتەي يامۇلىنى ئېلىش جەڭلىرىدە مىسلىسىز باتۇرلۇق كۆرسىتىپ، خەلقنىڭ يۈكسەك ھۆرمەت - ئالقىشىغا سازاۋەر بولدىلا. خەلقنىڭ ئۈمىدى جانابىلىرىدا. شەھىرىمىزنىڭ بىقىنىغىلا جايلاشقان ئاشۇ شەھەر ئېلىنىپكەتكەن بولسا، پۈتۈن ئەل - ئاۋام تەلتۆكۈس خاتىرجەم بولاتتى. مۇنداق پالەچ ھالدا تۇرغان كىچىككىنە قەلئەنى ئالماق، جانابىلىرىدەك قابىل قوماندان ئۈچۈن ھېچگەپ ئەمەس. تەلىپىمىزنى تۆمۈر سىجاڭ ئالىيلىرىغا يەتكۈزۈپ كۆرگەيلا.

— سىلىمۇ دېسىلە، ئىمشان خوجام، — دېدى ئوسمان لۈيجاڭ ئۆزدىتىپ چىقىۋېتىپ، — باشقىلارمۇ دېسۇن. تۆمۈر سىجاڭ باش لىڭشىتىدىغان بولسا، مەن تەييار!

— تۆمۈر سىجاڭنىڭ مېنى كۆرەر كۆزى يوق!

— نېمىشقا؟ — ھەيرانلىق بىلەن سورىدى ئوسمان لۈيجاڭ، — خېلى قويۇق كىرىپ - چىقىپ تۇرۇۋاتقاندەك قىلىدىلىغۇ؟

— ھېچكىمگە تىنماسمەن دېگەنىدىم، قوماندان جانابىلىرى، — چوڭقۇر ئەپسۇسلانغان قىياپەتتە داۋاملاشتۇردى، — جانابىلىرى شەھەر ئالغان كۈنى تاڭ سەھەردىلا نەچچە مىڭ كىشىنى باشلاپ سالام - تازىمغا كەلگەنىدىم.

— ئېسىمدە.

— ئۇ كىشى تەييار شەھەرگە ئىگە بولغاندىن كېيىن، مۇنچە داغدۇغا قىلىپ يۈرمىسىمۇ بولار دېيىشتىمەن. جانابىلىرىغا قىلغان

① سېبۇ — دۆڭزىيە شتابى.

ھۆرمەتىمىنى قايسى ئوتئېغىز يەتكۈزگەنىدىكىن — تالا، تۈزۈككىنە چىراي ئاچمايدۇ. قەھرى-غەزىپىگە يولۇقۇپ قالماسلىق ئۈچۈن ئانچە-مۇنچە كىرىپ-چىقىپ تۇرۇشقا مەجبۇرمەن. «يەرنىڭ ئاچچىقىنى بورا بىلىدۇ، تۇتۇننىڭ ئاچچىقىنى مورا»، قوماندان ئالىيلىرى.

— مۇنداق دېسىلە، تەقسىر؟ ... ماقۇل، تۆمۈر سىجاڭغا ئۆزۈم دەپباقاي.

ئوسمان لۈيجاڭنى «مەن چوڭقۇرراق ئويلىشىپ باقاي» دېگەن جاۋاب بىلەن يولغا سېلىۋەتكەن تۆمۈر سىجاڭ راستىنلا چوڭقۇر تەپەككۇر قاينىمىدا ئۆزمەكتە ئىدى: «ئوسمان ئېيتقاندەك، شۇنچە سەمىمىيلىك بىلەن كەچۈرۈم سورىغان ماجەنساڭ بىزگە تېگىشلىك قورال - ياراقلارنى نېمە ئۈچۈن كىرگۈزۈپ بەرمەيدۇ شۇ چاقىچە...»

— سىجاڭ ئالىيلىرى، خوجا ئىمشان سالام-تازىمغا كەپتۇ.

— كىرسۇن.

— ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم تۆمۈر سىجاڭ ئالىيلىرى، — سىجاڭنىڭ كەيپى جايىدا ئەمەسلىكىنى پەملىگەن خوجائىمشان پۇرسەتنى قولدىن بەرمەسلىك قارارىغا كەلدى، — ئوسمان لۈيجاڭنىڭ تەلەپ ۋە مۇددىئاسىنى يەتكۈزۈش مەجبۇرىيىتى تۈپەيلىدىن، جاناب ئالىيلىرىنى پاراكەندە قىلىدىغان بولدۇم.

— نېمە تەلەپ؟

— بىر ۋەسۋەسە، شەھەر ئېلىش ۋەسۋەسىسى، نام-شۆھرەت ۋەسۋەسىسى!

— ئوچۇقراق سۆزلىسىلە، تەقسىر.

— ئوسمان لۈيجاڭ بىر قانچىمىزنى چاقىرتىپتۇ. يېڭىشەھەرنى ئالاي دېسەم، سىجاڭ قوشۇلمايدىغاندەك قىلىدۇ. ھەر بىرلىرى يۇرت مۆتىۋەرلىرى، سىجاڭ سىلەرنىڭ تەلەپلىرىنى رەت قىلمايدۇ، ئارقا-ئارقىدىن بېرىپ ئېيتساڭلار، سىجاڭنى ماقۇل كەلتۈرۈپ بەرسەڭلار، دەيدۇ. ئەھۋالغا قارىغاندا، ھۇجۇم تەييارلىقىنى تەل قىلىپ قويغان ئوخشايدۇ.

— مۇنداق دېسىلە، تەقسىر؟

— جانابلىرى ئىجازەت بەرمىگەن تەقدىردىمۇ، بۇ تەۋەككۈلچىلىك يولىدىن يانمايدىغاندەك. — تۆمۈر سىجاڭنىڭ قوشۇمىسى تۈرۈلگەنلىكىنى كۆرۈپ، تېخىمۇ ئىچكىرىلەپ كىرىشكە باشلىدى، — ئېيتىشلارغا قارىغاندا، يېڭىشەھەردىكى ماجەنساڭ چېرىكلىرىدىن بەش - ئالتىسى بىلەن يوشۇرۇن سۆزلەشكەنىمىش. يەنە كېلىپ، سىبۇ ئىچىدە...

— نېمە!؟

— راست گەپ، سىجاڭ ئالىيلىرى. ئوسمان لۈيجاڭمۇ تېنىۋالالمىسا كېرەك بۇ ئىشتىن. بىراق، ئەينەن دەمدۇ-دېمەمدۇ، ئۆزى بىلىدۇ. «ھۇجۇم-ھۇجۇم» دەيدۇ. «ئات ئايلىخانىغا، يول سارىخانىغا» دېگەندەك يول تۇتماقچىمۇ تېخى!...

ئىككى ئوتتۇردا باپكاننىڭ مۈكىسىدەك قاتراپ يۈرۈشلەر ئاز-تولا ئۈنۈم بەرمەكتە ئىدى. شۇ كۈنلەردە بۇلار يەنە بىر قاتار سېپىردىگەرلىك ئويۇنلىرىنى ئويناپ چىقتى:

پەيشەنبە سەھەردە تۇپراق بېشىنى يوقلاش، روھ - ئەرۋاھلارغا ئاتاپ قۇرئان تىلاۋەت قىلىش — مۇسۇلمانلار ئۈچۈن ئىلىك يىللىق ئەنئەنە. ئۇلار مۇشۇ ئەنئەنىدىن ئۇستىلىق بىلەن پايدىلىنىشقا باشلىدى.

بۈگۈنمۇ پەيشەنبە. ھەزرەت تەۋەسسىدىكى قەدىمكى قەبرىستانلىقنىڭ ھەممىلا يېرىدە مۆڭلۈق يىغا، ھەسرەت - نادامەت، دۇئا - تىلاۋەت... قېلىپتا قۇيغاندەك ياسالغان 11 يېڭى قەبرە ئالدىدا يىگىرمە بەشتەك ئادەم.

www.uyghurkitap.com

ئۇلارنىڭ بىرى — ئەما موماي، تۆتى — قېرىپ ھالىدىن كەتكەن بوۋاي، قالغانلىرى ياش-ئوتتۇرا ياش ئەر-ئاياللار ۋە ئوغۇل-قىزلار. ئۇلارنىڭ ئاھۇ زارى يەر-زېمىننى لەرزىگە كەلتۈرمەكتە: «ئاھ بالام، شېھىد كەتكەن بالام! ... ياش كەتكەن قېرىندىشىم، شېھىد كەتكەن قېرىندىشىم! ... شېھىد كەتكەن ئاكام! ...»

ھاسا تايانغان، چوڭ كىتابنى قولتۇقىغا قىسقان سالاپەتلىك بىر كىشى شەپىسىز يېتىپ كەلدى. يۈكۈنۈپ ئولتۇرۇپ، يېقىملىق ئاۋاز بىلەن تىلاۋەت باشلىدى. ھازىدارلار دەرھال جىم بولدى. ئۇزۇن بىر سۈرىنى ئوقۇپ تاماملىغان سالاپەتلىك كىشى دۇئاغا قول كۆتۈردى:

— گۈلدەك چىرايلىق، گۆھەردەك باھاسىز ياش ھاياتىنى ئەلنىڭ بەختى، نىجادلىقى ئۈچۈن بەخش ئەيلىگەن نەۋقىران ئوغلانلار، سەككىز جەننەتنىڭ ئالتۇن دەرۋازىسىنى ئاللاھ سىلەرگە ئەبەدىي ئوچۇق قىلغاي، ئىلاھا ئامىن! — ھازىدارلارنىڭ چوڭراقلىرىغا قاراپ دېدى، — ھەر بىرلىرى بۇ شېھىد ئوغلانلارنىڭ بوۋىسى-مومىسى، ئاتا-ئانا، قېرىنداشلىرى، شۇنداقمۇ؟

— شۇنداق، قارىم، — دەپ جاۋاب بەردى چوڭلار.

— نەزىر-چىراغلىرىنى كاتتا ئۆتكۈزۈشكەنلا؟

— قولىمىزنىڭ يەتمىشىچە.

— كاتتا ئۆتكۈزۈش كېرەك، ئەل ئاغزىدا قالغۇدەك كاتتا! بۇلار ئەل-يۇرتنىڭ ئەمىنلىكىنى دەپ جان پىدا قىلغان ئەزىمەتلەر ئەمەسمۇ؟ قارىغاندا، ھەر بىرلىرىنىڭ ھال-ئەھۋالىمۇ ئانچە ياخشى ئەمەستەك. مانا بۇ ئانىمىزنىڭ كۆزى ئاجىزدەك قىلىدۇ. مانا بۇ تۆتىلىرىمۇ 80 — 90 ياشلىق ھايات مۇساپىسىنى بېسىپ ئۆتۈشكەندەك قىلىشىلا.

— شۇنداق قارىم، تۇقسەندىن ئاشقىنىمىزغا تۆت-بەش يىل بولۇپ قالدى.

— ھەي بىچارىلەر، ھىجران-جۇدالىق دەردىدە يۈرەك-باغرى قان-زەرداب بولۇپ كەتكەن بىچارىلەر! — چەكسىز ئېچىنغان قىياپەتتە ئاقىلانە مەسلىھەت بېرىشكە باشلىدى خالىس تىلاۋەتچى، — شەھەرگە ھۇجۇم قىلىش، دوتەي يامۇلنى ئېلىش سىنجاڭ ئاتىمىزنىڭ ئىجازىتى بىلەن قىلىنغان ئىش ئەمەس، ئوسمان تۈەنجاڭنىڭ باشباشتاقلىقىدىن بولغان.

— نېمە؟ — ھەيرانلىق بىلەن تىكىلدى ھازىدارلارنىڭ كۆپچىلىكى.

— سىنجاڭ ئاتىمىزنىڭ گېپىگە كىرگەن بولسا، بۇ يىگىتلىرىمىز بىھۇدە ئۆلۈپ كەتمەيتتى، ھەر بىرلىرىمۇ داغىي پەرزەنتلىك ئازابى تارتمايتتىلە.

— ئاھ، بىھۇدە نابۇت بولۇپ كەتكەن بالام! — يېڭىباشتىن يىغا-زارە باشلىدى بىر نەچچە ئانا.

— ئۇنداق دېيىشمىسىلە، ھەرگىز ئۇنداق دېيىشمىسىلە، بۇ — خۇدادىن كەلگەن ئەجەل. قازاغا رىزا بولماق — مۇسۇلمانچىلىقنىڭ ئەقەللىي ئۆلچىمىدۇر. سەۋر قىلىشسىلا... ھەر بىرلىرىگە ئاقىلانە مەسلىھەتىم شۇكى، شېھىدنىڭ نەزىر-چىراغلىرىنى كاتتا، ناھايىتى كاتتا ئۆتكۈزۈشسىلە. بۇ — ھەر بىرلىرى ئۈچۈن سەۋر-تەسەللىي، شېھىد ئوغلانلارنىڭ روھى-ئەرۋاھى ئۈچۈن كۈچلۈك مەدەت. پۇل مەسىلىسىگە كەلسەك، بۇ ئانچە قىيىن ئەمەس. سىنجاڭ ئاتىمىزنىڭ ئالدىغا كىرىپ، ھال-ئەھۋال ئېيتىشسىلا، سىلەر ئۈچۈن پۈتۈن خەزىنىسىنى ئايىمايدۇ. سىنجاڭ ئاتىمىز

قالتىس مەرد كىشى. مېڭىشىدىلا، يىراق - يىراقتىن كېلىشكەندەك تۇرۇشىلا. شەھەر كۆرۈپ، بازار ئايلانغاچ، سىجاڭ ئاتىمىزنىڭ ئالدىغا كىرىشىلە. «يىغلىمىغۇچە ئەمچەك سالمايتۇ» دېگەن گەپ بار ئەمەسمۇ؟ قېنى، يۈرۈشىلە، ئوسمان قىرغىزنىڭ باشپاشتاقلىقى تۇپەيلىدىن مۇشۇ كۈنگە قالدۇق دەپ يىغلاشنى ئۇنتۇپ قېلىشمىسىلا. خەير، خۇدايىمغا ئامانەت!...

بۇ هازىدارلار تۆمۈر سىجاڭنىڭ خەيرخاھلىقى ۋە ئىنئامىغا ئېرىشىپ چىقىپ كەتكەن كۈنىنىڭ ئۆزىدىلا ئۇلار ئوسمان لۈيجاڭنى ئۇرۇكۇتۇشكە باشلىدى: لۈيجاڭ جانابلىرى، پەخەس بولسىلا. ئۇ كىشى سىلىنىڭ پەيلىرىنى قىرقىماقچى! ئىككى قېتىملىق جەڭدە قۇربان بولغان يىگىتلەرنىڭ ئاتا - ئانا، قۇۋم - قېرىنداشلىرىنى يىغىپ كېلىپ، جانابلىرى ئۈستىدىن قانلىق شىكايەت قىلغۇزدى!...

شۇ كۈنلەرنىڭ بىر كېچىسى تۆمۈر سىجاڭنىڭ بېغى ئەتراپىدىكى بىر ھاللىق ئائىلە بىلەن يۇمىلاقشەھەر قەلئەسى ئەتراپىدىكى ھاللىق بىر ئائىلە قۇراللىق بۇلاڭتالاڭغا ئۇچرىدى. زىيانغا ئۇچرىغان بىر تەرەپ تۆمۈر سىجاڭغا، يەنە بىر تەرەپ ئوسمان لۈيجاڭغا ئەرز - ھال ئېيتتى.

— بوي - تۇرقى، رەڭ - چىرايى قانداق نېمىلەر ئۇ؟

— پەرق ئەتكىلى بولمىدى. ھەممىسى نىقابلىق.

— گەپ - سۆز قىلىشمىدىمۇ؟

— قىزچىقىمىز قورقۇپ كېتىپ يىغلىغانىدى، بۇلاڭچىلاردىن بىرى «ئې قاسقىردىك كۈشەكى، نېدەپ جىلايسىڭ؟» دەپ بىر كاچات سالدى.

«ئىچىمىزدە قىرغىزچە سۆزلەيدىغانلار يوق ئىدىغۇ؟ — دەپ ئويلاپ قالدى تۆمۈر سىجاڭ. — ئوسمان ئەسكەرلىرىنىڭ ئويۇنى بولۇپ يۈرمىسۇن يەنە. بىزنى خەلقنىڭ نەزەرىدىن چۈشۈرۈۋېتىش ئۈچۈن ...»

ئوسماننىڭ سوئالىغا جاۋاب بەرگەن دەۋاگەرلەر مۇنداق دېدى:

— قورقۇپ كەتكەنلىكىمىزدىن ئۇلارنىڭ گەپ- سۆزىگە قۇلاق سالماپتىمىز. پەقەت «ھالگا»، «داھ يەرلەرنى پىرقىراپ» دېگەنلىرى ئېسىمىزدە قاپتۇ.

— قايسى سۆزنى قايەردە دېگەنلىكىنى ئەسلەپ بېقىڭلار.

— ئۆيگە بېسىپ كىرگەندە «سەنلەر ھالگا يەيسەن، بىز قۇرۇق نان يېيەك بولامدۇ؟» دېگەندەك بىر گەپنى قىلىشۋېدى.

— كېيىنكى سۆز نېمىچۇ؟

— ئالىدىغاننى ئېلىپ، دەرۋازا ئالدىدىن چىققاندا، بىرى «كەلگەن يولىمىز بىلەن دېسە، يەنە بىرى «داھ يەرلەرنى پىرقىرا كەتمەيمىزمۇ؟» دېگەن.

ئوسمان لۈيجاڭ ئۆز ئىچىدە پىكىر يۈرگۈزدى: ئىچىمىزدە مۇنداق سۆزلەيدىغان تورپان - توقسۇنلۇقلار بولمىسا ... تۆمۈر سىجاڭ راستىنلا مېنىڭ پېيىمنى قىرقىماقچىمۇ - قانداق؟...

بۇ ۋەقە نەتىجىسىدە تۆمۈر سىجاڭ بىلەن ئوسمان لۈيجاڭ يەنە مۇنازىرىلىشىپ قالدى:

— بۇلاڭچىلارنى سۈرۈشتۈرۈپ تېپىپ، قاتتىق جازالا! — دەپ بۇيرۇق قىلدى تۆمۈر سىجاڭ، — بىزنىڭ پەرزەنتلىرىمىز «قاسقىردىك كۈشەكى» ئەمەس!

— ئۆزلىرىمۇ شۇنداق قىلسىلا، سىجاڭ، — دېدى ئوسمان لۈيجاڭمۇ قاتتىق تەلەپپۇز بىلەن، — مېنىڭ ئەسكەرلىرىم ئىچىدە «داھ

يەرلەردە» قالايمىقان «پىرقىراپ» يۈرىدىغانلار يوق!

ئىبراھىم لوزۇڭنىڭ بېغىدىكى ماشياۋۋۇ ھۇجرىسىدا چىلىم قاپىتى توختاۋسىز خۇرۇلدىماقتا. مەستلىك كەيپىنى سۈرۈۋاتقان ئۈچ مۇغەمبەر ھوزۇرلىنىپ كۈلمەكتە ئىدى:

— بىر كېچىلىك بۇ ئويۇنمۇ ئوبدان ئوينالدى! — دېيىتتى ماشياۋۋۇ ئاغزى قۇلىقىغا يەتكەن ھالدا.

— شۇنداق، — دېدى خوجا ئىمشان بىلەن «قەلەندەر»،— بىر-بىرىنىڭ كۆزىنى چوقۇشقا ئاز قالدى ئۇ ئىككى شۇڭقار!...

......

«خوجا نىياز ھاجىمنىڭ ئىككىنچى خېتى»نىڭ دەل مۇشۇ كۈنلەردە يېتىپ كېلىشى ئىشنى تېخىمۇ مۇرەككەپلەشتۈرۈۋەتتى. پەيزىۋات، مارالبېشى قاتارلىق ناھىيىلەردىكى ھەربىي كۈچنى ئۇلغايتىش، يېڭىسار بىلەن يەكەن، قاغىلىققا ئەسكەر ماڭغۇزۇش مەزكۇر «خەت»تە «ئالاھىدە تەكىتلەنگەن مۇھىم مەسىلە» ئىدى. ھەربىي كېڭەشتە ئوسمان لۈيجاڭ قارىمىقىدىكى ئىككى تۇەنىنى پەيزىۋات، مارالبېشىغا يۆتكەشنى قارار قىلدى ۋە يولغا سالدى. تۆمۈر سىجاڭ قوشۇنىنىڭ ئىككى تۇەنى يېڭىسار، يەكەنگە يۈرۈش قىلدى. «ئالدى بىلەن يېڭىشەھەر مەسىلىسىنى بىر تەرەپ قىلىۋېتىش» پىكىرىدە چىڭ تۇرغان ئوسمان لۈيجاڭ 600 ئەسكەر بىلەنلا قالدى.

«ئۇچقۇر ئاياغلار» تېخىمۇ تېز چېپىشقا، «شىرىن زۇۋان»لار تېخىمۇ يېقىملىق سايراشقا باشلىدى:

— لۈيجاڭ ئاتا، ئۇ كىشىنىڭ ئەلپازى يامانراق. ھەپتە- ئون كۈن كۆزىگە چېلىقمايراق تۇرغايلا، — بۇ — تۆمۈر سىجاڭنىڭ «خىزمىتى»نى قىلىۋاتقان يەتتە نەپەر «ئۆز يۇرتلۇق ساداقەتمەن»دىن بىرىنىڭ ئوسمان لۈيجاڭغا ئوغرىلىقچە يەتكۈزگەن مەلۇماتى ئىدى.

— سىجاڭ ئاتا، ئۇ كىشى قارىسىنى كۆرسەتمەس بولۇپ كەتتىمۇ؟ بىرەر تەۋەككۈلچىلىككە تەرەددۇت قىلىۋاتقان بولمىسۇن يەنە، — بۇ مۇ دەل ئاشۇ كىشىنىڭ ۋە ھەمشىرىكلىرىنىڭ تۆمۈر سىجاڭ ئالدىدىكى سۆزى ئىدى.

— سىجاڭ ئاتا، ئۇ كىشىنىڭ پەيلى يامان، ھەرىكىتى گۇمانلىق. قەلئە ئەتراپىدا بولغان نازارەتنى كۈچەيتسەك.

— لۈيجاڭ ئاتا، كۆرۈپ تۇرۇۋاتقانلا، ئۇ كىشى سىلىنى قاتتىق ئىسكەنجىگە ئالماقچى!

— سىجاڭ ئاتا! ...

— لۈيجاڭ ئاتا! ...

يېرىم كېچە. يۇمىلاقشەھەر قەلئەسىنىڭ شەرقىي بۇرجىكىدىكى «شەيتەي يامۇل» سېيىنىسىدا تۇرۇۋاتقان قاراۋۇل ساداقىتىنى ئىپتىلغان بىر تال ئوقىنى كۆتۈرگەن ھالدا ئوسمان لۈيجاڭنىڭ ئالدىغا كىردى. قومۇچ ئوق ئىچىگە كىرگۈزۈلگەن كىچىككىنە قەغەزگە مۇنداق ئاگاھلاندۇرۇش يېزىلغانىدى: «لۈيجاڭ ئاتا، پەخەس بولسىلا، ئۇ كىشى قول سالىدىغاندەك تۇرىدۇ!»

تاڭ سۈزۈلۈشى بىلەن تەڭ «شەتەي راۋدىقى» دىكى قاراۋۇل دوكلات قىلدى: «يارباغ دەرۋازىسى بىلەن يېڭى ئاچقان دەرۋازا سېپىلى ئۈستىدە قورالىق ئەسكەر كۆپىيىپ قالدى!»

ئەتىگەنلىك چاي ۋاقتىدا دەرۋازىدىكى قاراۋۇللار چوڭ كۆل ئەتراپىدا يوچۇن ئادەملەرنىڭ پەيدا بولۇپ قالغانلىقىنى خەۋەر قىلدى.

— تۇتۇڭلار!

تۇتۇلغانلار تۆمۈر سىجاڭ ھوزۇرىدا خىزمەت قىلىۋاتقان يەتتە «ساداقەتمەن»نىڭ ئىككىسى ئىدى. ئوسمان لۈيجاڭغا خېلىدىن بۇيان تونۇش بولغان بۇ ئادەملەر ئۆزلىرىنىڭ مەخسۇس چارلاش ئۈچۈن تەۋەتىلىگەنلىكىنى «ئىقرار» قىلدى ۋە ماۋۇلارنى «پاش» قىلدى:

— تۆمۈر سىجاڭنىڭ ئەلپازى بەك يامان! سىلەرنى ئومۇمييۈزلۈك قورالسىزلاندۇرۇش تەييارلىقىنى ئىشلەۋاتىدۇ. ھازىردىن باشلاپ نازارەت قىلىش، ئىسكەنجىگە ئېلىشنى كۈچەيتمەكچى! ...

ئەتىسى تاڭ سەھەردە يەتكۈزۈلگەن شۇم خەۋەر تۆمۈر سىجاڭنى تولىمۇ بىئارام قىلىۋەتتى:

— «قېچىپتۇ؟! ئۇنىڭ نېمە قىلغىنى بۇ؟ گېپى بولسا، ھەرقانداق تەلىپى بولسا، يۈزتۇرانە ئېيتسا بولماسمىدى؟ 600 كىشىلىك قوشۇننى باشلاپ ...

— سىجاڭ، بۇيرۇق بەرسىلە، دەرھال قوغلايلى!

— تۇتۇپ، باغلاپ كېلەيلى ئۇ قاچقۇننى!

— سىجاڭ! ...

قېنى قىزىپ تۇرغان بۇ ھەربىي كاتىباشلارنىڭ قەھرى-غەزەپلىك چىرايلىرىغا قاراپمۇ قويمايۋاتقان تۆمۈر سىجاڭنىڭ كۆڭلىنى «نېمە ئۈچۈن؟ زادى نېمە ئۈچۈن؟» دېگەن سوئال قاپلىۋالغانىدى. ئۇ، بۇنىڭغا جاۋاب بېرەلمەيتتى. ئۈچ ئايدىن ئارتۇقراق ۋاقىت ئىچىدە ئۇنىڭ قۇلىقىغا قويۇلغان مىڭ ياڭزا سۆز-چۆچەكلەر بۇ سوئالغا جاۋاب بېرىش ئىمكانىيىتى بەرمەيتتى. «سىلە — ئاتا، بىز — بالا، بىز سىلە ئارقىلىق ھاجى ئاتىمىزغا بەيئەت قىلىمىز، دەپ خەت يازغان كىشى شۇ ئەمەسمىدى؟ بىر ئاتىنىڭ بالىلىرى ئەمەسمۇ بىز، تۆمۈر ئاكام، دەپ مەھكەم قۇچاقلىغان قان-قېرىنداش شۇ ئەمەسمىدى؟ ئەمدى نېمە ئۈچۈن؟ زادى نېمە ئۈچۈن؟ ...»

يېكاپ سېغىز تۇپىلىق يېزا يولىدا چاڭ كۆتۈرۈپ ئۇچماقتا، غەربىي شىمال تەرەپكە قاراپ ئۇچماقتا. ئالغا-يىراقلارغا تىكىلگەن تۆمۈر سىجاڭ ئۈمىدلىك خىيال قاينىمىدا. «قايتىپ كېلىدۇ. ئۇكام، ئاچچىقىڭدىن يان، پەيلىڭدىن يان، ئىنقىلاب يولىدىن يانما دەپ چىرايلىقچە نەسىھەت قىلسام، چوقۇم قايتىپ كېلىدۇ. ئۇنىڭ پىكرىگە ھۆرمەت قىلغان ئاساستا سەمىمىي سىردىشىدىغانلا بولسام ...»

— سىجاڭ، بىرەر يۈزدەك ...

— كۆردۈم، — دېدى شوپۇرغا قاراپ، — شۇلارنىڭ ئالدىدىراق توختات.

كېلىۋاتقان بىرەر يۈز يىگىت ئوسمان لۈيجاڭ قوشۇنىدىكى شەھەرلىك ئۇيغۇر-ئۆزبېك جەڭچىلەر ئىدى. ئوسمان لۈيجاڭ ئۇلارنى «بىز چوقۇم قايتىپ كېلىمىز. لېكىن قاچان قايتىدىغانلىقىمىز توغرۇلۇق ھازىر بىر نېمە دېيەلمەيمىز. سىلەر تاغ تۇرمۇشىغا كۆنەلمەي قىينىلىپ قالىسىلەر. ھازىر قايتىپ تۇرساڭلار» دەپ يولغا سېلىپ قويغانىدى. ئۇلار ئوسمان لۈيجاڭنىڭ بەك ئۇزاپ كەتكەنلىكىنى ئېيتتى ۋە بىر پارچە خەتنى ئۇزاتتى.

يېكاپ ئارقىغا ياندى. تۆمۈر سىجاڭنىڭ قولىدا خەت، قۇلاق تۈۋىدە ئوسمان لۈيجاڭنىڭ يۈرەك ساداسى: «سىجاڭ ئاتا! ... سۈرگۈن چاغلىرىدىن يوللىغان خېتىم يادىلىرىدىمۇ؟ پەيزىۋاتتا مەھكەم قۇچاقلاپ تۇرۇپ ئېيتقانلىرىم يادىلىرىدىمۇ؟ ھىيلە-مىكىردىن خالىي، لەۋزى ھالال، سۆزى ئوچۇق، سادىق-سەمىمىي قېرىنداشلىرى ئىدىم. ھايات-ماماتلىقتا بىللە بولۇشقا قەتئىي ئىرادە باغلىغان ۋاپادار سەپداشلىرى

ئىدىم ... مەن قايتىمەن، تۆۋەندىكى سوئاللارغا قانائەتلىنەرلىك جاۋاب ئالالىغان چېغىمدا، جەزمەن قايتىپ بارىمەن: مەن ئىنقىلاب قىلدىممۇ ـ گۇناھمۇ؟ نېمە ئۈچۈن ئىككى قېتىملىق جەڭدە قۇربان بولغان يىگىتلەرنىڭ ئاتا ـ ئانا، قوۋم ـ قېرىنداشلىرى مېنىڭ ئۈستۈمدىن شىكايەت قىلىشقا مەجبۇر قىلىنىدۇ؟ نېمە ئۈچۈن كۆزلىرىدە مەن دۈدەك كۆرۈنىدىغان بولۇپ قالدىم؟ نېمە ئۈچۈن مېنىڭ پېيىمنى قىرقىۋەتمەككە ئىرادە باغلىدىلا؟ نېمە ئۈچۈن بىزنىڭ قەسىم تەقىب ۋە ئىسكەنجىگە ئېلىنىدۇ؟ نېمە ئۈچۈن مەن بىلەن يېقىن مۇناسىۋەتتە بولغان كىشىلەر چەتكە قېقىلىشقا ئۇچرايدۇ؟ نېمە ئۈچۈن؟ ...»

تۆمۈر سىجاڭ ئىشىنىڭ تېگى ـ تەكتىگە يەتمەكتە، تۇمان تارقالماقتا، ئاسمان سۈزۈلمەكتە، ئىبلىسلارنىڭ قارا كۆلەڭگىسى غۇۋا كۆرۈنمەكتە ئىدى. «جاۋاب بېرىمەن، ـ ئۆز ـ ئۆزىگە كەسكىن خىتاب قىلدى تۆمۈر سىجاڭ، ـ ئۇكام ئوسمان، شەك ـ شۈبھىسىز ئىشەنگىنكى، قان ـ قېرىنداشلىق رىشتىمىزنى پىتنە ـ پاسات خەنجىرى بىلەن كېسىپ تاشلىماقچى بولغان ئىبلىسلارنى خەلقئالەم ئالدىدا سازايى قىلىش ئارقىلىق مەن ساڭا قانائەتلىنەرلىك جاۋاب بېرىمەن! ...»

ھاشىنا تۇغراقلىق مازار①غا يېقىنلاشقانىدى. يول ئۈستىگە يىقىتىلغان بىر تۈپ سۆگەتنى كۆرگەن شوپۇر ھەيرانلىق بىلەن تىكىلدى:

ـ قارىسىلا، سىجاڭ، يولنى توسۇۋېتىپتۇ!

ـ قانداق ئادەمنىڭ ئىشىدۇ بۇ؟ ـ تېرىككەن ھالدا بىر ـ بىرلەپ پىكاپتىن چۈشتى تۆت مۇھاپىزەتچى، ـ ھەي! ... قايسىڭلارنىڭ ئىشى بۇ؟ ئىنسى ـ جىن كۆرۈنمەيدۇ ـ يا؟

سۆگەت چوڭ ئىدى. ھەممەيلەن تەڭ كۈچەشكە توغرا كېلەتتى. تۆمۈر سىجاڭمۇ ماشىنىدىن چۈشتى. ئۇشتۇمتۇت ئېتىلغان ئوقلار ئىككى مۇھاپىزەتچىنى جېنىدىن جۇدا قىلدى. تۆمۈر سىجاڭ غەزەپ بىلەن ۋارقىرىدى:

ـ ئوق ئېتىشقان قايسىڭ؟!

ـ بىزا ـ يول ياقىسىدىكى ئەسكى تاملىقتىن چىققان قوراللىق باندىت ـ ماجەنساڭنىڭ ئىشەنچلىك قولچومىقى كاڭ مازا ئىدى.

ـ كىمنىڭ بۇيرۇقى بىلەن بۇ يەرگە كېلىشتىڭ؟!

ـ مازىخۇينىڭ! ـ قوناقلىقلار ۋە ئەسكى تاملىقلاردىن قارا چېكەتكىدەك چىقىشقا باشلىدى باندىتلار.

ـ قايتىش!

ـ ئات! ـ دېدى كاڭ مازا. زەھەرلىك ئوقلار مۆلدۈردەك ياغدى.

مەشھۇر ئىنقىلابىي سەركەردە ـ تۆمۈر خەلىپىگە ئوخشاشلا ئالدانغان ۋە قاپقانغا چۈشكەنلىكىنى ئەمدىلا بىلگەن بۇ سۆيۈملۈك خەلق قەھرىمانى ئىسسىق قان ئوقچۇپ چىقىۋاتقان سول كۆكرىكىنى چىڭ قامالىغان ھالدا «ئەلھۆكمىلىللا» دېدى ۋە يەنە ئاڭلىنار ـ ئاڭلانماس پىچىرلىدى:

ـ قاتىللار، لەنەت سىلەرگە! ئىناقلىق دۈشمەنلىرى، نىجادلىق دۈشمەنلىرى، لەنەت سىلەرگە!

«كەل، سۆيۈملۈك ئوغلانىم، ـ ھەسرەتلىك نىدا قىلدى تومۇز ئاپتىپىدا تاۋلىنىپ تۇرغان ھارارەتلىك تۇپراق، ـ نەسىللىرىمىزنىڭ بەختى ـ نىجادلىقى ئۈچۈن بارلىقىنى تەقدىم قىلغان 41 ياشلىق پالۋان ئوغلانىم، كەل، ئىسسىق قوينۇمدىن شۆھرەتلىك ئورۇن ئال! ...»

قەشقەر تارىخىدىكى يەنە بىر پاجىئەلىك

① يۇرت نامى.

بۇ كۈن — 1933 - يىلىنىڭ 17 - ئاۋغۇستى ئىدى!

بۇ خەۋەرنى ئاڭلىغان خوجا ئىشان دارغا ئېسىلىش ئالدىدا پەۋقۇلئاددە كېچىرىم ۋە شاھانە ئىلتىپاتقا ئېرىشكەن قاتىل جىنايەتكاردەك خوش بولۇپ كەتتى. «ئاتىنىڭ ئۇلۇغمى — ئىتنىڭ باپىرىمى» دېگەن شۇ ئەمەسمۇ؟! ئۇ، ئالدىراش ياساندى، جابدۇندى. كونا - يېڭى خوجايىنلىرى ئالدىدا تىزلىنىپ تۇرۇپ ئوقۇيدىغان ئالقىش - مەدھىيەلەرنىمۇ يادلاپ بولدى. تاماخالتىسىنىڭ ئاغزىنى ئاچقانىدى، يۈرىكى «جىغ»قىلىپ قالدى. «مادوتەي ئالىيلىرى ئىلتىپاتىنىڭ چوڭراقىنى ئىبراھىم لوزۇڭغا بېرىۋېتىپ قالارمۇ؟ ...» ماشياۋۇنىڭ ئىبراھىم لوزۇڭنى «دوتەيلىككە مۇناسىپ كىشى» دېگەنلىكى بۇنىڭ يادىدا ئىدى. «ئىسىت، ئۇجۇقتۇرۇۋېتىش پۇرسىتىنى نېمىشقىمۇ قولدىن بېرىپ قويغاندىمەن؟ تۆمۈرگە ياكى ئوسمانغا ئىككى - ئۈچ قېتىم چېقىشتۇرغانلا بولسام! ...»

— خوجام، ئات تەييار بولدى!

«ھەر كىمنىڭ تۆھپىسىگە يارىشا ئىنئام بېرىشنى بىلەر، ئەلۋەتتە» دەپ پىچىرلىدى خوجا ئىشان ئۈزەڭگىگە پۇتىنى ئېلىۋېتىپ. ئۇ، دەرۋازىدىن چىقاي دەپ تۇرغانىدى، «كۆزقۇلاق»لاردىن بىرى ھاسىراپ - ھۆمىدەپ يېتىپ كەلدى ۋە خەۋەر يەتكۈزدى:

— خوجام، شەھەر مالىماتاڭ!

— نېمە دېدىڭ؟

— تۆمۈر سىجاڭ قوشۇنى شىددەتلىك ھۇجۇمغا ئۆتتى، پىدائىيلار ھۇجۇمغا ئۆتتى. ھەممىلا يەردە بىرلا سادا: ئىنتىقام — قانلىق ئىنتىقام!

— ھە؟!

— ئوسمان لۈيجاڭ تاغدىن چۈشۈۋاتقانمىش. ھەر قايسى ناھىيىلەردىكى تۇەنجاڭلارغا دەرھال قايتىپ كېلىپ، ھۇجۇمغا ئاتلىنىش توغرۇلۇق خەت - ئالاقە يوللىغانمىش!

— نېمە؟! — شىددەت بىلەن كەلگەن غايىبانە بىر نەيزە ئۇنىڭ كۆكسىگە قادالغاندەك تولغىنىپ كەتتى.

— خوجام، كۆزلىرىنى ئاچسىلا!

— خوجام! ...

ئۇ، كۆزىنى ئاچقاندا، ئۆز تىلاۋەتخانىسىدا، «قەلەندەر»نىڭ قۇچىقىدا تۇراتتى. تاكچىغا تىكلەپ قويۇلغان ھاسىنىڭ يېنىدىلا پىلىلداۋاتقان جىنچىراغ شولىسى ئاچچىق ئىس - تۈتۈن چىقىرىپ تۇرغان ئەجدىھانىڭ تىلىنى ئەسلىتەتتى. خوجا ئىشان «غەلىبە شارابى» بىلەن مەست بولغان خوجايىنلىرىنىڭ خىزمىتىدە بولالمايۋاتقانلىقىدىن ئەپسۇسلىناتتى. ھىممەت ۋە مەرھەمەتنىڭ چوڭراقىغا ئېرىشەلمەي قېلىشىدىن ئەنسىرەيتتى. «قەلەندەر»نىڭ سۆزى بۇ تۈگۈننى يېشىۋەتتى:

— ئۇيغۇرلاردا، «ئېسىلساڭ، ئېگىز دارغا ئېسىل» دېگەن گەپ بارغۇ؟ پۈتۈن كۈچ - قۇۋۋەت، ئەقىل - پاراسەتلىرىنى شېڭدۇبەن ئالىيلىرىنىڭ ھىممەت ۋە مەرھەمىتىنى قولغا كەلتۈرۈش يولىغا تەسەررۇپ ئەيلىگەيلا، — ھەيرانلىق بىلەن چەكچەيگەن ۋە ۋە ئاغزى ئېچىلىپ قالغان خوجىغا چۈشەندۈرۈشكە باشلىدى، — ئوسماننىڭ تاغدىن چۈشۈشى ئېنىق، غەلىبە قىلىشىمۇ مۇقەررەر. ئۇنى قورال كۈچى بىلەن بويسۇندۇرۇش بەسى مۈشكۈل.

— ئۇنداقتا؟

— ئۇنىمۇ بىراۋنىڭ قولى ئارقىلىق ئۇجۇقتۇرۇش كېرەك؟

— كىمنىڭ قولى بىلەن؟

— ئوسمان — «ماجەنساڭ بىلەن يوشۇرۇن تىل بىرىكتۈرۈپ، بۇ قانلىق ۋەقەنى كەلتۈرۈپ چىقارغان، تۆمۈر سىجاڭنىڭ جېنىغا

زامىن بولغان چوڭ سۆيمەكسەتچى، قاچقۇن»، شۇنداقمۇ؟

بۇ گەپنىڭ تېگى - تەكتىدە دەرھال يەتـ- كەن خوجا ئىمشان:

— شۇنداق - شۇنداق، — دېدى «قەلەنـ- دەر»نىڭ سېھرىگەرلىك ماھارىتىدە ئاز - تولا ھەسەت قىلغان ھالدا، — ئۇنىمۇ «ئۆز يېغى بىلەن» قورۇپ يەدىكەنمىزدە!

— ھەيبەللى! ... شېكىدۇ بەن جانابلىرىـ- نىڭ ئالىي ئىلتىپاتىغا مۇيەسسەر بولىدىغان كۈنلىرى دەل ئاشۇ كۈن — تاغ باتۇرى ئۇسـ- مان ئۇچقۇرلۇغان كۈن! ... «قانـلىق قىساس!» دەپ نەرەتارتىپ كېلىۋاتقان بۇ قەھرلىك يولۋاسنى ئۆتكەنكىدىن نەچچە ھەسسە داغدۇغىلىق قارشى ئېلىش تەييارلىـ- قىغا جىددىي كىرىشكەيلا.

— بولىدۇ. شېكىدۇ بەن ئالىيلىرىنىڭ ئىشەنچ ۋە ئۈمىدىنى ئاقلىيالىسام، خوجا ئەۋلادى بولماي كېتەي! ...

خاتىمە

1

ئالتە بۇرجەكلىك قىزىل پانۇسنىڭ غۇۋا شولىسى ئاستىدا، ئاققۇدەك ئاپپاق ئايغىر ئۈستىدە كېتىۋاتقان ئاپپاق ساقال پەرىشتە سۈپەتلىك زات سېپىل دەرۋازىسىدىن ئۆتتى. نېمىشقىدۇ، ئۇدۇل، يېقىن يول بىلەن ماڭـ- ماي، ئاق ئوردا تەرەپكە قايرىلدى. دوتەي يامۇل ئالدىغا كەلگەندە، ئايغىرنىڭ ئىزگە- نىنى تارتتى. يامۇلنىڭ قاپقارا تۆمۈر دەرـ- ۋازىسىغا، سېپىلدەك ئېگىز تاملىرىغا ئۇـ- زاققىچە تىكىلدى: «ئاھ، دوتەي يامۇل، شاھ سۇلايماننىڭ ئالتۇن ئوردىسىغا بەرگۈسىز يامۇل، ئەمدى ئىلكىمگە ئۆتەرسەن!...» ئۇنىڭ خىيالى بۈگۈنكى زىياپەتتە بولۇپ ئۆتكەن زىكرى - سۆھبەتلەر ئۈستىگە، سا- ھىبخان ئۈستىگە يۆتكەلدى. «ئىلمىي باياد- لىرىمنى دەستۇر قىلارمىشمەن، بۈرت سورا- مىشمەن تېخى! نى - نى ئادەملەرنىڭ ھالـ- ياتلىق يولىنى كېسىپ تاشلاشقا قۇربىتى يەتكەن مەشھۇر سەئىدزادە سېنىڭ دەۋران سۈرۈۋېرىشىڭگە سۈكۈت قىلىپ تۇرارمۇ يەنە؟ پېقىر نەگە كېتىۋاتىمدۇ، قەيەرگە!؟...»

ئاق ئايغىر ياراباغ دەرۋازىسىدىن ئۆتتى، كۆۋرۈككە يېقىنلاشتى. خوجا ئىمشاننىڭ كۆز ئالدىدا ئۇنىڭ خەيرىخاھى، باشپاناھى شېك شەمەي گەۋدىلەنمەكتە ئىدى. ئەنە، كۆپكۆك بىر جۈپ كۆز. كۆك كۆزلۈك بۇ مەخلۇقنىڭ پۈتۈن ۋۇجۇدى گويا غايەت زور كۆك پانۇسـ- قا ئايلانماقتا، بىر تالاي چەرەندە - پەرەنـ- دىلەر بۇ پانۇس ئەتراپىدا پىرقىرىماقتا. «ئاھ، خۇدا! — دەپ نالە قىلدى خوجا ئىمشان، — ئەرزىمەس چەرەندە - پەرەندىلەر- گە ئىنتىلىم قىلغان بىر جۈپ قاناتنى پېقىر- دىنمۇ ئايىمىغان بولساڭچۇ! قاناتلىق ھەم زۇۋانلىق بىر چەرەندىگە ئايلاندۇرۇۋەتكەن بولساڭ، ئاشۇ پانۇسقا ھەممىدىن بۇرۇن باغرىمنى يېقىپ، مۇنداق دەپ ۋىچىرلاپ كەتمەسمىدىم:

«ئاتام سىز، خەيرىخاھىم سىز،
يۆلەكچىم، باشپاناھىم سىز.
يوروق كۈندۈزدە ئاپتابىم،
قاراڭغۇ تۈندە ماھىم سىز.
مېنىڭ كۆڭلۈم ئەمەس تارتقان
يىراق بەيتۇلمۇقەددەسنى،
تاۋابگاھ، قىبلىگاھىم سىز،
ئۆمۈرلۈك سەجدىگاھىم سىز...»

— ئاتتىن چۈش، مۇناپىق! — كەلكۈن نە- تىجىسىدە ۋەيران بولغان چوڭ كۆۋرۈكنىڭ ئۆۋەن تەرىپىدىكى لىك - لىك كۆۋرۈكتىن ئۆتۈپ، بونجالىق تەرەپكە يۈزلەنگەن ئاق ئايغىر چۇلۇۋۇرى قەھرى - غەزەپلىك ئىككى ئەزىمەتنىڭ ئىلكىدە تۇراتتى.

— با ـ لە ـ لە ـ ردىم...، — جېنى ئۆمشۈقىدا كېلىپ قالغان خوجا ئىشان كاچكۇلدىن تارتىپ چىقىرىلغان لالما ئىتتەك لاغىلداپ تىترىمەكتە ئىدى.

— چۈش دەيمەن! — گەجگىسىگە تاشلانغان قۇدرەتلىك بىر قول ئۇنى زەي تۇپراققا ئاتتى.

— با ـ لە ـ لە ـ ردىم...

— زۇۋانىڭنى ئۈچۈر، مۇناپىق!

قىساسكار بۆركۈت پەنجىسىگە چۈشكەن بۇ قېرى تۈلكە قويۇق بونجالىقنىڭ ئەڭ ئىچكىرىدىكە سۆرەپ كىرىلگەنىدى. كۆز ئالدىدا چاقناپ تۇرغان قىساس شەمشىرىدىكە تىكىلىپ قاراشقا پېتىنالمايتتى. ئۇنىڭ ياقىسىنى مەھكەم سىققان ئەزىمەت سوت ـ سوراق قىلىشقا باشلىدى:

— ۋەتەن ـ خەلقىمىزگە چىش ـ تىرنىقىغىچە دۈشمەن بولغان مۇستەبىت ھۆكۈمرانلارنىڭ قانلىق بوسۇغىسىنى سەجدىگاھ قىلىۋالغان مۇناپىقلارنىڭ پېيىنى قىرقىپ تاشلاش كېرەك. شۇنداقمۇ؟

— بۇ... بۇ...

— مەزكۇر مۇناپىق ئەنە شۇ مۇستەبىت ھۆكۈمرانلارنى جاناب رەسۇلۇللا بىلەن تەڭ باراۋەر ئورۇندا قويۇپ ماختىغان بولسا، تىلىنى كېسىپ تاشلاش كېرەك. شۇنداقمۇ؟

— بۇ... بۇ... بۇ...

— ئۇزۇن يىللاردىن بۇيان ئەنە شۇنداق ھۆكۈمرانلارنىڭ قانلىق بوسۇغىسىنى تاۋابگاھ، قىبلىگاھ، سەجدىگاھ قىلدىڭ! مۇقەددەس كىتابلارنى قولتۇقلىغان ھالدا مەسچىت، مەدرىس، خانىقالار ئارىسىدا قاتراپ يۈرۈپ، قۇللۇق ـ مەھكۇملۇق زەھىرى ساتتىڭ، ھەددىدىن ئېشىپ، «جاناب رەسۇلۇللادىن كېيىن پەيغەمبەر كەلمەيدۇ، ئەگەر كېلىدىغان بولسا، شەك ـ شۈبھىسىزكى، شېڭ دۇبەن ئالىيلىرى كەلگەن بولاتتى» دەپ بىلىنجىرلاش دەرىجىسىگە بېرىپ يەتتىڭ! جىنايى قىلمىشلىرىڭنى سۆزلەپ، يېزىپ تۈگەتكىلى بولامدۇ، مۇناپىق!؟

— بىر قوشۇق... بىر قوشۇق قېنىم...

— بىر تامچە قېنىڭدىن مىڭ چايانىڭ زەھىرى تېمىپ تۇرسا، بىر قوشۇق قېنىڭدىن كېچىشكە بولامدۇ سېنىڭ؟ سەندەكلەرگە رەھىم ـ شەپقەت قىلىنسا، سان ـ ساناقسىز شېھىد ـ قۇربانلار ئۆز قەبرىلىرىدە خاتىرجەم ياتالامدۇ؟ قەبرە سىرتىدىكى تۈمەن مىڭلىغان ئاق كۆڭۈل، ساپ ۋىجدانلىق ئەركۆيەر ئادەملەر خاتىرجەم ھايات كەچۈرەلەمدۇ؟ سەن بىلەن مۇنازىرىلىشىپ تۇرغۇدەك ۋاقتىمىز يوق. كەل، مۇناپىق!

ناماز بامداتتىن بۇرۇن بونجالىقتىن ئۆتكەن كىشىلەر پېيى قىرقىۋېتىلگەن بىر جەسەتنىڭ تىلى ساڭگىلاپ قالغانلىقىنى خەۋەر قىلدى. ساڭگىلاپ قالغىنى «تىل» ئەمەس، پىيالە چەيچىكى چوڭلۇقىدىكى كۆمۈچ مۆھۈر بېسىلغان «زىكرى ـ سۆھبەت خاتىرىسى» — ئۆزىنىڭ ئىقرارنامىسى ۋە ھۆكۈمنامىسى ئىدى!

2

يېقىنىدا مەن ئىنقىلاب قۇربانلىرىنىڭ قەبرىسىنى يوقلاپ، دۇئا ـ تىلاۋەت قىلىپ قايتىۋېتىپ، نەچچە ئادەمنىڭ ھەشەمەتلىك گۈمبەز ياساش بىلەن بەنت بولۇۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ قالدىم. قايسى ئۇلۇغزاتنىڭ گۈمبىزى ئىكەنلىكىنى بىلىۋېلىش نىيىتىدە ئۇلارنىڭ يېنىغا باردىم.

— سەئىدزادە خوجا ئىشان خوجام ھەزرەتلىرىنىڭ، — دەپ جاۋاب بېرىشتى ئۇلار.

— قەبرە تېشىمۇ تىكلەيدىغانسىلەر؟

— تىكلەيمىز! — ئاچچىق مەسخىرىنى پەرق ئېتىش ئىقتىدارىنى يوقاتقان ھاماقەتتىن

www.uyghurkitap.com

بىرى جاۋاب بېرىدۇ كۆرەڭلىك بىلەن، —
پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ 34 - نەۋرىسى
ئەمەسمۇ بۇ ئۇلۇغزات!

ئۆز ئىچىمدە جاراڭلىق خىتاب قىلدىم: ئەينى زاماندىكى «قۇيرۇقلۇق مازار خوجام»، «مۈڭگۈزلۈك مازار خوجام»، «ساقاللىق مازار خوجام»لارنىڭ تەرسا، ئاچكۆز، مۇغەمبەر، بىئىمان شەيخلىرى شۇنىڭغا تايىنىپ جان بېقىپ ئۆتكەن. بۇلارنىڭ ئاللىۋالغىنىمۇ شۇ يول ئىكەن - دە؟ قېنى، يالاۋەرسۇن، تىكلەۋەرسۇن، بىزمۇ شۇ «ئۇلۇغزات»لارنىڭ ھەقىقىي سۈرىتىنى سىزدۇرەيلى!

1987 - يىل نويابىر، 1988 - يىل مارت، قەشقەر

مەسئۇل مۇھەررىرى: قۇربان مامۇت

تالانتلىق دراماتورگ، يازغۇچى، شائىر — مۇھەممەتئىبلى زۇنۇن 1939 - يىلى قەشقەر شەھىرىنىڭ ساقىيە مەھەللىسىدە، ئۇششاق تىجارەتچى ئائىلىسىدە تۇغۇلغان. ئۇ، 1952 - يىلى باشلانغۇچ مەكتەپنى، 1955 - يىلى تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپنى، 1958 - يىلى شىنجاڭ ئىنستىتۇتىنىڭ تىل - ئەدەبىيات فاكۇلتېتىنى پۈتتۈرۈپ، 1978 - يىلغىچە ئۈرۈمچى شەھەرلىك 14 - ئوتتۇرا مەكتەپ ۋە قەشقەر يېڭىشەھەر ناھىيىلىك 1 - ئوتتۇرا مەكتەپتە ئوقۇتقۇچىلىق قىلغان. ھازىر قەشقەر ۋىلايەتلىك سەنئەت ئۆمىكىنىڭ كەسپىي ئىجادىيەتچىسى. «ئالىي ئىجادىيەتچى» كەسپىي ئۇنۋانى بېرىلگەن.

مۇھەممەتئىبلى زۇنۇن ئەدەبىي ئىجادىيەت سېپىگە دەسلەپتە شېئىرىيەت بىلەن كىرىپ كەلدى. ئۇ، 30 نەچچە يىللىق ئەدەبىي ئىجادىيەت ھاياتىدا كۆپلىگەن شېئىر، ناخشا تېكىستى، باللادا، داستان، ھېكايە، پوۋېستلىرى ۋە سەھنە ئەسەرلىرى بىلەن جامائەتكە تونۇلدى. 1978 - يىلدىن باشلاپ، دراما ئىجادىيىتى بىلەن شۇغۇللىنىپ، ھازىرقى زامان ئۇيغۇر دراماتورگىيىسىگە كۆرۈنەرلىك تۆھپە قوشتى.

ئۇنىڭ «كارۋان ناخشىسى» ناملىق ناخشا تېكىستلىرى توپلىمى بېيجىڭ مىللەتلەر نەشرىياتى تەرىپىدىن، «گۈلمېھرى» ناملىق داستانى بىلەن «ۋىسال سەھىرى» ناملىق شېئىرلار توپلىمى شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى تەرىپىدىن، «قوش مەسچىت» ناملىق ھېكايە - پوۋېستلار توپلىمى شىنجاڭ ياشلار - ئۆسمۈرلەر نەشرىياتى تەرىپىدىن، «ئاچا - سىڭىل» ناملىق ھېكايىلەر توپلىمى بىلەن «جەنۇبتىكى جەڭ مارشى» ناملىق درامىلار توپلىمى قەشقەر ئۇيغۇر نەشرىياتى تەرىپىدىن نەشر قىلىندى.

مۇھەممەتئىبلى زۇنۇن ھازىر شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشىنىڭ، جۇڭگو يازغۇچىلار جەمئىيىتىنىڭ، جۇڭگو يازغۇچىلار جەمئىيىتى شىنجاڭ شۆبىسىنىڭ ئەزاسى.

— مۇھەررىردىن

ماموت زايىت

بار ئىكەن ئاجايىپ گۈزەل بىر شەھەر،
ئىككى مىڭ ئۈچيۈز يىل بۇرۇن - مۇقەددەم.
باستۇرۇپ كەلگەنىمىش بۇندا ئىسكەندەر①،
ئەل - يۇرتنىڭ بېشىغا چۈشمىش قايغۇ - غەم.

ئىستېلا قىلماقچى بولۇپتۇ بۇ ئەلنى،
كەلگەندى قوشۇنلار قان - ئوغا چېچىپ.
شەھەرنىڭ خەلقلىرى چىڭ باغلاپ بەلنى،
قارشى ئاپتۇ ياۋنى كەسكىن جەڭ ئېچىپ.

بولغاچقا كۈن - تۈنلەپ شىددەتلىك ئۇرۇش،
تاردىنى تاشتۇرمىش جەسەت بىلەن قان.
مۆلچەرلەپ ئەھۋالنى قوماندان قۇرۇچ،
چېكىنىش توغرۇلۇق بېرىپتۇ پەرمان.

دەپتۇ خان: «ئەي باتۇر، ئەقىللىق سەردار،
نېمىشقا قورقاقلىق قىلدىڭىز بۈگۈن؟»
دېگەنمىش قۇرۇچ: «شاھ، بىزنىڭ بۇ دىيار،
كۆپ ئۆتمەي يېشىلەر بىر سىرلىق تۈگۈن.

ئۇلار كۆپ، بىز ئازمىز، تەڭپۇڭ ئەمەس كۈچ،
ھېچقاچان قاراملىق قىلمايدۇ دانا.
تاغلارغا چىقايلى ئالماق ئۈچۈن ئۆچ،
غالىبمىز، بار تەڭرى، مۇقەددەس دەريا. . .»

چىقىپتۇ كېچىدە بۇ ئەلنىڭ خەلقى،
تاردىنىڭ ئېقىنى باشلانغان تاغقا.
ئۆچ - قىساس، غەزەپتىن ئۆرتىنىپ قەلبى،
تولۇپتۇ ۋۇجۇدى ھېجران - پىراققا.

لەشكىرى قوماندان دانىشمەن قۇرۇچ،
ئون تۈمەن كىشىنى جەم قىلىپ دەرھال؛
دەپتۇ ئۇ: «ياۋ كەلدى قىلغىلى ئۇرۇش،
يولىنى قىلايلى سۇ بىلەن قامال»

ئىسكەندەر قوشۇنى قوغلاپ شۇ چاغدا،
كەلگەنمىش بۇ تاغنىڭ تۈۋىگە - سايغا.
يۇرت خەلقى تاش توسما ياساپ تىك تاغدا،
ئېقىننى باشلاپتۇ ياۋ تۇرغان جايغا.

مۆجىزە يۈز بېرىپ بىردىم كېچىدە،
شىددەتلىك چوڭ ئېقىن سايىنى قاپلاپتۇ.
قىيامەت بولۇپتۇ دۈشمەن ئىچىدە،
كەلكۈننىڭ دەستىدىن داد - پەرياد ساپتۇ.

ئىسكەندەر چېچىنى يۇلۇپ، چەكمىش «ئاھ»
بولغاچقا لەشكەرنىڭ كۆپى سۇغا غەرق.
دەپتۇمىش ۋەزىرى: «ئېيتقانىتىم ئەي شاھ،
ئەزەلدىن ئۇيۇشقاق، قۇدرەتلىك بۇ شەرق. . .»

ئاي چىقىپ، يورۇتۇپ سايىنى شۇ پەيتتە،
ئاپئاق نۇر چېچىپتۇ شىددەتلىك ئاق سۇ.
ئىسكەندەر دېگەنمىش پىغان - ھەسرەتتە:
«بېلىمنى ئۇشاتتى قۇدرەتلىك ئاق سۇ. . .»

تاغلاردىن ياڭراپتۇ تەنتەنە - سادا:
«دۈشمەننى غەرق قىلىپ تىنمىسىز ئاق سۇ!
ھامىيەن بىز ئۈچۈن - قۇتقازغۇچ خۇدا،
سەن ئۈچۈن پىدادۇر جېنىمىز، ئاقسۇ!. . .»

قايتىپتۇ سالپىيىپ مەغلۇب ئىسكەندەر،
ئاق نەرسە كۆرسىلا تىترەرمىش تامام.
شۇ چاغدىن باشلاپلا بۇ غالىب شەھەر،
ئالغانمىش «ئاقسۇ» دەپ سەلتەنەتلىك نام.

---

① ئىسكەندەر زۇلقەرنەيىن.

كېيىنكى ئوتتۇرا ئەسىرلەر ئۇيغۇر مەدەنىيىتىنىڭ تارىخىي ئوچېركلىرى

نىزامىدىن ھۈسەيىن

2 - قىسىم. جاھالەت تۇمانلىرى

1 . مەنبەسىز — ساختا تەرىپاتلار

I . تارىخىمىزدىكى ئىزنەقۇ «پىر» زادىلار توغرىسىدا[*]

تارىخىي مەنبەلەردىن بىلىشىمىزچە، مىلادى 16 - ئەسىرنىڭ باشلىرىدىن 19 - ئەسىرنىڭ ئاخىرلىرىغىچە بولغان ئۇزاق تارىخىي زامانلار ئىچىدە بىزنىڭ يۇرت - ماكانلىرىمىزدا (مۇسۇلمان ئەجدادلىرىمىز ئارىسىدا) بىر بۆلۈم ئەجنەبىي تەرىقەت «داھىي»— روھانىلىرى يەنى سوپى - ئىشان «ئۇلۇغ» لىرى ئاتالمىش «دىنىي» تەرىقەت ئىدىيىلىرى— (سوپىلىق يوللىرى) نى تارقىتىش، تەرىقەت ھەرىكىتى يۈرگۈزۈش (ئەجدادلىرىمىزنى تەركىي دۇنياچىلارغا ئۈزگەرتىش - سوپىلاشتۇرۇش) ئۇرۇنۇشلىرى بىلەن مەشغۇل بولۇشقانلىقى مەلۇمدۇر. «خوجا مەشرىدىم تەزكىرىسى»، «مەخدۇم ئەزەم تەزكىرىسى»، «ئاپپاق خوجا تەزكىرىسى»، «مەخدۇم ئەزەم نەسەبنامىسى»، «بورقۇم ئەۋلىيا» ۋە «تەزكىرە پىر - ياران» قاتارلىق ئىشەنچلىك يازما مەنبەلەرگە بىنائەن، بۇ خىل سوپىزم تەرىقەت روھانىلىرىنىڭ بىزگە پەيدابولغان ۋاقىت جەريانلىرىنى، ئۆزئارا نام - نەسەب، مۇناسىۋەت، ئالاقە، مۇجادىلە، تەقدىر جەھەتلەردىكى ۋاقىئاتلىرىنى، بىزدە سادىر قىلغان ھەرىكەت قىلمىشلىرى بىلەن تارقاتقان «دىنىي» تەرىقەتلىرىنىڭ مەنە، خىسلەت، نام، شەكىل جەھەتلەردىكى ئۆزگىچىلىك پەرق - خۇسۇسىيەت خارەكتېرلىرىنى تۆۋەندىكى تۆت چوڭ نۇقتىغا مەركەزلەشتۈرۈپ كۆرسىتىپ ئۆتۈشكە توغرا كېلىدۇ:

بىرىنچى نۇقتا: «ئەھلى تەرىقەت» چىلەرنۇقتىسىدۇر. بۇنۇقتىغا سۇلتان سەئىدخان ئىبنى سۇلتان ئەھمەدخان زامانلىرىدا (مىلادى 1514—1533) پەرغانە، سەمەرقەند، بەلخ، ئەھرار قاتارلىق جايلاردىن

---

* بېشى ئۆتكەنكى ساندا

تۇنجى قېتىم يەكەن، قەشقەر، قاراشەھەر — (كورلا) تەرەپلەرگە تەرىقەت تەرغىباتچى-
لىقى ئۈچۈن ھىجرەت — (سەپەر) قىلىپ پەيدا بولغان چوڭ تەرىقەت روھانىيلىرىدىن بۇخارالىق
ئوبۇ ھەيبى كىبىرنىڭ نەۋرىسى خوجا ئەرشىددىن، بەلخلىق شەيخ شاھابىددىن، پەرغانىلىق
خوجا مۇھەممەد يۈسۈپ، ئۇنىڭ چوڭ ئاكىسى خوجا خاۋەندە مەھمۇد، خوجا مۇھەممەد ئەبەي-
دۇللا بىننىمي خوجا مۇھەممەد ئابدۇللا، ئەسلى ھىراتلىق مەخدۇم ئەزەم — (خوجائەھمەدكاسانى)،
ئەھرارلىق خوجا مۇھەممەد ئىمىن، سەمەرقەندلىك خوجا مۇھەممەد شېرىپلەر — («تەزكىرە
پىر - ياران»دا تەرىپلەنگەن «سەككىز ۋەلى» ياكى سەككىز ئەۋلىيا — ئا) گۇرۇھنۇقتىسى-
دۇر. بىز — دەۋرى - زامان ئورتاقاملىقى ئېتىبارى بىلەن گۇرۇھ دەپ قاراۋاتقان بۇ تەرىقەت
نۇقتىلىرىنىڭ «داھىي»، «يېتەكچى»لىرىنى ئەمەلىيەتتە «تەرىقەت»نى مەۋھۇم شۇئار قىلغان،
بىرىنىڭ «تەرىقىتى» يەنە بىرىنىڭ «تەرىقىتى»گە زىت، شۇئارى بىر، مەقسىتى بۆلەك، يەۋ-
قۇلئاددە مۇتەئەسسىپ «يېتەكچى» ئىزاچىلار گۇرۇھ نۇقتىسى دېيىشكىمىز تامامەن بولىدىغان
نۇقتىدۇر. بۇ گۇرۇھ «داھىي» لىرى تۇنجى قېتىم يەكەن، قەشقەرنى مەركەز قىلىپ، جەنۇبىي
شىنجاڭ مۇسۇلمانلىرى ئارىسىدا - (ئاساسەن 16 - ئەسىر) ھەرقايسىسى ئۆز ئالدىغا ئۆز
ئېتىقادلىرىدىكى «تەرىقەت» لىرىنى يەنى «قادىرىيە» ① ياكى «جەھرىيە»، «خۇفىيە» ②
ياكى «نەقشىۋەندى»، «سوھرى ۋەدىيە» ③ ، «چىشتىيە» ④ ، «كىبىرىيە» ... «تەرىقەت»لىرى
(ئۇلار ئۆزلىرى سۇلۇك دەپ ئاتاشقان)نى تارقىتىش، كېڭەيتىش بىلەن مەشغۇل بولۇشقان.
ھازىرقى يەكەن، قاغىلىق، مەكىت، گۇما، قارىقاش، لوپ، ئىلچى
— (خوتەن) قاتارلىق 15 ناھىيە تەۋەلىرىدە يۇقىرىقى «تەرىقەت» — («ئىخلاس
تەرىقەت»لەر) مەركەزلىرىنى بەرپا قىلىشقان. يەرلىكتە تەربىيىلەپ يېتىشتۈرگەن — («يېتەكچى-
كەن») بىر قىسىم «ئۇلۇغ زات»لارغا «مۇرىت»لىق، «پىر»لىق ئىبرشاتنامىلىرى — (ئىشانلىق
گۇۋاھنامىلىرى — ئا) تارقىتىشقان. ئۆز ئېتىقادلىرىدىكى تەرىقەتلەرنى بولسا، شۇئارى
تەرىپاتلىرىدا «ئېتىقاد ئاساس — 1 - ئىجتىمائىي تۇرمۇش ھالال، 2 - ئېتىقاد - ئىبادەت
ھەرىكەت، سۈكۈت، سەۋر، تاقەت يولىدۇر» دەپ شەرھلەشكەن. ئۇنداقتا بۇ تەرىقەتچىلەرنى
دەماللىقتا مەلۇم دەرىجىدە تەرەققىياتنى ئېتىراپ قىلىدىغان، كىشىلەرنى رېئال ھاياتنىڭ

① «قادىرىيە تەرىقىتى»: (ئىجادچىسى — خۇراسانلىق شەيخ ئىسلام دېگەن كىشى) تۇغلۇق تۆمۈر-
خان ۋاقتىدا جەنۇبىي شىنجاڭغا پەيدا بولغان. ئۇ، ئىنسانلارنى بارلىق شەخسىي ئارزۇ - ھەۋەسلەردىن،
مۈلۈك، مەرتىۋىلەردىن مەڭگۈ ۋاز كېچىشنى تەشەببۇس قىلىدۇ.

② «خۇفىيە تەرىقىتى»: (ئىجادچىسى — شاملىق ئوبۇلھاشىم دېگەن كىشى) مەخدۇم ئەزەم تەرىپىدىن
16 - ئەسىردە جەنۇبىي شىنجاڭغا تارقىتىلغان ھەم ئۇنىڭدىن «نەقشىۋەندى» مەزھىپى شاخلاندۇرۇلغان.
بۇ تەرىقەت مۇسۇلمانچىلىق «بەش پەرز»نى تولۇق ئادا قىلىشنى، شەرىئەت ئەھكاملىرىغا رىئايە قىلىشنى
تەشەببۇس قىلىدۇ. ئىبادەتنى «تەھەججۇت» دەپ ئاتايدۇ.

③ «سوھرى ۋەدىيە تەرىقىتى»: (ئىجادچىسى — باغدادلىق نەجمىددىن شەيخ) 16 - ئەسىردە باغ-
دادلىق ئەبۇ نەجىب سوھرەۋەدى دېگەن كىشى كېڭەيتكەن. دەۋەتلىرى «قادىرىيە» مەزھىپىگە ئوخشاش.
خوجا مۇھەممەد ئەبەيدۇللا ئىشان ئافغانىستاندىن شىنجاڭغا كېڭەيتكەن.

④ «چىشتىيە تەرىقىتى»: (ئىجادچىسى — مەۋلانا جالالىددىن رۇمىي) خۇراساننىڭ چىشتى دېگەن
يېرىدە ئوبۇ ئىسھاق چىشتى دېگەن كىشى تەرىپىدىن كېڭەيتىلگەن. ئەھرارلىق خوجا مۇھەممەد ئىمىن ئىشان
شىنجاڭغا كېڭەيتكەن. ئۇلار ئىبادەتنى ھەرخىل مۇزىكا، چالغۇ ئەسۋابلىرى ئارقىلىق ئورۇنداپ، ئاللاھنى
مەدھىيىلەيدۇ. يەر تەۋرىسە، چاقماق چاقسا، باشقا تەبىئەت ھادىسىلىرىنى كۆرسە، ئاللاھنىڭ بەندىلەرگە
قىلغان ئىشارىتى، بىرخىل كۆرۈنۈشى دەپ بىلىدۇ. ئادەمنى ئادەمنىڭ ئۆلتۈرۈۋېتىشىگە قارشى تۇرىدۇ.
ئىسلام ئۈچۈن غازات قىلىش دېگەنلەرگىمۇ قارشى تۇرىدۇ. «چىشتىيە»چىلەر
ھەريىلى رامىزان ئېيىدا ئادەم يوق پىنھان جايدا 40 كۈن ئىستىقامەت قىلىشنى تەرغىب قىلىدۇ.

www.uyghurkitap.com

نازۇ - نېمەتلىرىدىن پايدىلىنىشقا، ئەمگەك قىلىشقا، بىلىم ئېلىشقا، ئىجتىمائىي ئادالەتسىزلىككە قارشى تۇرۇشقا چاقىرىدىغان، يېتەكلەيدىغان ھالال ھېس تۇيغۇرىلىرىنىڭ ئورنىغا شەكسىز مايىل - ئىجابىي ئىراق تەرىقەتچىلەر دەپ ئەزۋەيلەشكە مۇمكىن بولغان بولاتتى.

بۇخىل مەۋھۇم مۇمكىنچىلىك چۈشەنچىسى مېنىڭچە كىشىلەرگە، ئۇلارنىڭ تەرغىبات مەزمۇنلىرىدىن يەنى «دۇنيانىڭ نازۇ - نېمەتلىرىنى ئەزدىگەن سۆيۈپ ئەمەس، ئۆز ھاياتىنى بەختسىزلىك ۋە غۇربەتتە، تائەت - ئىبادەت، ھەمدۇ - سانا، يىغا بىلەن ئۆتكۈزگەن كىشى ھەقىقىي سوپىدۇر» دېگەن لەۋزى بېشارەتلىرى — (ساختا بېشارەتلىرى، ئەلۋەتتە) دىن ھاسىل بولاتتى. دېمەك، ئۇلارنى ئەينى چاغلاردا سىرلىرى يېپىق، كارامەتلىرى يوشۇرۇن كىشىلەر دەپ پەرەز قىلىشقىمۇ بولاتتى.

سۇلتان سەئىد خان، ئابدۇرەشىتخانلار ... ھاكىمىيەتلىرىنىڭ بۇخىل كىشىلەرنىڭ ھەرىكەتلىرىنى «ئىخلاس تەرىقەت» يەنى نوقۇل دىنىي تەرىقەت — «خۇدالىق ئالەم» نۇقتىسىدىن كۆزىتىپ ئىجابىي ئېتىبارىدا مۇئامىلە قىلىپ ئۆتۈشلىرى ئەنە شۇ دىنىي چۈشەنچە ۋەجىدىن ئىدى.

ئىككىنچى نۇقتا: «تەرىقەتنى بالاغەت»چىلەر نۇقتىسىدۇر (بۇ، «تەرىقەت» ئىستىبدادتىلچىقى ئىنتايىن قەبىھ ئەۋج ئالدۇرۇلغان زامان نۇقتىسى، ئەلۋەتتە). بۇنۇقتىغا 16-ئەسىردىن 20-ئەسىرنىڭ باشلىرىغىچە ئەجدادلىرىمىز ئۇستىدە «دىنىي»، سىياسىي، ئىقتىسادىي ۋە ئىجتىمائىي جەھەتلەردىن قاتتىق زورلۇق - زومبۇلۇق يۈرگۈزگەن، ئىستىبدات، زوراۋان كۈچلەرگە تايىنىپ سەئىدىيلەر ئۇيغۇر خانلىقلىرىنى يوقىتىپ تاشلىغان ئەڭ ئەكسىيەتچى سىياسىي گۇرۇھ — مەخدۇم ئەزەم گۇرۇھ نۇقتىسى مەنسۇپ قىلىشىدۇ. بۇ گۇرۇھ نۇقتىسىنىڭ نەسەب، مەزھەپ، تەشكىلىي ئاقىۋەت، ھەرىكەت، ئورۇن سىستېمىلىرىنى يېتەكچى خاراكتېرلىك چوڭ سىياسىي ئىشانلار تۈركۈملىرى دائىرىسى بويىچە، تۆۋەندىكىچە ئاتاپ ئۆتۈپ كېتىش مۇمكىن:

1 - مەخدۇم ئەزەم: ئۇ مىلادى 1471 - يىلى ھىراتلىق سەئىدجالالىددىن ئىشان ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن. 1520 - يىلىدىن 1533 - يىلىغىچە ھازىرقى جەنۇبىي شىنجاڭ تەۋەسىدە «تەرىقەت ئۇستازى» — چوڭ ئاقسۆڭەك خوجا ئەبەيدۇللا ئەھرار باھاۋىددىن نەقشىۋەن تەرىقىتى—(«نەقشىۋەن سۇلۇكى») نى تارقاتقان ھەم جەنۇبىي شىنجاڭنىڭ دىنىي، سىياسىي ھۆكۈمرانلىقىغا خىرىس قىلىش بىلەن ئۆتكەن كىشىدۇر. بۇنى مەخدۇم ئەزەم نەسەبلىرى ئۇچۇن باشلانما—1 - ئەۋلاد دېيىشكە بولىدۇ.

2 - مەخدۇم ئەزەمنىڭ ئوغۇللىرى — (2 - ئەۋلاد خوجىلار): ئىسھاق خوجا- (خوجا ئىسھاقى ۋەلى)، ئىشان خوجا — (سەردار ئىشان)، سۇلتان ئىبراھىم خوجا، مۇھەممەد خوجا، مۇھەممەد ئىمىن خوجا - (ئىشان كالان)لار.

3 - ئىسھاق خوجا بىلەن مۇھەممەد ئىمىن خوجىلارنىڭ ئوغۇللىرى— (3 - ئەۋلاد خوجىلار): قۇتبىددىن خوجا، شادى خوجا، يەھيا خوجا، ئابدۇللا خوجا— (بۇلار ئىسھاق خوجىنىڭ)، مۇھەممەد يۈسۈپ خوجا، مۆمىن خوجىلار— (بۇلار مۇھەممەد ئىمىن خوجىنىڭ) ئوغۇللىرى.

4 - ئابدۇللا خوجا بىلەن مۇھەممەد يۈسۈپ خوجىلارنىڭ ئوغۇللىرى — (4 - ئەۋلاد خوجىلار): دانىيال خوجا، ئەييۇپ خوجا— (بۇلار ئابدۇللا خوجىنىڭ)، ھىدايىتۇللا (ئاپپاق

خوجام)، خان خوجا، كارامەتۇللا خوجا — (بۇلار مۇھەممەد يۈسۈپ خوجىنىڭ) ئوغۇللىرى.

5 - دانىيال خوجا بىلەن ھىدايەتۇللا (ئاپپاق) خوجىلارنىڭ ئوغۇللىرى — (5 - ئەۋلاد خوجىلار): جاھان خوجا، ئەييۇپ خوجا، يۈسۈپ خوجا، خامۇش خوجا — (نىزامىددىن خوجا)، ئابدۇللا خوجا — (بۇلار دانىيال خوجىنىڭ)، يەھيا خوجا — (خان خوجا)، ھەسەن خوجا، ئىنايەتۇللا خوجا، كارامەتۇللا خوجا ... (بۇلار ئاپپاق خوجىنىڭ) ئوغۇللىرى.

6 - يۈسۈپ خوجا بىلەن يەھيا خوجىنىڭ ئوغۇللىرى — (6- ئەۋلاد خوجىلار): ئابدۇللا خوجا، مۆمىن خوجا، قۇتبىددىن خوجا، بۇرھانىددىن خوجىلار — (بۇلار يۈسۈپ خوجىنىڭ)، ئەھمەد خوجا — (ئالىي خوجا) پاكى پادىشاھ خوجا — (بۇ يەھيا خوجىنىڭ) ئوغلى.

7 - ئابدۇللا خوجا بىلەن ئەھمەد خوجىنىڭ ئوغۇللىرى — (7 - ئەۋلاد خوجىلار): شەمسىددىن خوجا، يەھيا خوجا، ئەھمەد خوجا، ئابىد خوجا — (بۇلار ئابدۇللا خوجىنىڭ)، خوجا جاھان خوجا، بۇرھانىددىن خوجا — (بۇلار ئەھمەد خوجىنىڭ) ئوغۇللىرى.

يۇقىرىقىلار مەخدۇم ئەزەمنىڭ ئۆزىدىن ھېسابلىغاندا خاس بىر نەسەب — يەتتە ئەۋلاد، مەشھۇر 48 چوڭ (ئىبرىشاتلىق) خوجا بولۇپ، بۇلارنىڭ ئەجدادلىرىمىز ئارىسىدا جارى قىلدۇرغان «دىنىي تەرىقەت»لىرىنىڭ شەكىللىرىدىكى نام - تۈرلىرى: «ئىناقىيە»، «ئىسھاقىيە»، «داۋانىيە»، «ئىشقىيە»، «ئىمامى رەببانى»، «كىبرۇيە»، «مۇفتى» ... دېگەندەك 20 نەچچە خىلغا بارىدۇ.

ئۇلارنىڭ ھەممىسىلا دېگىدەك بىزنىڭ يۇرت - ماكانلىرىمىزدا سىياسىي، دىنىي، ئىجتىمائىي، ئىقتىسادىي جەھەتلەردىن چوڭ - چوڭ ئىشلارنى تەۋرىتكەن، «ھاكىمىيەت»، ھوقۇق، ئورۇن تۇتقان، سەلتەنەت سۈرگەن «پاشا خوجام»، «خان خوجام»، «ئەۋلىيا خوجام»، «ئالىي زات»لار يەنى مەشھۇر سىياسىي يېتەكچى خوجىلاردۇر. مەلۇم مەنىدىن ئالغاندا بۇلارنى نەسلى - نەسەب دائىرىسى كەڭرەك، تەسىرى چوڭ، بېقىندى مەۋقەلىك، قىلمىشلىرى ئالاھىدە ھەم ئالاھىدە خاراكتېرلىك تارىخىي شەخسلەر تۈركۈملىرىدىن ئاتاپ ئۆتۈشكە توغرا كېلىدۇ. شۇنىمۇ ئىزاھلاش ھاجەتكى، بۇلارنىڭ تەركىبىدە يېتىلگەندە خەلق تەرەپ، يەككەندە ئۆز تەرەپ پاكى «يامان چاغدا ئەل بىلەن، ياخشى چاغدا ئۆز بىلەن» بولغان قوش خاراكتېرلىك شەخسلەرمۇ يوق ئەمەستۇر.

ئۈچىنچى نۇقتا: «تەرىقەتتى مادارا»چىلار نۇقتىسىدۇر. بۇ نۇقتىدا يۇقىرىقى «تەرىقەتتى بالاغەت»چىلەر تۈركۈملىرىدىن بۆلەك مەخدۇم ئەزەمنىڭ نەۋرە - نەسەبلىرىدىن مىلادى 1760 - يىللىرىدىن 1901 - يىللارغىچە ئىزچىل ھالدا «تەرىقەتتى مادارا» يولىدا كۈرەش قىلىپ ئالەمدىن كەتكەن پۈرسەتچى خوجىلاردىن سامساق خوجا، ھاشىم خوجا، ھۈسەيىن خوجا، تۇردى خوجا، ئابدۇراھمان خوجا، مامۇت خوجا، پىرسا خوجا، خوبەك خوجا، ئىمىن خوجا، ئوداي خوجا، سېيىت ئابدۇللا خوجا، خوجىس خوجا قاتارلىق خوجىلار ئەجدادلىرى مەنسۇپلىشىدۇ. بۇلارنى ئاساسەن شۇ زامان تۈزۈملىرى، ھاكىمىيەت تەبىقىلىرى، ھۆكۈمران زالىملار ۋە زالىملار تۈركۈملىرى — (ئاساسەن جۇڭغار، مانجۇ ھۆكۈمرانلىرى) نىڭ يۇمشاق قولاق ياندىماچىلىرى، بوغۇچۋازلىرى (ئۆز خەلقىنىڭ، دىنداشلىرىنىڭ پۇت - قوللىرىنى دۈشمەنگە بوغۇچلاپ، باغلاپ، چۈشەپ بەرگۈچىلەر — ئا)، «دىنىي ئىتتىپاق» چىلىرى، ئەڭ سادىق تەقدىرداشلىرى دېيىشكە تامامەن بولىدۇ. ئۇلارنىڭ ئەجدادلىرىمىز ئارىسىدا داۋام ئەتكۈزگەن قىلمىش - ھەرىكەت نەتىجىلىرى بىرلا. ئۇ بولسىمۇ: «دىنىي جەھەتتە، كىشىلەر

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى www.uyghurkitap.com

ئېڭىغا بۇ دۇنيادىكى ھەممە تەقدىرى قىسمەتلەر («پېشانە»گە «پۈتۈلگەن»نى كۆرمەككەسىدى)گە، جېمىكى جاپا - جەبىرلەرگە چوقۇم بەرداشلىق بېرىپ، شۈكرى - قانائەت قىلىپ «ئاخىرەت»لىكىنى تېپىش روھىنى سىڭدۈرۈش، ئىجتىمائىي ئىنسانچىلىق جەھەتتە؛ كىشىلەرنى ھۆكۈمران ھاكىمىيەت تەركىبلىرى بىلەن زامان ئەزگۈچىلىرى — (خوجا - ئىشان «ئۇلۇغ»لارنىڭمۇ ھەم) نىڭ ئىنسابىغا بېقىنىپ پاشاپدىغان ئەلا ئىتائەتمەن پاۋاش - مۆمىن بەندىلەردىن بولۇشقا يېتەكلەش، قۇللۇققا كۆندۈرۈشتىن ئىبارەت بولغان.

ئۈچىنچى نۇقتا: «تەرىقەتنى رەئىيە»چىلەر نۇقتىسىدۇر. بۇ نۇقتا تارىخىي مۇقەررەرلىك ئىزىدىن ھاسىل بولغان تارىخىمىزدىكى ھەققانىي خەلق ھەرىكەتلىرى — (خەلقنىڭ ئىستىبدا'ت ھاكىمىيەت، زالىم ھۆكۈمران كۈچلەرنىڭ زۇلۇمىغا، ئېزىش، قۇل قىلىشىغا قارشى باشلىغان ھەرخىل ۋە ھەر شەكىلدىكى ھەرۇلۇك، ئازادلىق كۈرەشلىرى) تەسىرى بىلەن ئەسلى نەسەب، ماھىيەتلىرىدىن نېيەت ئايرىپ، دىنىي ۋەتەنپەرۋەرلىك... يولىغا كىرىپ -(كۆڭلىگەخۇدايىم ئىنساب بېرىپ)، خەلق بىلەن بىر سەپ، بىرتەقدىر يولىنى تۇتقان، خاس مەۋقەلىك خەلق ھەمكارچىلىرى بولغان ۋەتەنپەرۋەر خوجىلار تۈركۈملىرى نۇقتىسىدۇر. بۇ نۇقتىغا مەنسۇپلاشقان بىرقىسىم خوجىلارنىڭ تارىخىمىزدا ئەجدادلىرىمىز ھەرىكەتلىرىگە سىڭدۈرگەن بەزى ئىجابىي قىلمىشلىرى — دىنىي مەۋقە جەھەتتىن ئالغاندا: «ئەل بىلەن بولماق ئاللاھ رازىلىقىدۇر»، «ۋەتەننى سۆيۈش — ئىمان جۈملىسىدىندۇر» دېگەن ھەدىستىن ئىبارەت بولغان بولسا، ئىجتىمائىي ئىنسانچىلىق جەھەتتىن: خەلققە كۆلپەت يەتكۈزىدىغان، ئۆز نەپسى ئۈچۈن باشقىلارغا زىيان - زەخمەت كەلتۈرىدىغان ھەرقانداق نائىنساب باشلامچى بەدنىيەت قاراقچىدۇر، قۇل بولۇش— ئۆلۈمدىن يامان... دېگەن ئىجتىمائىي قاراشنى ئالغا سۈرۈشتىن ئىبارەت بولغان. شۇڭا بۇ گۇرۇھ نۇقتىسىنىڭ تارىخىمىزدىكى ئىجابىي پائالىيەتلىرىنى، رول ۋە ئەھمىيەتلىرىنى تارىخىي رېئاللىق نۇقتىسىدىن كۆزدىتىپ مۇئەييەنلەشتۈرۈش، تەتقىق قىلىش لازىم بولىدۇ. يۇقىرىقىلاردىن باشقا، يەرلىكتىن باش كۆتۈرگەن «تەسىرى تەرىقەت» خوجا - ئىشانلىرى ۋە ئۇنداقلارنىڭ ئەۋلاد - نەسەب ئەجدادلىرىمۇ بىزدە ئاز بولمىغان. ئۇلارنىڭ ئۆزئارا مەقسەت ئورتاقلىقى بىرلا — ئۇ بولسىمۇ نەپسانىيەتچىلىك مەقسەت قىلىنغان شۇئارى «تەرىقەت»لەردۇر.

2 . نامدىكى «تەرىقەت» چىلەر

يۇقىرىدا قىسمەن ھەم قىسقىچە تەرىپلەپ ئۆتكەن «تەرىقەت» چىلەرنىڭ ئەسلى ئاتالمىش «دىنىي» ماھىيەتلىرى بىلەن مەقسەت، ئىستەكلىرىنى ئەتراپلىق چۈشىنىپ بىلمىش ئۈچۈن، ئۇلار تارىختا ئىستېمال قىلىپ كەلگەن ئىسلام تەرىقەتنى توغرىسىدا تۆۋەندىكى سوئاللارغا توختالماي بولمايدۇ.

1. ئىسلام تەرىقەتنى دېگەن نېمە؟ ئۇنىڭ باشقا ئىسلام مەزھەپلىرىدىن قانداق پەرقى بار؟

2. تارىختا خوجا - ئىشانلار ئەجدادلىرىمىزغا تاڭغان ئاتالمىش «دىنىي» تەرىقەت» لەر ۋە ئۇلارنىڭ «تەرىقەتنى ئىبادەت»،«تەرىقەتنى بالاغەت»، «تەرىقەتنى مادارا»، «تەرىقەتنى رەئىيە» شەكىللىرى راستىنلا ئۇلۇغ تەڭرى بەندىلەرگە نازىل قىلغان— (ئەۋەتكەن) دىنىي مۆجىزىلەرمىدى؟ ياكى ئاتالمىش «ئۇلۇغلار» ئىلكىلىرىدىن توقۇپ چىقىرىلغان جاھالەت باسقاقلىرىمىدى؟

3. تارىختىن بېرى ئىسلامنىڭ ئىمام ئەزەم مەزھىپىدە مۇسۇلمانچىلىق قىلىپ كەلگەن ئەجدادلىرىمىزنى سوپى - ئىشان «تەرىقەت»چىلەر يەنە نېمە ئۈچۈن ئۆزلىرىنىڭ «دىنىي

تەرىقەت»لەردىكە پاكى «ئەھلى تەرىقات ئېقىمى» دېگەن ئېقىمدا قىستاپ كىرگۈزۈشكەن؟ ئىسلام پرىنسىپلىرىدا ئۇلارغا مۇرىت بولمىغان، ئەگەشمىگەن، قىسقىسى «تەرىقەت» يولىغا كىرمىگەنلەر مۇسۇلمان ھېسابلانمامتى؟ ياكى بۇ خىل قىلمىشنى «مۇسۇلماننى مۇسۇلمان قىلمىش» قىلمىشى ئىدى دەپ بىلەمدۇق؟

4. خوجا ـ ئىشان «داھىي»، «پىر»لىرى راستىنلا ئۇلۇغ ئاللاھ بىلەن مۇسۇلمان بەندىلەر ئارىسىدىكى «ئەلچى»لەرمىدى؟ ئۇلار «ئۇلۇغلۇق نۇسبەت»لىرىنى زادى قايسى ئىلاھىي ئىلتىپاتتىن سۇمۇرۇشكەن؟ ئۇلار تەكىتلەشكەن «ساۋاب»، «گۇناھ»لارنىڭ چەك ـ چېگرىلىرى ئىسلامنىڭ قايسى دەستۇرلىرىدە قەيت قىلىنغان؟ دېگەندەك ساۋاتى سوئاللارغا جاۋاب بېرىشكە توغرا كېلىدۇ.

ئىسلامدىكى تەرىقەت ① مەزھىپى — مېنىڭچە ئىسلام دىنىنىڭ ئەڭ ئېپتىدائىي مەزھەپلىرىدىن بىرى بولۇپ، ئىسلام تارىخىدا ئىلگىرى ـ ئاخىر پەيدا بولغان سەككىز چوڭ، 72 كىچىك ـ(تارماق) مەزھەپنىڭ ئەڭ كونا تۈركۈملىرىگە مەنسۇپ مەزھەپتۇر.

ئەسلىدە (تارىختا) ئىسلامنىڭ سۈننىي مەزھەپ ئېقىمىدا ئاۋۇ بولۇپ شەكىل تاپقان بۇ مەزھەپ داھىيلىرىنىڭ دەسلەپكى تۈپكى دىنىي شەكىل شوئارلىرى ئاساسەن: ئۆز ئېتىقادچىلىرىنى پانىي دۇنيا ـ(بۇ ئالەم)دىكى بارلىق ئىنسانى راھەت ـ پاراغەتتىن ۋاز كېچىپ باقىي ئالەم ـ(ئۇ «ئالەم»)دىكى «راھەت ـ پاراغەت؟»كە ئېرىشىشقا باشلاشتىن ئىبارەت بولغانىدى. ئۇلار خۇدا قاراش نۇقتىئىنەزەرلىرىنى ئومۇمەن «ۋەھدە تۇل ۋۇجۇد» — (ۋۇجۇد بىرلىكى) نەزەرىيىسى رامكىسى بىلەن شەرھىلىشەتتى. بۇ نەزەرىيە — ئەمەلىي ماھىيەتتە دۇنيا — خۇدانىڭ بىر خىل ئىپادىلىنىش شەكلىدىن ئىبارەتتۇر ـ دېگەن تەسەۋۋۇرات «نەزەرىيىسى» ئىدى. تەرىقەت داھىيلىرىنىڭ بۇ خىل خۇدا قاراش «نەزەرىيە»سىنى ئومۇمەن تېخىمۇ كېڭەيتىپ، مۇنداق شەرھىلەشكە مۇمكىن بولاتتى ـ ئۇلار مۇنداق قارىغان:

كائىناتتىكى جىمىكى نەرسە ئىلاھىيەتنىڭ جۇلالىنىشىدىن باشقا نەرسە ئەمەس، خۇدا تەبىئەتتىكى بارلىق ھادىسىلەر ۋە ماددىلارنىڭ ھەممىسىدە مەۋجۇت، بۇ نەرسىلەر بولسا ئۆز نۆۋىتىدە ئۆز ئىپادىلىرىنى تاپىدۇ. دۇنياغا دۇنياۋى روھ سۈپىتىدە سىڭگەن خۇدا بىر بولغاندەك دۇنيامۇ بىردۇر. ئادەممۇ خۇددى تەبىئەت ھادىسىلىرىگە ئوخشاش روھنىڭ بىر زەررىچىسىدۇر، ئۇ بىر كۈنى بولمىسا بىر كۈنى شۇ دۇنياۋى روھقا پۈتۈنلەي سىڭىپ كېتىدۇ. ئەنە شۇنداق خۇداغا سىڭىپ كېتىش پەيتى بەخت ـ سائادەتنىڭ ئەڭ يۇقىرى پەللىسى ھېسابلىنىدۇ. ھەر بىر ئادەم ئەنە شۇنداق سىڭىپ كېتىش ئۈچۈن تىرىشىشى يەنى خۇدا بىلەن بىرلىشىپ كېتىشى لازىمدۇر.

تەرىقەت ئىدىئولوگىيىسىنىڭ مەلۇم زامانلار سىستېمىلىرىنى كۆزىتىپ ۋارىسلىق قىلىنىشقا تۇتۇنغان كېيىنكى ئەۋلاد (تەخمىنەن 12 ـ ئەسىردىن كېيىنكى بەزى تەرىقەت داھىيلىرى) تەرىقەت پىرىنسىپلىرىنى يەنىمۇ ئىلگىرىلىگەن ھالدا: ھەممە دۇنياۋى ھارامىنى پۈتۈنلەي

---

① «تەرىقەت» سۆزى ئەسلىدە ئەرەبلەرنىڭ بۇرۇنقى زامانلاردىكى «تەلقە» سۆزىدىن كېلىپ چىققان دىنىي ئاتالغۇ بولۇپ، لۇغەت مەنىسى: يول — قەلبىنى پاكلاپ ئاللاھ تائالاغا يېقىنلىشىش يولى، زاھىدلىق يولى دېمەكتۇر. ئىسلامدىكى تەرىقەت روھانىلىرىنىڭ ئەڭ ئېپتىدائىي داھىي ۋەكىللىرى (تەخمىنەن 8 ـ ئەسىرنىڭ ئوتتۇرىلىرىدا) بۇ ئاتالغۇنى ئۆز ئېتىقادلىرىنىڭ شەرتلىك ئېقىم (يول) نامى قىلىپ بېكىتىشكەن ھەم پايدىلىنىشقا باشلىغان. «تەرىقەت»، «ئەھلى تەرىقەت»، «جەھرى تەرىقەت» ... دېگەندەك سانسىزلىغان «تەرىقەت»لەرنىڭ ھەممىسى تارىختا ئەنە شۇ خىل سوپىلىق تەرىقىتىدىن تۆرەلگەن مەۋھۇم «تەرىقەت»لەردۇر.

ئۇنتۇپ، خۇدا بىلەن مۇتلەق بىرلىشىپ كەتكەن كىشى— پىردۇر. پىر تۇتۇش، ئىبادەتنى پەقەت پىر ئارقىلىقلا ئادا قىلىش، پىر ئۈچۈن ھاياتلىرىنى ئاتاش — شەكسىز شەرتتۇر. ئەڭ ئالىي تەرىقەت قەرزىدۇر دەپ شەرھىلەشكەن. ھۆرمەتلىك مۇئەللىپ ئا. سايىت بۇ ھەقتە مۇنداق يازىدۇ: «تەرىقەت يولىدا ماڭغۇچىلار تەرىقەت ئەقىدىلىرىگە پۈتۈن ۋۇجۇدى بىلەن ئەمەل قىلىشى، قەلب، روھىنى قۇتقۇزۇش ئۈچۈن جەزمەن ئاقىلانە ئۇستاز - ئىشان، خەلىپىلەرنىڭ يېتەكچىلىكىگە ئېرىشىشى كېرەك. ئۇستاز (پىر) بولغۇچى كىشى ئاللاھقا يېقىنلىشالايدىغان زات، شۇڭا تەرىقەت ئىزدىگۈچىلەر ئۇستاز بولغۇچىغا مۇتلەق بويسۇنۇشى، ھەرقانداق ئىشتا ئۇستازنى ئۈلگە تۇتۇشى شەرت.

ئۇ يەنە تەركىي دۇنياچىلىقنى يەنى بايلىقتىن ئۆزىنى چەتلىتىش، ھوقۇق - مەرتىۋىدىن ئۆزىنى چەتلىتىش، بارلىق ئارزۇ - ھەۋەسلەردىن ئۆزىنى چەكلەش، رىيازەت چېكىپ، پانىي دۇنيادىكى روھىي ئەلەمگە ئۆزىنى بەخشەندە قىلىشنى تەشەببۇس قىلىدۇ. تەرىقەت— سوپىزم ئەقىدىسى بويىچە، بۇ دىنىي گۇرۇھنىڭ باشچىسى بولغان ھەر بىر كىشى ئۆمۈر بويى نامراتلىقتا رىيازەت چېكىش بىلەن بىللە خەلىپە تەربىيىلەپ، مۇرىت كۆپەيتىپ ئۆزىنى يېتىلدۈرۈشى كېرەك ...»

ئوتتۇرا ئەسىرلەر تەرىقەتچىلىرىنىڭ ئېتىقاد شۇئارلىرى يەكۈنلەنگەن «ھېكمەتنامە» دېگەن ئەسەردىمۇ تەرىقەت سوپىلىرىنىڭ ئومۇمىي دىنىي مىزانى: «دۇنيانىڭ نازۇ - نېمەتلىرىنى ئىزدىگەن سوپى ئەمەس، ئۆز ھاياتىنى بەختسىزلىك ۋە غۇربەتتە، تائەت - ئىبادەت ھەمدە يىغا - زارى بىلەن ئۆتكۈزگەن كىشى ھەقىقىي سوپى ... دۇر» دەپ تەكىتلەنگەن.

خوش، بۇ خىل ئۇقۇمدىكى دىنىي تەرىقەتنىڭ تارىختا بىزنىڭ مۇسۇلمان ئەجدادلىرىمىز تۇرمۇشلىرىدا— بولۇپمۇ دىنىي تۇرمۇشلىرىدا ئىپادىلىنىش شەكىللىرى قانداق بولغان؟ بۇ سوئالنى ئەجدادلىرىمىز تارىختا باشلىرىدىن كەچۈرگەن «ئىشقىيە تەرىقىتى»نىڭ «ئېتىقاد شەكلى» بىلەن يېشىش مۇمكىن. ئۇ شەكىل مۇنداق: «ئىشقىيە»چىلەر جاھاندىن قول ئۈزۈپ، ئۆي - جاي تۇتماي، خوتۇن ئالماي، بالا - چاقىلىق بولماي، بىر جايدا ماكانلاشماي، جايدىن جايغا يۆتكىلىپ يۈرۈپ جاھاننى كېزىپ، بۈگۈن تاپقاننى ئەتىگە قالدۇرماي قولدىن چىقىرىۋېتىش، يەپ تۈگىتىش بىلەن ھايات كەچۈرۈشنى تەرغىب قىلىشىدۇ. ئۇلار توپلانغان جايلاردا ياكى يەككە - يېگانە ھاللاردا قانغۇدەك چىلىم تارتىپ نەشە چېكىشنى «ئىبادەت» ھېسابلايدۇ. بۇ ئارقىلىق «خۇدا»غا ئاشىقلىقنى ئىپادىلىمەكچى بولىدۇ. ئۇلارنىڭ كۆپچىلىكى چاچلىرىنى ئۇزۇن ئۆستۈرۈپ، ساراڭلارچە ھاياتتا قەدەم قويغانلىقىنى «خۇدانىڭ ئىشقىغا ئۆزىنى پىدا قىلغانلىق ...»دەپ قارايدۇ ..

تەرىقەت روھانىلىرىنىڭ يۇقىرىقىدەك دىنىي قىلىق، مەۋقە، شۇئارلىرى تېگى - تەكتىدىن ئالغاندا، ھەزرىتى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ «قۇرئان كەرىم» مەنبە قىلىنغان بارلىق ھەدىس، تەلىم، ئەمىرلىرىگە تۈپتىن، قەبىھ زىت ۋە بارلىق مۇسۇلمان قەۋملىرىنىڭ دىنىي ئېتىقاد چۈشەنچىلىرىگە جىددىي مۇخالىپتۇر. مېنىڭچە، ئۇ خىل «تەرىقەت»لەر مۇسۇلمانچىلىق ئەھكاملىرى يەنى ئاللاھنىڭ مەۋجۇتلۇقىغا، ئاللاھنىڭ پەرىشتىلىرىگە، پەيغەمبەرلەرگە، ھەزرىتى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ ئاللاھنىڭ ئەلچىسى— بەرھەق پەيغەمبىرى ئىكەنلىكىگە، قىيامەت كۈنىگە، تەقدىرگە شەك - شۈبھىسىز تەن بېرىش، ئىشىنىش، ئىمان، ناماز، روزا، ھەج، ئۆشرە - زاكات شەرت قىلىنغان «بەش پەرز»نى تەركىسىز ئادا قىلىش، ئاللاھقا چەكسىز قۇللۇق قىلىش —(تونۇش، تايىنىش، قورقۇش، يېقىنلىشىش) ...

دېگەندەك تۆپ ئەقىدە - ئۇقۇملىرى بىلەن زادىلا چىقىشالمايدۇ. ئۇلار ھەزرىتى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ: «...كىشىنىڭ بارلىق ھەرىكىتى خالىس خۇدالىق ئۈچۈن بولۇشى، چوڭ مۇسىبەتلەرگە سەۋر بولىدىغان دۇنيا مەنپەئەتىنى كۆزدە تۇتماسلىقى كېرەك ...»، «توغرا يولغا ئەگەشكەنلەرگە سالام ... ئەي ئەھلى كىتاب پەقەت ئاللاھقىلا ئىبادەت قىلىش، ئۇنىڭغا ھېچنەرسىنى شېرىك كەلتۈرمەسلىك، ئاللاھنى قويۇپ بىر - بىرىمىزنى خۇدا قىلىۋالماسلىقتىن ئىبارەت ئىككى تەرەپكە ئورتاق بولغان ئەقىدىگە ھۆرمەت قىلايلى .... توغرا يولغا ئەگەشكەن، ئاللاھقا ئىمان ئېيتقان ۋە ئاللاھنى ئېتىراپ قىلغانلارغا سالام. مەن سېنى ھېچ شېرىكى يوق بىر ئاللاھقا ئىشىنىشكە دەۋەت قىلىمەن ...» («سۈرە ئال ئىمران، 64-ئايەت» تىن) دېگەندەك بۈيۈك تەلىملىرىگە، لەۋزى مۇبارەكلىرىگە زىت يول تۇتقان كىشىلەردۇر. ئۇلارنىڭ بۇ خىل زىت يوللىرى يالغۇز مەنىۋى تەسەۋۋۇردىكى «ئىسلام نەزەرىيەلىرى» جەھەتتىلا ئەمەس، بەلكى ئادەتتىكى (ئىسلامدىكى) دىنىي مۇراسىملار، دىنىي ئىبادەت، دىنىي تۇرمۇش ۋە دىنىي رەسمىيەتلەرنىڭ ھەممىسىدىمۇ ئۆزگىچە ئىرىم، شەكىللەر بويىچە ئوچۇق ئىپادىلىنىپ بارىدۇ، ئەلۋەتتە.

3. قىساس ۋارىسلىرى

يولۋاس ئادەمگە ئېتىلىش ۋاقتىدا، خۇددى ئىتقا ئوخشاش ئەركىلەيدۇ.

— ئاباي —

يۇقىرىدا نام - نەسەب، ئىسىم - سۈپەت، لەۋزى، «تەرىقەت»لىرى قىسمەن شەرھلەپ ئۆتۈلگەن ئاتالمىش «ئۇلۇغ تەرىقەت» روھانىلىرىنىڭ مۇتلەق كۆپچىلىكىنى بىز تارىخىمىزدا (ئىجتىمائىي، سىياسىي، دىنىي ۋە ئومۇمىي تارىخ سەھىپىلىرىدا بولمىسۇن) بەزىبىر تەرىپاتچىلار تەرىپلەشكەندەك پەقەت «خۇدا - رەسۇل يولىدىكى» نوقۇل «دىنىي ئۇلۇغ»لار، «ئەھلى تەرىقەت پېشىۋاھ»لىرى ياكى «ئىسلام مۇتىۋەر»لىرى تۈركۈملىرىدە ئەمەس، بەلكى قەبىھ سىياسىي قارا نىيەتلەر (قانخور، خىيانەتكار چوڭ «زات»لار) تۈركۈملىرىدىن ئۇچرىتىمىز. دەرۋەقە ئۇلار ئۆز ئىشلىرىنى ئۆز پەيتلىرىدە «خۇدايى تەرىقەت»، «تەرىقەت داھىي»لىقى، «خوجا»، «پىر»، «ئۇلۇغ زات»لىق لەۋزى تەرغىباتلىرى بىلەن باشلاپ، ئاقىۋەت - نەتىجىلىرىنى قان تۆكۈش. خەلق ئۈستىدە «خان»لىق، «پادىشاھ»لىق، «داھىي» لىق، «پىر»لىق ھۆكۈمرانلىقلىرىنى تىكلەش بىلەن ئاخىرلاشتۇرۇشقان ھايات رەقىبلىرى- ئىستىبدات جاھالەتچىلەرنىڭ سېپى ئۆزىدىن بولغان تەبىئىي «داھىي» لىرىدىن بولۇپ كېتىشكەن مەلئۇن كىشىلەردۇر.

بۇ قارىشىمىزنى مۇنۇ قىستۇرما ئەسكەرتىشلىرىمىز بىلەن تۆۋەندىكىچە ئاساسلايمىز:

1. ئۇلار تارىخىمىزدىكى ئىدېئولوگىيە جىنايەتچىلىرىدۇر. «... مۇسۇلمان ئۈممەتلەرنىڭ نىيەت، ئەمەللىرىنى ئۇلۇغ پىرلەر نىيەت، ئەمەللىرى بىلەن بىر قىلماق، ھەر تىنىق، ھەر قەدەمدىكى خۇدالىق قەرزدۇر ... ئىككىلا ئالەملىك ۋەزىپە، شەرت ھېسابلانغاي... قەۋم - رەئىيەلىرىنىڭ نىيەتلىرى بۇزۇلغان، ئەزىز پىرلەرگە بويۇن تاۋلىق كۆرۈلگەن يەر، ئەل - يۇرتلاردىن خوجام رازى بولمايدۇ، ئاللاھ رازى بولمايدۇ ... توغرا نىيەت- پىر بىلەن بىر نىيەت دېمەكتۇر ...» («تارىخىمىزدىكى ئىسلامىيەت» تىن).

دېمەك، ئۇ «زات»لار يۇقىرىقىدەك نەزەر - ئېتىبارلىرى بىلەن ئۆزلىرىنىڭ ئۆمۈر مەشغۇلاتلىرىنى، بىزنىڭ ئەجدادلىرىمىزنى مىللىي روھ جەھەتتىن ئەنئەنىۋى خىسلەت، پەزىلەت، خۇسۇسىيەتلىرىنى تاشلاپ، سوپى - ئىشانلارنى ئەگىشىپ ھەم شۇلارنىڭ رايى - قىلىقلىرىنى ئۆرنەك - ئۈلگە قىلىشىپ ياشاپ، ھەر بىر يۇرت، ھەر بىر مەھەللە، ھەر بىر ئائىلە بىردىن «پىر»نىڭ ئارقىسىغا جەملىنىشىپ پارچىلىنىپ، خوجام چىنىگەندىن چىقماسلىققا ئادەتلەندۈرۈشكە قاراتقان. ھەرىكەت جەھەتتىن بولسا، ئەجدادلىرىمىزنى جاھالەت تەپرىقىچىلىكىگە، جاھالەت بۆلگۈنچىلىكىگە، ئۆزئارا قوۋۇلاشماي، تۇراقلىق جامائەت تۈركۈملىرىگە پارچىلىنىپ، «بۆلۈنگەننى بۆرىگە بېرىپ» تۇرىدىغان بەۋتۇلىشادە قارام نادانلىق ئىسكەنجىلىرىگە دالالەت قىلىشىپ، يېتەكلىشىپ تۇرغان. تارىختا ئۇيۇشقاقلىقتا، غورۇرپەرەسلىكتە، قەيسەرلىكتە، ئادالەت، دىيانەت، مەرىپەت ۋە مادار - غەيرەتتە شۆھرەتلىنىپ كەلگەن ئۇيغۇر روھى نابۇت قىلىنىۋېتىلگەن ياكى قەبىھ تەسىراتلارغا يەم قىلىپ بېرىلگەن. دېمەك، بىزنىڭ ئەجدادلىرىمىز ئۇ «زات»لاردىن شەك - شۈبھىسىزكى: تارىختا زىتلىشىشتا بىر - بىرىدىن ئاشمايدىغان، ئۆزئارا زىيانكەشلىكتە بىر - بىرىنى بېسىپ چۈشىدىغان، سۇخەنچىلىك پېئىل - ئېتىبارلىرىنى ئەنە شۇلاردىن مىراس، تەلىم ئالغان، ئۆزلەشتۈرۈشكەن.

2. يۇقىرىقى «ئۇلۇغ پىر»لارنىڭ تارىخىمىزدىكى ئەڭ قاباھەتلىك تەقدىرى پائالىيەتلىرىدىن يەنە بىرى— ئۆزئارا نىزاھ - تەپرىقىچىلىك، سۇيىقەست، ھىيلە - مىكىر ئىستىبداتلىقىنى چىقىش قىلغان قىساسۋازلىق ۋە خۇنپەرەسلىكتۇر. مەسىلەن: 16 - ئەسىرنىڭ باشلىرىدىن ئوتتۇرىلىرىغىچە بىزنىڭ يۇرتىمىزغا پەيدا بولۇپ، ھەر بىرى بىردىن «تەرىقەت»نى بازارغا سالغان چوڭ سەككىز ئەۋلىيادىن بۇخارالىق ئەبۇ ھەبى كىبىرىنىڭ نەۋرىسى خوجا ئەرشىددىن ئاقسۇ - كۇچا تەرەپلەردە، بەلخلىق شەيخ شاھابىددىن كورلا - بۈگۈر تەرەپلەردە، پەرغانىلىق خوجا مۇھەممەد يۇسۇپ بىلەن ئاكىسى خوجا خاۋەندە مەھمۇدلار خوتەن، قاراشەھەر تەرەپلەردە، مەخدۇم ئەزەم قەشقەر، ئاتۇش تەرەپلەردە، ئەھرارلىق خوجا مۇھەممەد ئىمىن بىلەن مۇھەممەد شېرىپلار يەكەن، قاغىلىق تەرەپلەردە «تەرىقەت» تارقىتىپ، مۇرىت توپلاپ، سەپ تارتىپ تۇنجى قېتىم دىنىي مەزھەپ ۋە ئىچكى نىزاھ (بىر - بىرلىرىگە قارشى) كۈرەش شەكىللىرىنى ھاسىل قىلىشقان. نەتىجىدە، بۇلاردىن خوجا مۇھەممەد شېرىپ كۈچلىرى مەخدۇم ئەزەم «تەرىقەت»چىلىرىگە قارشى قوزغىلىپ، مىلادى 1532—1533 - يىللاردا ھازىرقى پەيزىۋاتنىڭ ئاخۇنلۇقۇم، يەكەننىڭ تېرەكلەنگەر - (خاكدى)، مەكىتنىڭ شوردۆڭ (ھازىرقى شەھىددۆڭ) قاتارلىق جايلىرىدا قاتتىق مەزھەپ ئۇرۇشلىرى ئېلىپ بارغان ھەم مەخدۇم ئەزەمنى كەلگەن يېرىگە كېتىشكە مەجبۇر قىلغان. خوجا ئەرشىددىن كۈچلىرى شەيخ شاھابىددىن سوپىلار گۇرۇھىغا ھۇجۇم قىلىپ، ئۇنى كورلا - بۈگۈر تەرەپلەردىن ھەيدەپ چىقارغان. ئۆزىمۇ شاھابىددىنچىلارنىڭ يوشۇرۇن قەستلىرى بىلەن كۇچادا تۈگىشىپ كەتكەن.

مىلادى 1678 - يىلىدىن مىلادى 1761 - يىللىرى ئارىلىرىدا قەشقەرىيىدە جۇملىدىن ئۆز ۋاقتىدىكى شىنجاڭنىڭ ئومۇمىي دائىرىسىدە «خان»لىق، «پادىشاھ»لىق سەلتەنەتلىرىدە بولغان ئەڭ يوغان 48 «ئۇلۇغ»، «داھىي زات»نىڭ 29ى ئۆزئارا ھوقۇق - مەنپەئەت تالىشىش ئاداۋەتلىرى بىلەن بىر - بىرىنى ھەر خىل يول، شەكىللەر بىلەن قەستلەپ قەتلە قىلىشقان.

مەسىلەن، 1644- يىللىرى ئەتراپىدا ئىسھاقى ۋەلىنىڭ نەۋرىسى ئابدۇللا ئىشان قەشقەرنىڭ باش ئىشانلىقىنى قىزغىنىپ ئۆز تاغىسى مۇھەممەد يۇسۇپ خوجا- (ئاپپاق خوجىنىڭ دادىسى)- نى بوغۇپ ئۆلتۈرۈۋەتكەن. ئاپپاق خوجىمۇ بۇنىڭغا جاۋابەن چەۋرە ئىنىسى شۇئەيىپ خوجىنى چەت ئەلدىن ئالداپ ئەكەلدۈرۈپ تىزناپ بويىدا سوپىلىرىغا چوماقلىتىپ ئۆلتۈرۈۋەتكەن. ئاپپاق خوجىنىڭ ئۆزىمۇ 1694 - يىل 2- ئاينىڭ 10- كۈنى يەكەندە ئابدۇللاخوجا جەمەتلىرى تەرىپىدىن مەخپىي زەھەرلەپ ئۆلتۈرۈلگەن. ئۇنىڭ چوڭ ئوغلى ئىككى بالىسى بىلەن ئاپپاق خوجىنىڭ خوتۇنى تەرىپىدىن ئۆلتۈرۈۋېتىلگەن. ئۇ خوتۇنىمۇ قىساسى ئۈچۈن ئۆز رەقىبلىرى تەرىپىدىن پىچاقلاپ ئۆلتۈرۈۋېتىلگەن ...

3. مىلادى 1678- يىلىدىن 1761- يىلىغىچە داۋام قىلغان 83 يىللىق خوجا - ئىشانلار «خان»، «پادىشاھ»لىقلىرى زامانلىرىدا بۇ «ئۇلۇغ»لارنىڭ سىياسىي ۋەكىللىرى «شاھ»لىق، خۇنخورلۇق، ھەشەمەتچىلىك، ھەدەپ كەيپى - ساپا، دۇنيا پاراغىتى بىلەنلا بولۇپ كېتىش، دىنىي ئەقىدىلەرنى ئۆز نەپسلىرى ئۈچۈن ئاياغ - ئاستى قىلىش، ئەھمىيەتسىز قالدۇرۇش، دىنىي ئەھكاملارغا ئۆزلىرى ئەمەل قىلماسلىقتەك قەبىھ سىياسىي ئىستىبداتلارغا ئايلىنىپ كېتىشكەن. «دىنىي» ۋەكىللىرى بولسا، بىزنىڭ جاي - ماكانلىرىمىزدا مەلۇم ئىجتىمائىي ئاساسقا (ئاساسەن ئەگەشمىدىغان سوپىزم جامائىتىگە) ئىگە بولۇشقاندىن كېيىن، ئەمەلىيەتتە تەرىقەت ئەقىدىلىرىگە خىلاپ ھالدا تەركىيدۇنياچىلىقتىن يەنى ھوقۇق، مەرتىۋە، بايلىقتىن ئۆزىنى چەتلىتىشتىن ئۆزگىرىپ، دۇنيا تۇتۇشقا قاراپ مېڭىشقان. بەزى خوجا-ئىشان «ئۇلۇغ»لار فېئودال - پومېشچىكلارغا ئايلىنىپ كەتكەن. بەزىلىرى ھاكىمىيەت سىستېمىلىرىغا كىرىپ ئەمەلدار بولغان. تاجاۋۇزچىلارنىڭ غالچىلىرىغا، يۇرتىمىز ۋە مىللىتىمىزنىڭ مەڭگۈلۈك خائىنلىرىغا، ئىسلام دىن ئاسىيلىرىغا ئايلىنىپ كەتكەن. مۇتلەق كۆپ خوجا - ئىشان «پىر»لار خەلققە دۈشمەن — ئەزگۈچى تەبىقە، گۇرۇھلارنىڭ يېتەكچىلىرىگە، دىنىي خوجىدارلىق ئىگىلىكىنىڭ تايانچ تۈۋرۈكلىرىگە ئايلىنىپ خەلق بىلەن، مۇسۇلمانلار بىلەن تۈپتىن قارىمۇ قارشى مەۋقەلىك قارابىس ئەزگۈچى دىنىي فېئودال گۇرۇھلارغا مەنسۇپلىشىپ قالغان. شۇنىمۇ تەكىتلەش لازىمكى، ئۇ «ئۇلۇغ»لار جارى قىلدۇرۇشقان «دىنىي تەرىقەت»، «ساۋابى چوڭ ئۇلۇغ ئىش»، «خاسىيەتلىك دۇنيا»نىڭ ئەڭ ھۆرمەتلىك «مۇرادى ھاسىل» جامائىتى مۇنداق ئادەملەردىن يەنى ئىچىدە ۋەتەن، مىللەت، دۆلەت، دىن، نەسلى - نەسەب، چېگرا، ئەدەب، ئىلمىي ئەخلاق، مۇئامىلەت كەسپى، ھالال - ھارام، ھەق - ناھەق ئۇقۇملىرى يوق «خۇدايى پىدائىي»لار دىن، تەركىيدۇنيا «ئاشىق»، تەلۋە، «دىنىي» زوراۋان قاراملاردىن، ئاڭسىز قۇل - چەرەندىلەردىن ئىبارەت بولغاندۇر. ھەق - ئادالەت يولىدا يۈرگەن ھەقىقىي مۇسۇلمانلارنى، مەرىپەت مۆتىۋەرلىرىنى، ئەدلى - ئادالەت ئورۇنلىرى بىلەن بارلىق ئىجتىمائىي ئىلغار كۈچلەرنى يوقىتىش، كاردىن چىقىرىش ئورۇنۇشلىرى يەنىلا ئۇلار يۈرگۈزگەن ئاساسىي «ئۇتۇق»لاردۇر.

(داۋامى كېيىنكى ساندا)

پاكلىنىش

(ھېكايە)

قاھار جېلىل

1

شەھەرلەردە، ياش يوشۇرۇش بىر خىل مودىغا ئايلاندى. ئەمما يېزىلاردا دېھقانلار 50 — 55 ياشلاردىن ئۆتكەندىن كېيىن بىر نەچچە، ھەتتا ئون نەچچە ياش قوشۇۋېلىشقا ئامراق. چۈنكى ئۇ قانچە ئۇزۇن ئۆمۈر كۆرگەن بولسا، شۇنچە پېشقەدەم ھېسابلىنىدۇ، ئىززەت ـ ھۆرمىتى ئېشىپ، تۆرنىڭ يۇقىرىسىدىن ئورۇن تېگىدۇ.

سادىق ئاخۇن ئۆزىنى 80 ياشتىن ھالقىدىم، دەپ تونۇشتۇرىدۇ.

— «تۇڭگان يېغىلىقى»①دا خەتنە تويۇم بولغانىكەن، — دەپ دەلىل كەلتۈرىدۇ ئۇ. — دەل شۇ كۈنى دادام رەھمەتلىنى ماخۇسەننىڭ جاللاتلىرى ئېتىۋېتىپتۇ.

بۇ ئادەم چاچ ـ ساقاللىرىغا ئەندىلا ئاق ئارىلىغان بۇغداي ئۆڭلۈك، گەۋدىلىك كىشى. كۆزلىرىدىن ساغلاملىق ئۇچقۇنلىرى چاقناپ تۇرىدۇ، مۈرىسى سەل ئېگىلگەندەك كۆرۈنسىمۇ، قەددىنى تىك تۇتۇشقا تىرىشىدۇ. بېشىغا مويىنا تەلپەك، ئۈستىگە ھەلىلەرەڭ تون كىيىپ، بېلىنى باغلاپ يۈرۈشكە

---

① «تۇڭگان يېغىلىقى» — 1934 ـ يىلى 5 ـ ئايدا ماخۇسەن قوشۇنلىرىنىڭ خوتەننى ئىشغال قىلغانلىقى كۆزدە تۇتۇلىدۇ.

ئامراق. يېقىنقى بەش - ئالتە يىلدىن بۇيان ئۇ يەنە مەسچىتكە، توي، نەزىرلەرگە بارغاندا سەللە ئوراشنى، يىغىدا ھەممىشە بىر تەسۋىنى ھەمراھ قىلىشنى ئادەت قىلىۋالدى.

ئۇ مىڭلىغان دېھقانلارغا ئوخشاش 20 نەچچە يىلنى بەكمۇ غورىبەتچىلىك ئىچىدە ئۆتكۈزگەن. يېزىلاردا يەرلەرنى ئائىلىلەرگىچە بۆلۈپ بەرگەن يىلى ئوغلى ئوسمان ئوتتۇرا مەكتەپنى پۈتتۈرۈپ ئائىلىسىگە قايتتى. شۇندىن كېيىن ئۇلارنىڭ تۇرمۇشى ئاستا - ئاستا روناق تېپىشقا يۈزلەندى. ئوسمان بىر تەرەپتىن دېھقانچىلىق قىلسا، يەنە بىر تەرەپتىن چۈچۈك بۇيا يىلتىزى كولاپ سېتىشتەك قوشۇمچە تاپاۋەت بىلەنمۇ شۇغۇللىناتتى. ئۇلارنىڭ يېزىسى تەكلىماكانغا تۇتاش بولۇپ، يېرىم سائەت يول يۈرسىلا چۈچۈك بۇيىلىققا يېتىپ بارغىلى بولاتتى. بۇ ناھايىتى كۈچ تەلەپ قىلىدىغان ئەمگەك ئىدى، ئەمما بازىرى ئىتتىك، دارامىتى مول ئوقەت ئىدى. بۇرۇنقى يىللاردا ئۇنى ناھىيىدىكى دورا شىركىتى سېتىۋالىدىغان، ھازىر ئۈرۈمچىدىن، ھەتتا ئىچكى ئۆلكىلەردىن كەلگەن ئېلىپ - ساتارلارمۇ ئىزدەپ يۈرۈپ سېتىۋالىدىغان بولدى. ئارىدىن ئۈچ يىل ئۆتكەندە ئۇلارنىڭ ئائىلىسى خېلى پۇللۇق بولۇپ قالغانىدى. ئوسمان ئەمدى دادىسىنىڭ ئىككىلىنىشلىرىنى يېڭىپ توك تۈگمىنى سېتىۋالدى. شۇندىن كېيىن پۇل دېگەن ئۇلارنىڭ ئائىلىسىگە سۇدەك ئېقىپ كىرىشكە باشلىدى. ياندۇرقى يىلى ئوسمان خېلى ھەشەمەتلىك توي قىلىپ ئۆيلىنىۋالدى. لېكىن سادىق ئاخۇن ئائىلە ئىگىلىكىنى ئىككىگە بۆلۈشنى خالىماي، كىرىمنى بۇرۇنقىدەكلا ئۆزى باشقۇرۇشنى داۋام قىلىۋەردى.

شۇ كەملەردە يۇرتتا مەككىگە بېرىپ ھەج - تاۋاب قىلىش قىزغىنلىقى قوزغالغانىدى. سادىق ئاخۇننىڭ كۆڭلىگىمۇ بۇ ئىستەك ئورنىدى ۋە شۇندىن كېيىن ئۇ ھەر بىر تىيىننىمۇ چىشىنىڭ كاۋىكىدا ساقلايدىغان تازا خەسىس ئادەمگە ئايلاندى. ئاخىر، مەككە، مەدىنە يېقىن جايلار ئەمەستە. ئۇ يەرگە بېرىپ - كېلىش ئۈچۈن نەچچە توقماق پۇل تەييارلىمىسا بولامدۇ؟ دەسلەپكى ئىككى - ئۈچ يىل تەكلىپنامە تاپالماسلىق بىلەن ئۆتۈپ كەتتى. بۇ يىل قىشتا مەككىگە بېرىپ كەلگەن بىر ھاجىمغا يالۋۇرۇپ يۈرۈپ، 800 كوي پۇل تۆلەپ بىر تەكلىپنامە ئەكەلدۈرگەنىدى، بىراق سەپەر ۋاقتىغىچە پاسپورت ئېلىشقا ئۈلگۈرەلمىدى. بۇ يىل ئوسماننىڭ كۆڭلىدىمۇ بىر ھەۋەس بار ئىدى—ئۇ 12 ئات كۈچىگە ئىگە تراكتوردىن بىرنى سېتىۋېلىشنى ئارزۇ قىلاتتى. بىراق سادىق ئاخۇن قۇتلۇق سەپەرگە يىغقان پۇلۇمدىن ئايرىلىپ قالىمەن دەپ، ئوغلىنىڭ ئارزۇسىغا ئۇزۇل - كېسىل قارشى تۇردى. ئوسمانمۇ، سادىق ئاخۇننىڭ خوتۇنىمۇ، ھەتتا كېلىنىمۇ بۇ ئىشنىڭ پايدىسى توغرىسىدا تەكرار چۈشەندۈرۈشتى، تالاي قېتىم يالۋۇرۇشتى. بىراق، قېرىغانسېرى ئادەمنىڭ خۇلقى - مىجەزىدىكى نادانلىق ۋە جاھىللىق تۇيغۇلىرى بارغانسېرى كۈچىيىپ كېتەمدۇ، نېمە، ئائىلىدىكىلەرنىڭ بارچە ئۇرۇنۇشلىرى نەتىجىسىز قېلىۋەردى. ھەتتا سادىق ئاخۇن ئاچچىقلىنىپ، تەھدىت سالدى:

—ئەگەر ئۆز گېپىڭدە چىڭ تۇرۇپ، ئاشۇ «شەيتان ھارۋىسى»نى ئالىمەن دەپ ئۇلۇغ ئىشقا راسلىغان پۇللارنى ئېلىۋالساڭ، ئېسىلىپ ئۆلۈپ بېرىمەن!

ئوسمان ئامالسىز ئارزۇسىدىن ۋاز كېچىشكە مەجبۇر بولدى. لېكىن سادىق ئاخۇن يەنىلا خاتىرجەم ئەمەس ئىدى. شۇندىن

كېيىن ئۇ، پۇللارنى ھەتتا خوتۇنىدىنمۇ يوشۇرۇپ تۇتىدىغان بولۇۋالدى.

سادىق ئاخۇن بۇنىڭدىن تۆت يىل بۇرۇن مۇشۇ يۇرتتىكى كاتتا ئىشان ئىنايەتۇللا خوجىغا قول بېرىپ مۇرىت بولغانىدى. ئايدا ئىككى - ئۈچ قېتىم دېگۈدەك شۇنىڭ يېنىغا بېرىپ، بىر - ئىككى كۈن ئىستىقامەتتە بولاتتى. بۇغدايلار تاختا بولغان مەزگىلدە يەنە بىر قېتىم بېرىپ كەلدى-دە، يېڭى قارارىنى ئېلان قىلدى:

—پىرىمنىڭ ئېيتىشىچە، كىمىكى «پاششىم»① مازارىغا يەتتە قېتىم بېرىپ تاۋاپ قىلسا، بىر قېتىملىق ھەج قىلغان بىلەن باراۋەر ساۋاپقا ئېرىشىدىكەن. ئىنشائاللاھ، ئەسلەپ باقسام، ھازىرغىچە ئۇ يەرگە ئالتە قېتىم بېرىپتىمەن. بۇ قېتىم مەككە مۇكەررەمگە بارالمىغان بولساممۇ، پاششىمغا يەنە بىر رەت بېرىپ، بىر ھەجلىك ساۋابقا ئېرىشىشنى نىيەت قىلدىم. تەييارلىق قىلىڭلار، ئۆگۈنلۈككە يولغا چىقىمەن!

بۇرۇنقى ئۈچ قېتىملىق سەپىرىنى قاچان قىلغانلىقىنى ئائىلىدىكىلەردىن ھېچكىم بىلمەيدۇ، بەلكىم ئۆيلەنمىگەن، يىگىتلىك چاغلىرىدا بارغان بولغىيدى، بىراق كېيىنكى ئۈچ قېتىملىقىنى مۇشۇ يېقىنقى يەتتە - سەككىز يىل ئىچىدە قىلغانىدى. شۇڭا، ئائىلىدىكىلەر ئۇنىڭ بۇ قارارىدىن ھېچبىر ھەيران بولماي جىمجىت تەييارلىق قىلىشتى. ئايالى بىلەن كېلىنى نان - توقاچ ياقتى، گۆش قورۇپ، تۇخۇم پىششۇردى. سادىق ئاخۇن ئاخشىمى ئايالى بىلەنلا قالغاندا بىر پارچە ماتادىن ئۇزۇن خالتا تىكتۇردى-دە، پۇللارنى قاچىلاپ بېلىگە چېگىۋالدى.

—پاششىمغا بىللە ئېلىپ كېتىمەن،—دېدى ئۇ خوتۇنىنىڭ سوئالىغا قىسقىلا قىلىپ.

ئەتىسى بۇ ئىش ئوسمانغا مەلۇم قىلىندى.

—دادا، يىراق سەپەرگە كېتىۋاتىسىز،—دېدى ئوسمان يالۋۇرۇپ،—يول دېگەن بەزىدە ئىگىسىگە دۈشمەن نەرسە. بولىدى، مەن تراكتور ئالماي دېدىمغۇ، سۆزۈمگە تۇرىمەن. پۇلنى ئۆيدە قويۇپ كېتىڭ، ئۆزىڭىزلا بىلىدىغان بىر يەرگە يوشۇرۇپ قويۇڭ، ئەلا ياخشىسى، بانكىغا ئامانەت قويايلى، چەكنى ئۆزىڭىز تۇتۇڭ.

ئادەملەرنىڭ دىلىنى گۇمانخورلۇق تۇيغۇسى چىرمىۋالغان چېغىدا ھەتتا ئۆز سايىسىدىنمۇ ئۈركىگەك بولۇپ قالىدىكەن. سادىق ئاخۇن ئوغلى كۆرسەتكەن ھەممە ۋەجىلەرنى ئۆزى ئۈچۈن قۇرۇلغان قىلتاق دەپ چۈشىنىپ، قەتئىي رەت قىلىۋەتتى.

—مەن دېگەن ساۋابلىق ئىش ئۈچۈن كېتىۋاتىمەن،—دېدى ئۇ تەقۋادار مۇسۇلمانلار ئۈچۈن مۇنازىرىلىشىش قىيىن بولغان سەۋەبنى كۆتۈرۈپ چىقىپ،—ئىمامى جەئفىرى سادىق پادىشاھىمنىڭ روھىناتلىرى ماڭا مەدەت بولىدۇ، ياراتقان ئىگەم ئۆز پاناھىدا ساقلايدۇ.

ئوسمان بۇ گەپكە توغرىدىن - توغرا قارشى چىقمىغان بولسىمۇ، لېكىن دادىسى تاكى ئاپتوبۇسقا چىققۇچە بولغان ئارىلىقتا مۇشۇ ھەقتە يالۋۇرۇشنى توختاتمىدى...

2

سادىق ئاخۇن قاپىقى يامان بېلەت تەكشۈرگۈچىنىڭ ئالدىدىن ئۆتۈپ، ئاپتوبۇسقا چىققاندا، بىر پەس نېمە قىلارىنى بىلمەي تۇرۇپ قالدى. ئورۇن ئىزدەۋاتقان كىشىلەر بىر - بىرىنى ئىتتىرىشەتتى، دۈشكەللىشەتتى، بىرسى ئۇياققا ماڭسا، بىرسى بۇياققا كېلەتتى. قۇچاقتىكى باللار قىرقىراپ يىغلىشاتتى. ئارقىدىن چىققانلار سادىق ئاخۇننى ئىتتىرىپ، بىر ئورۇندۇققا قىستاپ قويدى.

① «پاششىم» —«پادىشاھىم» دېگەن سۆزنىڭ بۇزۇپ تەلەپپۇز قىلىنىشى.

ئۇ يەردە ئولتۇرغان چېچىسى ئۆسۈك ياش يىگىت ئۇنى قاتتىق ئىتتىرىۋەتتىدە، زەردە بىلەن:

—ھوي، ئۆلەرمەن قېرى، مېنىڭ قۇچقۇچۇمدا ئولتۇرامتىڭ؟! —دەپ تىللىدى.

سادىق ئاخۇن ئەپۇ سوراشنىمۇ، جاۋاب ياندۇرۇشنىمۇ خالىماي، قىستاڭچىلىق ئارىسىدىن كۆچىنىپ چىقتى-يۇ، ئۆز ئورنىنىڭ نەدىلىكىنى بىلەلمەي، قولىدا بېلەتىنى سىقىمدىغىنىچە ئەتراپتا ئەلەڭلەپ قاردى.

—ھوي تاغا، بېلەتلىرى 28-ئورۇنىڭمىدى؟ مانا، مايەرگە كەلسىلە، —ئوتتۇرا قاتارنىڭ دېرىزە تەرىپىدە ئولتۇرغان چىرايى ئىللىق بىر يىگىت ئورنىدىن تۇرۇپ ئۇنى چاقىردى.

سادىق ئاخۇننىڭ ئورنى ئارىلىق يولنىڭ يېنىدا ئىكەن.

—سىلى ياشىنىپ قالغان ئادەم ئىكەنلا، —دېدى ھېلىقى يىگىت ئۆزىنى چەتكە تارتىپ، —بۇ يەردە ئولتۇرسىلا ئۆتكەن-كەچكەنلەر ئۈرۈلۈپ-سوقۇلۇپ بىئارام قىلىدۇ. شۇڭا دېرىزە تەرەپتە — مېنىڭ ئورنۇمدا ئولتۇرسىلا.

سادىق ئاخۇن تەكەللۇپ قىلماقچى بولۇۋېدى، ئاڭغىچە ھېلىقى يىگىت ئۇنى ئاۋايلاپ ئىتتىرىپ، دېرىزە تەرەپكە ئۆتكۈزۈپ قويدى.

—رەھمەت بالام، —دېدى سادىق ئاخۇن ئۇنىڭ مەردلىكىدىن تەسىرلىنىپ.

ئۇزاتقۇچىلار ئېچىۋېتىلگەن دېرىزە ئالدىغا توپلىنىپ، يولۇچىلار بىلەن ئاخىرقى قېتىم خوشلىشىشقا باشلىدى. ئۇلار يا ئەندىلا ئېسىگە كەلتۈرۈشكەن «جىددىي تاپشۇرۇقلىرى»نى تاپىلىشاتتى، يا بۇرۇن نەچچە قېتىم تەكرارلانغان سۆزلىرىنى يەنە بىر قېتىم بىر-بىرىنىڭ سەمىگە سېلىشقا ئالدىرىشاتتى.

ئۇسمان دېرىزىدىن ئىككى پېيى تومپىيىپ تۇرغان ئالا خۇرجۇننى ئۇزىتىپ بەردى. ئۇنى جايلاشتۇرىدىغان ئەپلىك يەر يوق ئىدى. سادىق ئاخۇن تىزىغا قويماقچى بولۇۋېدى، بايىقى يىگىت دەرھال تالاشتى.

—سىلىگە ئېغىر كېلىدۇ. ھازىرچە مەن تۇتۇپ ئولتۇراي، ئاپتوبۇس ئىچى بېسىققاندا ماۋۇ يولغا قويۇپ قويىمەن.

سادىق ئاخۇن قانچە رەت قىلىپ باققان بولسىمۇ، يىگىت خۇرجۇننى ئۇنىڭ قولىدىن ئېلىۋېلىپ، ئۆز تىزىغا قويۇۋالدى. يىگىتنىڭ مۇنداق مەرد ۋە كۆيۈمچانلىقى ئۇنى ئىنتايىن تەسىرلەندۈرگەنىدى.

—رەھمەت بالام، —دېدى ئۇ تىترەك ئاۋازدا، —سىزگە ئېغىرچىلىقىنى سېلىۋەردىم، خۇدايىم نېسىپ قىلسا، بۇ ياخشىلىقىڭىزنى ھەسسىلەپ قايتۇرارمەن!

—خۇدانىڭ ئىرادىسى بىلەن بۇ سەپەردە ھەمراھ بولۇپتىمىز، بىر-بىرىمىزنىڭ ئېغىرچىلىقىنى كۆتۈرمىسەك بولامدۇ؟! —دېدى يىگىت كەمتەرلىك بىلەن كۈلۈمسىرەپ.

سادىق ئاخۇن ئۇنىڭغا يەنە بىر قېتىم تەشەككۈر بىلدۈرگەندىن كېيىن، دېرىزىدىن بېشىنى چىقىرىپ، سىرتتا تۇرغان ئوسمانغا دېدى:

—بالام، يەنە بىر قېتىم سەمىڭگە سالاي، ھېلىقى «شەيتان تۈگمىنى»① نى دەپ نامىزىڭنى قازا قىلما. خانىقا قۇرۇلۇشىغا ھەر كۈنى بېرىپ تۇرغىن، ماقىما؟

—ماقۇل. ئوبدان دادا، مەنمۇ ئاخىرقى قېتىم يالۋۇراي، پۇللارنى...

سادىق ئاخۇننىڭ چىرايى دەررۇ تۇتۇلدى:

—ئەستاغپۇرۇللا!... نەچچە مارتىم ئېيتتىمغۇ ساڭا، مەن سەپەر كۆرمىگەن كىچىك بالىمىدىم؟!

شۇ پەيت ماشىنا ئورنىدىن قوزغالدى.

① «شەيتان تۈگمىنى» — توك تۈگمىنىنى دېمەكچى.

ئۇزاتقۇچىلارنىڭ بەزىلىرى يىغلاشتى، بەزىلىرى، قول يۇلاڭلىتىشتى ۋە بەزىلىرى ئايرىلىغۇسى كەلمىگەندەك ئاپتوبۇسنىڭ كەينىدىن يۈگۈرۈشتى. ئەمما ئوسمان ئۆز ئورنىدا قىقىنىپ قويغان قوزۇقتەك قېتىپ قالغانىدى.

ئاپتوبۇس چوڭ يولغا بۇرۇلغان ھامان ئۇلار بىر - بىرى بىلەن تونۇشۇۋېلىشتى.

ھېلىقى يىگىتنىڭ ئىسمى - شەرىپى ھىدايىتۇللا مەخسۇم بولۇپ، ئاتاقلىق ئىشانلارنىڭ ئەۋلادى ئىكەن.

— رەھمەتى دادام مىڭلىغان كىشىلەرنىڭ پىر - ئۇستازى ئىدى، — دېدى ئۇ پەخىرلەنگەن تەلەپپۇزدا، — ئالدىنقى يىلى خۇدانىڭ دەرگاھىغا راۋان بولغاندىن كېيىن، مۇرىتلىرى ئاكامنى پىرلىق ئورنىغا چىقىرىشتى. مەن تېخى ياش، ھازىرچە مازايى - ماشايىقلارنى تاۋاپ قىلىش، ھەرقايسى يۇرتلاردىكى تەرىقەت ئۇستازلىرىدىن تەلىم ئېلىش ئۈچۈن جاھان كېزىپ يۈرۈۋاتىمەن. يېقىندا تۇرپاندىكى ئەسھابۇلكەھف ۋە قەشقەردىكى بوۋام-ئاپپاق خوجام مازارلىرىنى تاۋاپ قىلىپ قايتقانىدىم. ئۆيۈمدە بىر ھەپتىلا تۇرۇپ، يەنە پاشىشىم زىيارىتىگە ماڭدىم. ئىلگىرى بۇ ئۇلۇغ مازارنى 15 قېتىم تاۋاپ قىلغانىدىم.

ئوھ - ھو! نېمىدېگەن ئىخلاسمەن يىگىت بۇ!؟ «پاشىشىم»نى 16 قېتىم تاۋاپ قىلىش دېگەنلىك — ئىككى قېتىملىق ھەج قىلىشتىنمۇ ئارتۇق ئەمەسمۇ، ئاخىر!؟ سادىق ئاخۇن بولسا، شۇنچە يىل ئۆمۈر كۆرگەن تۇرۇقلۇق ئاران ئالتە قېتىملا بارالىغان. بۇ قېتىمقىسىنى قوشقاندا پەقەت بىر ھەجگىلا تەڭ بولىدۇ، خالاس. ھەي ئىسىت ... ھەي ئىسىت! ئۇ، ياشلىق، ئوتتۇرا ياشلىق چاغلىرىنى ئەجەبمۇ بىكار ئۆتكۈزۈۋەتكەن ئىكەن-دە!...

شۇ تاپتا سادىق ئاخۇننىڭ بۇ ياش ھەمراھىغا زوقلىنىشتىن ئاغزى ئېچىلىپلا قالغانىدى.

مەلۇم بولۇشىچە، ھىدايىتۇللا مەخسۇم ئىنايىتۇللا خوجا ئىشاننىمۇ ئوبدان تونۇيدىكەن، ھەتتا ئۇلارنىڭ ئاتا - بوۋىلىرى بىر غولغا تۇتىشىدىغان شاخ - پۇتاقلاردىن ئىكەن. ئۆز ۋاقتىدا ئىنايىتۇللا ئىشانمۇ ئۇنىڭ دادىسىدىن تەرىقەت ئىلمىنى ئۆگىنىپتىكەن. ھىدايىتۇللا بۇ قېتىم ئۇ زاتنىڭ ھوزۇرىدا ئۈچ كۈن ئىستىقامەتتە بولۇپتۇ.

بۇ خەۋەر سادىق ئاخۇننىڭ ھىدايىتۇللاغا بولغان ھۆرمىتىنى تېخىمۇ كۈچەيتىۋەتتى. ئاخىر، ئىنايىتۇللا خوجا ئىشان دېسە، بۇ يۇرتتا بىلمەيدىغان كىشى يوق. ئېيتىشلىرىچە، ھاكىم، ۋالىي دېگەن مەنسەپدارلارمۇ، ھەتتا خەنزۇ باشلىقلارمۇ يۇرتنىڭ ئىشلىرى توغرىسىدا پات - پات ئۇنىڭ بىلەن مەسلىھەتلىشەرمىش. شۇنداق بىر ئۇلۇغ زات مۇشۇ ياش ھەمراھىنىڭ دادىسىنى ئۇستاز تۇتقان بولسا، ئۇ مەرھۇم خوجامنىڭ ئەۋلىيا - ئەنبىيالار دەرىجىسىگە كۆتۈرۈلگەنلىكىدە گۇمان يوق. بۇ قېتىم سادىق ئاخۇننىڭ ھەقىقەتەن ئامىتى كەپتۇ. ئاخىر، مۇشۇنداق بىر ئۇلۇغ خانىدانغا مەنسۇپ بولغان كىشى بىلەن سەپەرداش بولۇش — ھەممىشەملا، ھەممىلا كىشىگە نېسىپ بولۇۋېرىدىغان ئىشمۇ؟ ئۇ، بۇ ياش خوجامنىڭ پېشىنى مەھكەم تۇتسۇن! شۇنىڭ خاسىيىتى بىلەن پاشىشىم مازارى مەدەت قىلىپ، ئۇنىڭ ئەڭ ئاخىرقى «گۇناھ»لىرىنىمۇ پاك - پاكىز ئەپۇ قىلىۋەتسە، ئەجەب ئەمەس...

بىراق، شۇ زامان سادىق ئاخۇننىڭ چىرايىدا ئاللىقانداق چۆچۈش ئالامىتى پەيدا بولدى - دە، ئوپۇل - توپۇل ئورنىدىن تۇرۇشقا تەمشەلدى.

— خوجام، بايا بىلمەسلىكىمدىن ئالدىلىرىدا بەك بىئەدەبلىك قىپتىمەن، — دېدى

ئۇ ئەمدى «بالام»نى «خوجام»غا، «سىز»نى «سىلى»گە ئالماشتۇرۇپ، — ئورۇنلىرىنى ئىگىلىۋېلىپ، سىلىنى قىستاپ قويۇپتىمەن، تېخى، خورجۇنۇمنى كۆتۈرگۈزۈپتىمەن. بەك يامان ئىش بوپتۇ، ئەپۇ قىلسىلا، قوپسىلا، ئەندى ئۆز ئورۇنلىرىغا ئۆتۈپ ئولتۇرسىلا.

ھىدايىتۇللا ئۇنىڭ قولىنى ئۈزدىتىپ، ئۇنىڭ مۈرىسىنى تۇتتى - دە، ئاۋايلاپ پەسكە باستى.

— ئاتا، مەن بۇ سەپەرگە ساۋاب ئىزدەپ چىققان، سىلىدەك ئاتا يوللۇق كىشىگە ئازراق بولسىمۇ خىزمەت يەتكۈزسەم مۇرادىم ھاسىل بولىدۇ، مېنى ئۇنداق تەڭلىكتە قويماي ئولتۇرۇۋەرسىلە.

بۇ قېتىمقى تالاش - تارتىشتىمۇ يەنىلا ھىدايىتۇللا يېڭىپ چىقتى. سادىق ئاخۇن ئامالسىز ئۇنىڭ دېگىنىگە كۆنۈشكە مەجبۇر بولدى. ئەمما يول بويى خۇددى يانتاق ئۈستىدە ئولتۇرۇۋاتقاندەك ناھايىتى بىئارام بولدى.

ھىدايىتۇللا 27 — 28 ياشلارغا كىرگەن، قاتاڭغۇر، ئورۇق يىگىت ئىدى. بېشىغا سەل كونىرىغان سەرپۇش تۇماق، ئۈستىگە رەڭگى ئۆڭگەن قاراتون كىيىۋالغانىدى. قارامتۇل چىرايى ئىپادىسىزدەك كۆرۈنسىمۇ، لېكىن دىققەت بىلەن قارىغاندا، قاردىچۇقلىرىنىڭ تىنىماي ھەرىكەتلىنىپ تۇرىدىغانلىقىنى بايقىۋېلىشقا بولاتتى.

«شۇ كەمدىكى ياشلار ئىچىدە مۇنداق ئوبدانلىرىمۇ بار ئىكەن، — دېگەنلەرنى خىيالىدىن ئۆتكۈزدى سادىق ئاخۇن، — بىر مۇنچە ياش باللار يولدا ئۇچراپ قالسا، سالام بېرىش ئۇياقتا تۇرسۇن، قاراپمۇ قويماي ئۆتۈپ كېتىدۇ. سىلىلا چىشىغا تېگىپ قويساڭ، خۇددى ئۆشۈك ھەرىسىدەك نەشتىرىنى سانجىشقا تەييار. تېخى، ھېلىلا ئاۋۇ ئۇزۇن چاچلىق بالا ئولتۇرۇۋېتىشكە قىل قالدى. ئۆز پۇشتۇمدىن تامغان ئوسمان چېغىمدا پۇللىرىمنى ئېلىۋېلىش ئۈچۈن دوپپامغا جىگدە سېلىشنىڭ كويىدا يۈرىدۇ. ھازىرقى ياشلاردا ئىنساپ دېگەن نەرسە يوق دەپ ئويلايتتىم. ياق، ماۋۇ ياش خوجامدەكلىرىمۇ بار ئىكەن. بىر ئوبدان ھەمراھقا ئۇچراپتىمەن بۇ قېتىم. خۇدايىم يولۇمنى بېرىپتۇ...»

ئاپتوبۇس چۆل ئارىسىدىكى يولغا چىققاندىن كېيىن، تېزلىكىنى تېخىمۇ ئاشۇردى. كابىنكىغا ئورنىتىلغان ئۈن ئالغۇدىن «ناۋا» مۇقامى ياڭرايتتى. يولۇچىلارنىڭ كۆپىنچىسى ئۈگدەشكە باشلىدى. ھىدايىتۇللامۇ بېشىنى يۆلەنچۈككە تىرەپ كۆزلىرىنى يۇمۇۋالغانىدى. سەپەرگە چىقىشنىڭ ئالدىدىكى پۈتۈن بىر كېچىنى دۇئا - تەلەپ بىلەن ئۆتكۈزگەن سادىق ئاخۇننى بايىلا ئۈگدەك باسقانىدى. بىراق «خوجامنىڭ ئالدىدا بىئەدەبلىك بولمىسۇن» دەپ ئۆزىنى زورىغا تۇتۇپ ئولتۇرغان، مانا ئەندى كۆڭلى ئارامىغا چۈشتى - دە، ئېغىرلىشىپ كەتكەن قاپاقلىرىنى يۇمدى.

3

ئۇلار قارىماققا بىللە سەپەرگە چىققان ئاتا - بالىغىلا ئوخشايتتى. ھىدايىتۇللا ئۆزىنىڭ كونىرىغان قاراسومكىسىنى سول قولىدا تۇتۇپ، سادىق ئاخۇننىڭ خورجۇنىنى ئوڭ مۈرىسىگە ئارتىۋالغانىدى. ئىككىسى يانداشىپ مېڭىپ بېكەت دەرۋازىسىدىن چىقتى - دە، گويا قەيەرگە مېڭىشنى بىلەلمىگەندەك، دەرەخ سايىسىدە توختاشتى.

— ئاتا، بۈگۈنكى كېچىنى «خۇدانىڭ ئۆيى» ① دە تۈنەپ ئۆتكۈزسەك، قانداق؟

تەلپەكى بىلەن يۈزىنى يەلپۈۋاتقان سادىق ئاخۇن سەل ئويلىنىۋالغاندىن كېيىن، خىجىل بولغان تەلەپپۇزدا جاۋاب بەردى:

① «خۇدانىڭ ئۆيى» — مەسچىت ياكى خانىقا كۆزدە تۇتۇلىدۇ.

— خوجام، بولمىغۇ، شۇنداق قىلساق، بەك بەلەن ئىش بولاتتى. ئەمما، بۇ يۇرتتىكى بىر دىيانەتلىك سارايۋەن بىلەن تونۇشۇپ، بىر تۇغقاندەك بولۇپ كېتىۋىدۇق، كېلىپ - كېتىشتە ھەممىشە شۇنىڭ سارىيىغا چۈشەتتىم. بۇ دورىمۇ ئالدىن خەۋەر بېرەۋېتىپتىكەنمەن، چۈشمەي ئۆتسەم، رەنجىپ قالارمىكىن.

جىندەك ئويلىنىش نۆۋىتى ئەمدى ھىدايىتۇللاغا كەلدى.

— ئاندىن ئۇ يەردىن پاششىمغا بارىدىغان ھارۋا تاپماقمۇ ئوڭاي، — دەپ يەنە قوشۇپ قويدى سادىق ئاخۇن.

ھىدايىتۇللانىڭ چىرايى نېمىشقىدۇ تۈرۈلۈپ قالغانىدى.

— ماقۇل ئاتا، — دېدى ئۇ، سەلدىن كېيىن زورىغا كۈلۈمسىرەپ، — دوست - بۇرادەرلەرنى رەنجىتمىش ياخشى ئىش ئەمەس، شۇ يەرگە چۈشەيلى.

سارايۋەن سادىق ئاخۇننى راستىنلا تونۇيدىكەن. ئەمما ئۇ ئېيتقاندەك ئۇنچىۋالا قەدىناسلاردىن بولمىسا كېرەك، ئۇنىڭ بىلەن ئادەتتىكىچە سالاملىشىپ، ئالتە - يەتتە كىشى سىغقۇدەك بىر ھۇجرىغا باشلاپ قويۇپلا چىقىپ كەتتى. سادىق ئاخۇن چاندۇرماسلىققا تىرىشىپ، تام تەرەپتىكى بوش ئورۇنغا ئالدىراپ - تېنەپ جايلاشتى. ھىدايىتۇللا نېمىشقىدۇ ئۆزىچە كۈلۈمسىرەپ قويدى-دە، مۈرىسىدىكى ئېغىر خۇرجۇننى ھەمراھىغا ئۆزىتىپ بېرىپ، سول قولىدىكى قارا سومكىنى ئۇنىڭ يېنىغا قويدى.

ھۇجرىغا ئۇلاردىن بۇرۇنلا ئۈچ يولۇچى ئورۇنلىشىپ بولغانىكەن، بىر ئازدىن كېيىن يەنە ئىككىسى كىردى. ئادەت بويىچە سالاملىشىپ تونۇشقاندىن كېيىن مەلۇم بولدىكى، ھەممەيلەن پاششىم تاۋابچىلىرى ئىكەن. ئۇلار مەسلىھەتلىشىپ، ئەتىگەنلىككە باش توخۇ چىللاش بىلەنلا يولغا چىقىشقا كېلىشتى.

ھۇجرىنىڭ ھاۋاسى ھەم تىنجىق، ھەم بەدبۇي پۇراققا تولغانىدى. سادىق ئاخۇن ئاپتوبۇستا كەلگىچە ئۇخلىۋالغاچقىمۇ، ياكى ئادىتى بويىچە بۇ قېتىم «تولۇق پاكلىنىش» ھەققىدىكى ئارزۇ - ئۈمىدلىرى خىيالىنى چۇلغىۋالغاچقىمۇ، ئەيتاۋۇر كۆزىگە زادى ئۇيقۇ كەلمىدى. ئۇ، ئىككى يولۇچىنىڭ خورەككە جىلە بولغان ھالدا ھەدەپ ئۇياق - بۇياققا ئۆرۈلەتتى، ئۆرۈلەتتى، ئېغىر-ئېغىر خۇرسىناتتى.

— ۋايجان، ۋاي قورسىقىم!

سادىق ئاخۇن يېنىدا ياتقان ھىدايىتۇللانىڭ ئېچىنىشلىق ئىڭرىشىنى ئاڭلاپ چۆچۈپ كەتتى - دە، بېشىنى تەكىيدىن تېزلا كۆتۈردى. «ئاخشام ساپساق ئىدىغۇ؟»

— خوجام، نېمە بولدىلا؟

— ۋايجان، قورسىقىم بەك ئاغرىۋاتىدۇ.

سادىق ئاخۇن دەرھال ئورنىدىن تۇرۇپ، ئۇنى يۆلىمەكچى بولۇۋىدى، لېكىن ھىدايىتۇللا بېشىنى يەنە تەكىيگە تاشلاپ ئىڭراۋەردى. بۇ چاغدا ۋاقىت يېرىم كېچىدىن ئاشقانىدى. شۇ ئارىدا باشقا ھەمراھلارمۇ ئورنىدىن تۇرۇپ يېقىن كېلىشتى. ھىدايىتۇللا يۆكىلىنىپ، ئىككى قولىدا كىندىكىنىڭ ئۈستىنى باسقان پېتى ھەدەپ ئىڭرايتتى، بەزىدە قۇرۇق ھۆ قىلاتتى.

باش توخۇمۇ چىللىدى، مانا ئەزان ئاۋازىمۇ ئاڭلاندى. ئەمما ئوزايىدىن قارىغاندا، ھىدايىتۇللانىڭ ئاغرىقى تېخىمۇ كۈچىيىپ كەتكەندەك قىلاتتى. تاڭمۇ سۈزۈلدى. ئەنسىرەش ۋە ھودۇقۇش ئىچىدە قاراپ تۇرۇشقان كىشىلەردىن بىرى ئاخىرى دوختۇر ياكى تېۋىپقا كۆرسىتىش تەكلىپىنى ئوتتۇرىغا قويدى.

— ياق، — دېدى ھىدايىتۇللا بۇ تەكلىپنى كەسكىن رەت قىلىپ، — ئاللاھ ئىگەم سالغان كېسەلگە بەندىدىن شىپالىق تىلەپ

كۆناھلىق بولۇشنى خالىمايمەن!

كۆپچىلىك تازىمۇ تەڭلىكتە قېلىشتى. شۇ تاپتا ئۇلار بۇ ياش ھەمراھىنىڭ ئۆزلىرىدىنمۇ ئېشىپ چۈشىدىغان ئىخلاسمەن مۇسۇلمان ئىكەنلىكىگە تولۇق قايىل بولۇشقانىدى. بىراق شۇنىڭ تۈپەيلىدىن سەپەرنى توختىتىپ قويۇشنىمۇ خالىمايتتى. ئەمىسە، قانداق قىلىش كېرەك؟

ھارۋىكەش ئۈچىنچى قېتىم كىرىپ ئالدىراتتى.

— ئەگەر بۈگۈن ماڭالمىساڭلار مېنىڭ بىر كۈنۈم ئۆلدى دېگەن گەپ، — دېدى ئۇ قاپىقىنى تۈرۈپ، — ئۇنداقتا توختام بويىچە بىر كۈنلۈك كىرا ھەققىنى قوشۇپ تۆلەيسىلەر.

كونىلار: «تۆگىنىڭ مازار بىلەن ئىشى يوق» دەپ زەپ توغرا ئېيتقان ئىكەن - دە. مانا شۇ تاپتا ئىككى خىل كەيپىيات، ئىككى خىل ھەۋەس بىر - بىرى بىلەن توقۇنۇشتى. بىر تەرەپ باقىي ئالەم ئۈچۈن ساۋابقا ئېرىشمەكچى، يەنە بىر تەرەپ بولسا تىرىكچىلىك يولىدىكى نەق ماددىي مەنپەئەتنى قولغا كەلتۈرمەكچى. ئۇلار بىر پەس خۇددى چاقماق چېقىلىش ئالدىدىكى تىنجىق ھاۋادەك سۈكۈتكە چۆمگەن ھالدا ئېغىر نەپەس ئېلىشىپ تۇرۇپ قېلىشتى. مەنىۋى ساۋاب ئىزدىگۈچىلەرنىڭ دىنىي ۋە ئادەمگەرچىلىك تۇيغۇلىرىنى ھەرگىزمۇ كەم ھېسابلاشقا بولمايدۇ، ئەلۋەتتە. شۇڭا مەن تاۋابچىلارنى ھارۋىكەشنىڭ نەپسانىيەتچىلىكى ئالدىدا قىلچە بوش كەلمەيدۇ، بولدى، تەلىپىڭنى قاندۇرىمىز، دەپ ئۇنى تازا لەت قىلىدۇ، دەپ ئويلىغانىدىم. بىراق، ئەھۋال ئۇنداق بولماي چىقتى. ئۆز ئارا كۇسۇرلىشىشلار، باش لىڭشىتىشلار ئازراق داۋاملاشقاندىن كېيىن جۈرئەتلىكرەك بىرسى ئالدىن ئېغىز ئاچتى:

— بەزىلىرىمىزنىڭ ئۆيىدە ئورۇن تۇتۇپ يېتىپ قالغان كېسەللەر بار ئىدى...

ھەر كۈنى تاڭ ئېتىشتىن بۇرۇن چىللاشنى ھەممىشەم بىر خوراز باشلايدۇ، ئارقىدىنلا باشقىلىرى بەس - بەستە ئەگىشىدۇ. ھازىرمۇ ئەھۋال خۇددى شۇنداق بولدى.

— مەن ئومىغا ئۈلگۈرۈپ بارمىسام بولمايتتى.

— ئوغلۇمنىڭ توي ئىشى ماڭىلا قاراشلىق قالغان.

— پۇلنى ئازلا ئەكەپتىكەنمەن، يول بويى قورۇق نان يەپلا...

ئاخىرقى كىشى گەپنىڭ پوسكاللىسىنى ئېيتىۋەتتى. ھېچكىمنىڭ بىر كۈنلۈك ئارتۇق چىقىم قىلغۇسى يوق ئىدى. شۇنداق قېلىپ، مېنىڭ دىنىي ۋە ئەخلاقىي تۇيغۇلارنى ماددىي مەنپەئەت تۇيغۇسىدىن ئەلا بىلىش خاھىشىم گويا قورام تاشقا ئۇرۇلغاندەك چۇل - چۇل بولۇپ كەتتى.

— تۈنۈگۈن ئاپتوبۇستا كېلىۋېتىپ، ئىلاجىسىز ناماز دىگەرنى قازا قىلىپ قويدۇم، — ئۈشتۈمتۈت سۆز باشلاپ قالدى ھېدايىتۇللا پەس ئاۋازدا. — بۇ كېسەل، ياراتقان ئىگەمنىڭ شۇ ئىش ئۈچۈن ماڭا بەرگەن جازاسى، پەقەت چىن ئىخلاسىم بىلەن تۆۋە - ئىستىغپار ئېيتسام، خۇداۋەندە كېرىم چوقۇم شىپالىق بېرىدۇ. شۇڭا ئاتىلار، ئاغىلار سىلەر مېنى دەپ بۇ خاسىيەتلىك سەپەرنى كېچىكتۈرۈپ قويماڭلار، ھازىرلا يولغا چىقىۋېرىڭلار. مەنمۇ خۇدايىم بۇيرۇسا، ئەتە ياكى ئۆگۈن ئارقاڭلاردىن يېتىپ بارىمەن، — ئاندىن ئۇ سادىق ئاخۇنغا قاراپ داۋام قىلدى، — ئاتا، ئۆزلىرىمۇ بۇ ھەمراھلار بىلەن بىللە مېڭىۋەرسىلە، مېنى خۇدايىم ئۆز پاناھىدا ساقلايدۇ.

كۆپچىلىك گويا يەلكىسىدىن ئېغىر بىر يۈك ئېلىپ تاشلانغاندەك يېنىك نەپەس ئېلىشتى. بىراق سادىق ئاخۇننىڭ تەڭلىكى قىلچىمۇ پەسەيمىگەنىدى.

www.uyghurkitap.com

ياخشىلىققا ياخشىلىق قىلىش — ئىنسانىيلىقنىڭ قەرزىدۇ ئاخىر! گەرچە ئۇ، بۇ يىگىت بىلەن تۈنۈگۈن ئەتىگەن ئاپتوبۇسقا چىققاندىن كېيىنلا تونۇشقان بولسىمۇ، ئۇنىڭ بىر مۇنچە غەمخورلۇقىغا ئېرىشتى: ھىدايىتۇللا ئۇنىڭغا ئۆزىنىڭ قولاي ئورنىنى ئۆتۈنۈپ بەردى. ماشىنا توختىغان جايلاردا ئۇسسۇزلۇق ۋە يەل-يېمىش ئەپچىقىپ بەردى، كېرىيە بازىرىدا ھەتتا گۆشگىردە بىلەن مېھمان قىلدى، ئېغىر خۇرجۇنىنى كۆتۈرۈشتى. سەپەر دېگەندە ئۆز ئوغلۇڭ بولغاندىمۇ شۇنچىلىك قىلار. مۇشۇنداق بىر مەرد ۋە كۆيۈمچان يىگىتنىڭ بېشىغا كۈن چۈشكەندە، ئۇنى تاشلاپ كەتسە تازىمۇ تۇزكورلۇق قىلغان بولامدۇ؟!...

—ئاللاھ ئىگەم ھەممىگە قادىر، ئىنشا ئاللاھ كېسەللىرىگە جەزمەن شىپالىق ئاتا قىلىدۇ، — دېدى سادىق ئاخۇن كۆزلىرىگە ياش ئېلىپ، — مەن يانلىرىدا قالىمەن، ئىككىمىز يەنە بىللە سەپەر قىلىمىز.

ھىدايىتۇللا مىننەتدارلىق بىلەن كۈلۈمسىرىدى.

باشقا تاۋابچىلار مېڭىپ كەتكەندىن كېيىن، ھىدايىتۇللا ئاغرىققا چىداپ تاھارەت ئالدى-دە، ئىككىسى بىللە بامدات نامىزىنى ئوقۇدى. يەنە جاينامازدىن قوپماي بىر سائەت چامىسىدا دۇئا-تەلەپ قىلىشتى. شۇندىن كېيىن ھىدايىتۇللانىڭ كېسىلى ياخشىلىنىشقا قاراپ يۈزلەندى. چۈشتە ئىككىسى قاچا سۇيۇقاشنى پاك-پاكىزە سوقۇۋەتتى. سارايغا يەنە مېھمانلار كېلىپ ئورۇنلاشتى. بۇ بازاردا باشقا ئىشلىرى بولمىغاچقا، بىزنىڭ تاۋابچىلىرىمىز چۈشتىن كېيىنكى ۋاقىتنى يېتىپ ئۇخلاش بىلەن ئۆتكۈزدى. ئۇلار نامازدىگەرنى ئوقۇپ بولۇپ، ئەتىلا يولغا چىقىشنى مەسلىھەتلەشكەندى، بىراق ھارۋا تېپىلمىدى، نەتىجىدە يەنە بىر كۈننى بىكار ئۆتكۈزۈۋەتتى. سارايغا يېڭىدىن-يېڭى مېھمانلار كېلىپ-كېتىپ تۇراتتى. بىراق، ئۇلار يا تىجارەتچىلەر، ياكى باشقا بىر ئىشلار بىلەن كەلگەن كىشىلەر ئىكەن. ئۈچىنچى كۈنى ئەتىگەندە سادىق ئاخۇن بىلەن ھىدايىتۇللا «پاششىم» كەنتىگە قايتىدىغان بىر دېھقاننىڭ ھارۋىسىنى كىرا قىلىپ، يولغا چىقتى.

4

ئۇلار «پاششىم» كەنتىدە ھارۋىكەش بىلەن خوشلىشىپ، ئورمانلىق ئىچىدە يەنە بەش كىلومېتىردەك يول يۈردى-دە، ئاندىن كۆزلىگەن نىشانغا يېتىپ كېلىشتى.

— خۇداغا شۈكرى، مانا ئۇلۇغ پاششىمغىمۇ يېتىپ كەلدۇق، خوجام.

— ئاتا، ياراتقان ئىگەم مۆمىن بەندىلىرىنى ھەممىشە مۇراد-مەقسىتىگە يەتكۈزىدۇ.

ئەتراپ چەكسىز قۇملۇق بولۇپ، مازار ۋە ئۇنىڭ غەربىي جەنۇبىغا جايلاشقان ھۇجرىلار خۇددى چەكسىز ئوكيان ئىچىدە لەيلەپ تۇرغان كونا كېمىگە، ئۇ يەر-بۇ يەردە چوخچىيىپ تۇرغان قېرى توغراق دەرەخلىرى شۇ كېمىنىڭ ماچتىلىرىغا ئوخشايتتى. پۈتۈن مازارلىق دائىرىسىنى جەنۇبتىن شىمالغا سوزۇلغان كونا ئېقىن ئىزى ئىككىگە ئايرىپ تۇراتتى. ئېقىننىڭ شەرقىدىكى كىچىكرەك تەكشىلىككە خانىقا ۋەزىپىسىنى ئۆتەيدىغان چوڭ شىپاڭ، داشقازان ئېسىلغان ئاشخانا، ئالاھىدە ئىستىقامەت قىلىش ئۆيى قاتارلىقلار جايلاشقان بولۇپ، ئۇنىڭ غەربىدىكى ئېگىز دۆڭدە كونا سۈمە ① چوخچىيىپ تۇراتتى. ئۇنىڭ ئۆگزىسىدىكى خادا ياغاچلارغا تۇغ-شەددىلەر، تولۇم، مۆڭگۈزلەر ۋە ھەر خىل ھايۋانلارنىڭ قۇيرۇقلىرى ئېسىلغانىدى. بۇ ھال مازارغا ئاجايىپ سىرلىق تۈس بېرىپ، تۇنجى كۆرگەن كىشىنىڭ كۆڭلىگە ئىختىيارسىز

① سۈمە— ئاساسىي قەبرىنى قورشاپ تۇرغان دەقبەرە.

قورقۇنۇچ سالاتتى، شۇنداقلا چەكسىز ھۆرمەت ۋە ئىخلاسمەنلىك تۇيغۇسى بېغىشلايتتى. ئىمام جەئفەر سادىقنىڭ ئاتالمىش قەبرىسى سۇمە ئىچىدە بولۇپ، ئۇستىگە يوپۇق يېپىلغانىدى.

سېپىلمىسىمان ئۇزۇن يوللار بولغان مەسچىت، تىلاۋەتخانا، ئىشىكلەر ۋە ھۇجرىلار ئېقىنىنىڭ غەربىي تەرىپىدىكى چوڭ تەكشىلىككە جايلاشقان بولۇپ، ئۈچ تۈپ قېرى توغراق ئۇ يەرگە سايە چۈشۈرۈپ تۇرىدۇ. مازارنىڭ شەيخى ۋە تاۋابچىلار سۇنى ئېقىن ئىچىگە كولانغان قۇدۇقتىن چېلەك بىلەن تارتىپ ئىچىدۇ.

يىلىنىڭ ياز مەۋسۇمىدىن باشقا ئۈچ پەسلىدە بۇ يەردىن تاۋابچىلارنىڭ ئايىغى ئۈزۈلمەيدۇ. بەزى كۈنلىرى ھەتتا 100 نەچچىگە يېتىدۇ. لېكىن ھازىر ئوما ۋاقتى يېقىنلىشىپ قالغاچقا، پۈتۈن مازارلىق تىمتاس ئىدى.

بىزنىڭ تاۋابچىلىرىمىز ھۇجرىلار يېنىدا توختىماي، ئۇدۇل ماڭغان پېتى سۇمە يېنىغا كېلىپ تىز چۆكۈشتى. ئاۋۋال بىر نەچچە مىنۇت ئۈنسىز دۇئا قىلىشقاندىن كېيىن سادىق ئاخۇن خۇرجۇنىنىڭ بىر پېيىدىن قىزىل دۇخاۋىغا يۆگەلگەن «قۇرئان» نى ئېلىپ ھىدايىتۇللاغا ئۇزاتتى. كىتابنى يۈزىگە تەككۈزۈپ بىر پەس تۇتۇپ تۇردى-دە، يەنە سادىق ئاخۇنغا تەڭلىدى.

سادىق ئاخۇن «قۇرئان» ئوقۇشنى بىلەتتى. بىراق مۇشۇنداق «ئۇلۇغ مازار» ئالدىدا ئۇنى قىرائەت قىلىپ ئوقۇشتىن ئىبارەت بۇ خاسىيەتلىك ئىشنى بۇ مەشھۇر ھەمراھىغا چىن كۆڭلىدىن ئۆتۈنمەكچى بولغانىدى. ياخشى كىشىلەر ھەمىشە ھەر بىر خاسىيەتلىك ئىشنى باشقىلارغا ئۆتۈنىدۇ. ھىدايىتۇللا بۇ جەھەتتە سادىق ئاخۇندىنمۇ ئاشۇرۇۋەتتى.

— ئۆزلىرىدەك خىزىر سۆھبەت ئادەم تۇرغان يەردە مەندەك بىر ناداننىڭ ئالدىغا ئۆتمىكى بىئەدەبلىك بولىدۇ، — دېدى ئۇ ئېگىلىپ تۇرۇپ.

ئۇ نەچچە كۈنىنىڭ ياقى سادىق ئاخۇننى «ئاتا» دەپ ئاتاپ ۋە ناماز ئوقۇغاندا ئىماملىقنى ئۆتۈنۈپ، چوڭقۇر تەسىرلەندۈرگەنىدى. ھازىر يەنە ئۇنى تېخى خىزىر ئەلەيھىسسالامغا ئوخشاتتى. «ھەي. . . ئېھمىلا دېگەن بىلەن ئۇلۇغ كىشىلەرنىڭ پۈشتى دېگەن باشقىچە بولىدىكەن-دە. بۇ ئىقلىمدا مۇشۇ ياشتىكىلەر ئىچىدە بۇ يىگىتكە تەڭلەشكۈدەك يەنە بىرسى تېپىلمىغۇدەك. يۇرتقا قايتقاندىن كېيىن جەزمەن...»

سادىق ئاخۇن «قۇرئان» نى قولىغا ئېلىپ «تابارەك» سۈرىسى بار جايىنى ئاچتى ۋە گېلىنى قىرىپ قويۇپ، ئۈنلۈك ئوقۇشقا تۇتۇندى.

تولۇق نامى «ئىمامى جەئفەر سادىق پادىشاھىم مازىرى» دەپ ئاتىلىدىغان، ئاۋام خەلق تىلىدا قىسقارتىلىپ ۋە بۇزۇپ «پاشىشىم» دەپ تەلەپپۇز قىلىنىدىغان بۇ مازار— ئىسلامىيەت تارىخىدىكى مەشھۇر شەخسلەردىن بىرى بولغان ئىمام جەئفەر سادىق نامى بىلەن مەشھۇردۇر. شىنجاڭدىكى تەرىقەتچى خوجا - ئىشانلار، سوپىلار بۇ جايدا ئەنە شۇ تارىخىي شەخسنىڭ جەسىتى ياتىدۇ، دەپ سۆزلىشىدۇ. ئۇلارنىڭ ئېيتىشىچە، ئىسلام لەشكەرلىرى ئىسلام ئېچىش ئۈچۈن مۇشۇ يۇرتقا كەلگەندە ئىمام جەئفەر سادىق مۇشۇ جايدا بۇتپەرەسلەر تەرىپىدىن شېھىد قىلىنغانىمىش. ئۇيغۇرلار ئارىسىدىكى مەزھەپ جەھەتتە تەرىقەتچى بولمىغان، ئەمما ئىسلامىيەت تارىخىدىن تولۇق خەۋىرى يوق بىر مۇنچە كىشىلەرمۇ يۇقىرىقى رىۋايەتكە ئىشىنىدۇ. بەزىلەر ئىمام جەئفەر سادىققا ئائىت ھەقىقىي ئەھۋاللارنى ئاڭلىسىمۇ، نېمىدىندۇر چۆچۈپ، بۇرۇنقى قارىشىنى ئۆزگەرتىشنى خالىمايدۇ. تەرىقەتچىلەر كىشىلەر قەلبىگە يەنە مۇنداق بىر ئەقىدىنىمۇ چوڭقۇر سىڭدۈرۈۋەتكەن. يەنى مەككىگە بېرىپ ھەج تاۋاب قىلالمىغان مۇسۇلمانلار

www.uyghurkitap.com

«پاششىم مازىرى»غا ئۆمرىدە يەتتە قېتىم تاۋاپ قىلىپ بارسا، بىر قېتىملىق ھەج قىلغانغا باراۋەر ساۋابقا ئېرىشەرمىش.

شۇنداق قىلىپ، ئۇزۇن يىللاردىن بېرى سان - ساناقسىز كىشىلەر بۇ يەرگە كېلىپ «ساۋاب تېپىپ، گۇناھلىرىدىن پاكلىنىشتى». مازىرمۇ بۇ ئىش داۋام قىلىۋاتىدۇ ۋە ئۇنىڭ قاچانغىچە سوزۇلۇشىنى ھېچكىم بىلەلمەيدۇ.

بۇ مازار چەكسىز دەشتى قۇم ئىچىدىكى بىر غېرىبانە جاي بولسىمۇ، لېكىن ئۇنىڭ خوتەن ئۇيغۇرلىرىنىڭ يېقىنقى زامان تارىخىدا ئىنتايىن پاجىئەلىك بىر ۋەقەگە باھانە بولغان مۇنداق بىر ئىشىمۇ بار: موللا مۇسا سايرامىنىڭ «تارىخىي ھەممىدىيە» ناملىق كىتابىدا يېزىلىشىچە، مىلادى 1860- يىللارنىڭ باشلىرىدا شىنجاڭدا بىر قانچە بۆلۈنمە ھاكىمىيەت قۇرۇلغان بولۇپ، خوتەن ھاكىمىيىتىگە ھەبىبۇللاخان ھاجى ئىسىملىك بىر تەقۋادار مۆپتى پادىشاھ بولغانىكەن. 1866- يىلىنىڭ ئاخىرىدا ياقۇپبەگ لەشكەرلىرىنى باشلاپ قارىقاشنىڭ زاۋا دېگەن يېرىگە يېتىپ كەپتۇ. كېيىن خوتەننى ھەربىي ھۇجۇم بىلەن ئىشغال قىلىشقا كۆزى يەتمەي «ھىيلە - مىكىر تەدبىرىگە قەدەم قويۇپ...» ① ھەبىبۇللاخانغا ئالدامچىلىق مەكتۇبى يوللاپتۇ.

«مەقسىتىم ئۆزلىرى بىلەن جەڭ قىلىش ئەمەس، بەلكى ھەزرىتى ئىمامى جەئفىرى سادىق مازىرىنى زىيارەت قىلىشتۇر، - دەپتۇ ئۇ مەكتۇبىدا، - ھاجى ئاتام رۇخسەت قىلسا، بۇ ئۇلۇغ نىيىتىمنى ئادا قىلسام ھەم ئۆزلىرى بىلەن دىدارلىشىپ مۇبارەك تەلىملىرىنى ئالسام... كەمىنە كەمبەغەل خىزمەتكارلىرى پادىشاھ ئاتامنىڭ ئاياغلىرىنى، توغ - ئەلەملىرىنى ساقلىماق بىلەن سۆيۈرسەم...» ②

ياقۇپبەگ ئاندىن بىر پارچە خېتىنى نەچچە قات تاۋار - دۇردۇنغا يۆگەپ، يالغان «قۇرئان» ياساپ، ئابدۇللا ئىمىر لەشكىرى ئاتلىق ئەلچىسىگە تۇتقۇزۇپتۇ - دە، «ناۋادا ھاجى مەكتۇبىمىزغا ئىشەنمىسە، مۇشۇنى تۇتۇپ قەسەم قىلا» دەپ بۇيرۇپتۇ. ھەبىبۇللاخان خېلى سەگەك كىشى ئىكەن، شۇڭا باشتا ياقۇپبەگ مۆلچەرلىگەندەك ئۇنىڭ ۋەدىسىگە تازا ئىشىنەلمەپتۇ. بىراق، ئۇ ئىنتايىن ئىخلاسمەن مۇسۇلمان بولغاچقا، مەككار ئەلچى «قۇرئان» تۇتۇپ قەسەم قىلىپ، ئۇنىڭ ئىككىلىنىشلىرىنى يېڭىپتۇ. ھەبىبۇللاخان ئاران 40 يىگىتىنى باشلاپ زاۋىغا ياقۇپبەگنىڭ ئالدىغا كەپتۇ - دە، ھاكىمىيىتىدىنمۇ، جېنىدىنمۇ ئايرىلىپتۇ. ياقۇپبەگ ھەبىبۇللاخان نامىدىن بۇرۇنلا: «مۇداپىئەنى بىكار قىلىپ، بەدۆلەت ھەزرەتلىرىنى قارشى ئېلىشقا تەييارلىنىڭلار. ئىككىمىز بىرلىكتە يېتىپ بارىمىز» دېگەن مەزمۇندا مەكتۇب تەييارلاپ قويغانىكەن. ئۇنىڭغا ھەبىبۇللاخاننىڭ مۆھۈرىنى بېسىپ، ئەلچىسىدىن ئىلچى شەھىرىگە ئەۋەتىپتۇ. ھەبىبۇللاخاننىڭ ئىلچى شەھىرىدە قالغان مۆلكىي ۋە ھەربىي ئەمەلدارلىرى بۇنىڭغا ئىشىنىپ، مۇداپىئەنى بىكار قىپتۇ - دە، ئىككى خاننى كۈتۈۋېلىش تەييارلىقىغا كىرىشىپتۇ. نەتىجىدە ياقۇپبەگ قوشۇنلىرى بىر پاي ئوقمۇ ئاتماي شەھەرنى ئىشغال قىپتۇ ۋە ھەبىبۇللاخاننىڭ لەشكەرلىرىنى قورالسىزلاندۇرۇپ تارقىتىۋېتىپتۇ. خوتەنلىكلەر شۇ چاغدىلا ئاندىن ئالدانغانلىقىنى بىلىپ، ياقۇپبەگكە قارشى ئاتلىنىپتۇ، لېكىن ئۇلار تاياق - توقماق، ئارا - كەتمەنلەر بىلەنلا قوراللانغانىكەن. ياقۇپبەگ ئۇلارنى رەھىمسىزلىك بىلەن باستۇرۇپ، 50 مىڭ كىشىنى قەتلە قىپتۇ. خەلقنىڭ يەنىلا بېسىققۇسى يوق ئىكەن. شۇندىن كېيىن ياقۇپبەگ خوجا - ئىشانلارنى ئوتتۇرىغا چىقىرىپتۇ. ئۇلار خەلققە: بەدۆلەتنىڭ مەقسىتى—

① «تارىخىي ھەممىدىيە» ئۇيغۇرچە نەشرى 362 - بەت. ② «تارىخىي ھەممىدىيە» ئۇيغۇرچە نەشرى 363- بەت.

«پاششىم مازىرى» نى تاۋاپ قىلىش ئىكەنلىكى، كىمكى ئۇنىڭغا تۇسالغۇلۇق قىلسا «كاپىر ئۆلۈمى» دە كېتىدىغانلىقى توغرىسىدا ۋەز ئېيتىپتۇ. شۇنىڭدىن كېيىن يۇرت ئەھلى ئاستا - ئاستا تىنجىپتۇ...

يۇقىرىدىقى پاجىئەلىك ۋەقەمۇ «پاششىم مازىرى» نىڭ خوتەن، شۇنداقلا شىنجاڭدىكى ئۇيغۇرلارنىڭ مەنىۋى - دىنىي كۆز قاراشلىرىدا قانچىلىك مۇھىم ئورۇن تۇتىدىغانلىقىنى روشەن ئىسپاتلاپ بېرەلەيدۇ.

بىراق، بۇ مازار — راستىنلا ئىمام جەئفەر سادىقنىڭ ھەقىقىي قەبرىگاھىمۇ؟ ئۇ زادى قاچان بارلىققا كەلگەن؟ قاچاندىن بېرى مۇشۇنداق نام بىلەن ئاتىلىشقا باشلىغان؟ بۇ ئىشلار ھازىرچە پېقىرغا سىر. ئەمما بىز ئىمام جەئفەر سادىقتىن ئىبارەت بۇ تارىخىي شەخسنىڭ ھاياتىغا ئائىت بەزى مۇھىم ئىشلاردىن خەۋەردارمىز.

ئىمامى جەئفەر سادىق شىئە مەزھىپىدىكى ئەئەممە ئىمامىيە (12 ئىمام) ① نىڭ ئالتىنچى ئىمامى بولۇپ، مىلادى 702- يىلى مەدىنە شەھىرىدە تۇغۇلغان. ياش ۋاقتىدا دادىسى ئىمام مۇھەممەد باقىردىن تەپسىر ۋە ھەدىس قاتارلىق دىنىي بىلىملەرنى ئۆگەنگەن، شۇنداقلا خىمىيە، ئالگېبرا ۋە باشقا تەبىئىي پەنلەرنى ئۆگىنىپ «جەبر» (جەئفەر) دېگەن نام بىلەن شۆھرەت قازانغان. ئۇ قانائەت، تەقۋادارلىق ۋە ئەخلاقىي جەھەتتە ئۆز دەۋرىنىڭ داناسى ھېسابلانغان. رىۋايەتلەرگە قارىغاندا، ئەمىر ئەبۇمۇسلىم مىلادى 750- يىلى ئۇمەييە خەلىپىلىكىنى يوقىتىپ، ئابباسىيە خەلىپىلىكىنى قۇرغاندا جەئفەر سادىققا تۇنجى خەلىپىلىكنى تەكلىپ قىلغانىكەن، بىراق ئۇ قەتئىي رەت قىپتۇ. ئۇ مىلادى 765- يىلى مەدىنە شەھىرىدە ۋاپات بولۇپ، دادىسىنىڭ يېنىغا دەپنە قىلىنغان. ئىمامەتلىك ئورنىنى ئىككىنچى ئوغلى ئىمام مۇسا كازىم ئىگىلىگەن (بىرىنچى ئوغلى ئىسمائىل دادىسى ھايات چېغىدىلا ۋاپات بولۇپ كەتكەن).

جەنۇبىي شىنجاڭ ئۇيغۇرلىرىنىڭ ئىسلام دىنىنى قوبۇل قىلغان ۋاقتى مىلادى 900- يىللارنىڭ كېيىنكى مەزگىلىگە، يەنى ساپ ئۇيغۇر دۆلىتى ھېسابلانغان قاراخانىلار سۇلالىسىنىڭ پادىشاھى سۇلتان سۇتۇق بۇغراخان ۋە ئۇنىڭ ئوغۇللىرى، نەۋرىلىرى دەۋرىگە توغرا كېلىدۇ. شۇنداق ئىكەن، ئۇنىڭدىن نەق ئىككى ئەسىر ئىلگىرى مەدىنىدە ۋاپات بولغان ئىمام جەئفەر سادىقنى خوتەن دىيارىدا ئىسلام ئۈچۈن غازات قىلىپ شېھىد بولغان دېگەن بۇ رىۋايەت قانداقمۇ تەسەۋۋۇرغا سىغسۇن!؟...

قۇياش غەربتىكى قۇم بارخانلىرى ئارقىسىغا مۆكۈشكە يۈزلەنگەندە سۈمە ئالدىدىكى تۇنجى دۇئا - تىلاۋەت تاماملاندى.

ئۇلار كەچتە ئاددىيلا غىزالاندى. ئاندىن شەيخنىڭ ھۇجرىسىغا بېرىپ، «ئىماملارنىڭ ئۇلۇغ غازاتلىرى» توغرىسىدا بىر پەس پاراڭلاشتى - دە، كېيىن مەسچىتتە خۇپتەن نامىزىنى ئوقۇشتى.

سادىق ئاخۇن يولدا كەلگەچكە ھارۋىدا يامپاشلاپ يېتىپ ئوبدانلا ئۇخلىۋالغانىدى.

— خوجام، سىلى يېتىپ ئارام ئالسىلا، — دېدى ئۇ ھۇجرىغا قايتىپ كەلگەندىن كېيىن، — مەن كېچىچە پاششىم ئالدىدا ئولتۇرۇپ دۇئا - تەكبىر قىلاي دەيمەن.

ھىدايىتۇللا سەل ئويلىنىۋالغاندىن كېيىن، خىجىل بولغان تەلەپپۇزدا دېدى:

— مېنىڭمۇ شۇنداق نىيىتىم بار ئىدى، ئەمما ھېلىقى كېسەلنىڭ ئەسىراتى تېخى

① 12 ئىمام — ھەزرىتى ئەلى ۋە ئۇنىڭ بىۋاسىتە ئەۋلادلىرى بولۇپ، تەرتىپى مۇنداق: ئەلى، ئىمام ھەسەن، ئىمام ھۈسەيىن، ئىمام زەيىنۇل ئابىدىن، ئىمام مۇھەممەد باقىر، ئىمام جەئفەر سادىق، ئىمام مۇساكازىم، ئىمام ئەلى رىزا، ئىمام مۇھەممەد جەۋاد-تەقى، ئىمام ئەلى ھادى - نەقى، ئىمام ھەسەن ئەسكىرى، ئىمام مۇھەممەد مەھدى.

www.uyghurkitap.com

تولۇق چىقىپ كەتمىگەن چېغى، يەنە قورسىقىم مۇجىمەلى تۇردى. بىردەم پۇت - قولۇمنى سوزۇپ ئارام ئېلىۋالسام قويۇۋېتەرمىكىن، شۇ چاغدا يانلىرىغا چىقسام.

ئەتراپ تىمتاس ئىدى، توغراقلارمۇ، يۇلغۇنلارمۇ، قومۇشلارمۇ خۇددى قاتۇرۇپ قويغاندەك تىك تۇرۇشاتتى. تولۇنئاي ۋە ھېسابسىز يۇلتۇزلار قوشۇلۇپ، قۇملۇققا كۈمۈش رەڭلىك لىباس ياپقانىدى. سالمىلار، پاتمىچۇقلار سادىق ئاخۇنغا چەكچىيىپ قارىشاتتى. لېكىن سادىق ئاخۇن شۇ تاپتا تىلەك ۋە تاۋا - ئىستىغپاردىن ئۆزگە جىمىكى نەرسىنى ئۇنتۇغانىدى، ھەتتا مەگزىنى بويلاپ ساقىپ چۈشۈۋاتقان كۆز ياشلىرىنى سۈرتۈشنىمۇ ئويلىمايتتى.

ئادەملەر بىرەر ئېتىقادقا چىن ئىخلاسى بىلەن بېرىلگەن چاغلىرىدا ئۇنىڭ ئېگىمدا ئاشۇ ئېتىقاد يولىدا نۇسرەتكە ئېرىشىشتىن ئۆزگە ئازراقمۇ غەيرىي خىياللارغا ئورۇن قالمايدۇ. قەلبى ھەر قانداق ساختا ۋە ئېزىقتۇرغۇچى ۋەسۋەسىلەردىن تامامەن خالىي بولىدۇ. شۇ تاپتا سادىق ئاخۇنمۇ دەل شۇنداق ھالەتكە غەرق بولغانىدى. ئۇ بەزىدە ئىچىدە پىچىرلاپ «ئايەت» ئوقۇيتتى. مۇنداق مىنۇتلاردا گەرچە «ئايەت» لەرنىڭ مەنىسىنى چۈشەنمىسىمۇ، ئۇ «خۇدانىڭ سۆزلىرى» بولغىنى ۋە ئۆزى شۇلارنى تەكرارلاۋاتقىنى ئۈچۈن ئۆزىنى تولىمۇ بەختلىك ھېسابلاپ، پاكلىق ۋە تەقۋادارلىق تۇيغۇسىغا چۆمەتتى. بەزىدە بولسا «ئايەت» ئوقۇشنى توختىتىپ، بۇرۇن ئۆتكۈزگەن ھەر خىل «گۇناھ» لىرىنى ئەسلەيتتى. مۇنداق چاغلاردا ئىختىيارسىز ھالدا ۋۇجۇدىنى بىر خىل قورقۇنچ چۇلغىۋالاتتى - دە، گويا سودىيە ئالدىدا ھەممىگە ئىقرار بولۇشقا مەجبۇر بولغان جىنايەتچىدەك «گۇناھ» لىرى توغرىسىدا ئۈنسىز ھېسابات بېرەتتى ۋە پات - پات يۈرەكنى ئەزگىدەك مىسكىن ئاۋازدا:

— ئى، ياراتقۇچى ئىگەم، مەندەك بىر ياسىق بەندەڭنىڭ بىلىپ - بىلمەي ئۆتكۈزگەن سەۋەنلىكلىرىنى مەغپىرەت قىلغايسەن! — دەپ نالە قىلاتتى.

بىراق، ئىنسان بالىسى ئىچىدە بىرەر ئېتىقادقا چىن ئىخلاسى بىلەن بېرىلگۈچىلەر ھامان ئازچىلىقنى تەشكىل قىلسا كېرەك ۋە ئۇلارمۇ ھەممىشە ئوخشاش مەۋقەدە تۇرمىسا كېرەك، دەپ ئويلايمەن. بەزىلەر ئومۇمەن بىرەر ئېتىقادقا تېۋىنىدۇ، شۇ ھەقتە قەسەملەرمۇ ئىچىدۇ، بىراق بەزىدە بىلىپ، بەزىدە بىلمىگەن ھالدا ئۇنىڭغا خىلاپلىق قىلىدۇ. ئېتىقاد سوتى ھېساب بېرىشنى تەلەپ قىلغان چاغلاردا بەزىلىرى سەممىمىي ۋە بەزىلىرى ئىلاجىسىزلىق بىلەن ئەيىبلىرىنى ئىقرار قىلىدۇ، تۆۋە قىلىپ كەچۈرۈم سورايدۇ ۋە بەزىلىرى ساختىلىق بىلەن ئالداپ سىلاپ ئۆتۈپمۇ كېتىدۇ. بەزىلىرى بەلكىم قايتا خىلاپلىق قىلىشنى تەكرارلىماس، ئەمما بەزىلىرى يەنە سەۋەنلىك ئۆتكۈزۈشتىن زادى خالىي بولالمايدۇ. يەنە شۇنداق كىشىلەرمۇ باركى، ئۇلار ئېتىقادنى ئۆزلىرىنىڭ ھەر خىل خۇسۇسىي مۇددىئالىرى ئۈچۈن سۇيىئىستېمال قىلىۋالغان. چۈنكى ھەرقانداق ئېتىقادنىڭ بىر خىل كىشىلىك مۇناسىۋىتى شەكىللەندۈرىدىغانلىقى كىشىلەرگە ئايان. ئۇ، بەزىلەرگە ھوقۇق، ئىمتىياز ۋە شان-شەرەپ ئىنئام قىلىدۇ. ئەسلىدە ئۇ بىر خىل غايىۋى مەقسەت بولۇشى كېرەك ئىدى. بىراق بەزى كىشىلەر ئۇنىڭ يۇقىرىقى ئالاھىدىلىكىدىن پايدىلىنىپ، ئۇنى ئۆزلىرىنىڭ نەپسانىيەتچىلىكى ئۈچۈن بىر خىل ۋاسىتىگە ئايلاندۇرۇۋېلىشتى.

سادىق ئاخۇنمۇ ئېتىقاد قىلغۇچى، خىلاپلىق قىلغۇچى ۋە پۇرسەت كەلگەندە «گۇناھ» لىرىغا تۆۋە قىلغۇچى، ئەمما كېيىن يەنە سەۋەنلىكلىرىنى تەكرارلىغۇچىلار جۈملىسىگە تەۋە ئادەم ئىدى. ئۇنىڭ «گۇناھى» شۇنچە

كۆيمىدى؟ ئۇ ئاۋازسىز ھېسابات بېرىدۋاتقىنى ئۈچۈن بۇ ھەقتە بىزمۇ بىر نېمە دېيەلمەيمىز. ئەمما بۇنىڭدىن تۆت يىل بۇرۇن ئىنايىتۇللاخوجا ئىشان ئۇنىڭ قولىنى تۇتۇپ تۇرۇپ: «ئېيىنى ئادەمنىڭ ئاللاھ ئالدىدا ئۆتكۈزىدىغان گۇناھلىرى ھەددى - ھېسابسىزدۇر. بەلكى يەر يۈزىدە تۇغۇلۇش دېمەك - گۇناھ ئۆتكۈزۈشكە تۆرۈلۈش دېمەكتۇر» دەپ بىر قاتار «گۇناھەلىق ئىشلار»نى تىزىپ كۆرسىتىپ، بۇ ئالەمدە ئۇنىڭدىن پاكلىنىشنىڭ يوللىرىنى چۈشەندۈرگەندە، ئۇنىڭ پۈتۈن ۋۇجۇدىنى كۈچلۈك ۋەھىمە ئىگىلەپ، كۆزلىرى چەكچىيىپ كەتكەن، چىرايىدا قان دىدارى قالماي قوللىرى تىترىگەنىدى.

ياز كېچىسى قىسقا بولىدۇ. سادىق ئاخۇن شۇ ئولتۇرغان پېتى تاكى سۈبھى كۆتۈرۈلگىچە ئورنىدىن قوزغالمىدى. بۇ ئارىدا شەيخ ئۈچ - تۆت قېتىم ھۇجرىدىن چىقىپ ئۇياق - بۇياقنى ئايلاندى، سادىق ئاخۇننىڭ يېنىغا كېلىپ تىز چۆكۈپ بىللە تىلاۋەت قىلدى. لېكىن بىزنىڭ تاۋابچىمىز شۇنداق چاغلاردىمۇ دىققىتىنى چالغىتمىدى، ئۇيقۇ بولسا، بۈگۈن كېچە گويا ئۇنىڭدىن پۈتۈنلەي ئادا - جۇدا بولغاندەك ئىدى.

ئاخىرى شەرق تەرەپ سۈزۈلۈپ ئاقاردى. يېنىك، سالقىن شامال چىقىشقا باشلىدى. بۇ چاغدا سادىق ئاخۇننىڭ پۈتۈن غەم - تەشۋىشلىرىمۇ، خۇددى ئاشۇ قاراڭغۇ تۈن ۋە دىمىق ھاۋا يورۇقلۇق ۋە سالقىنلىققا ئورۇن بەرگەندەك شادلىق ۋە كۆڭۈل ئازادىلىكى بىلەن ئالماشقانىدى. ۋۇجۇدىدا ئېيتقۇسىز بىر خىل يېنىكلىك سېزەتتى. چۈنكى ئۇ، ئەمدى يەتتىنچى قېتىملىق «پاششىم»زىيارىتىنى تاماملاپ «بىر ھەجلىك ساۋاب»نى قولغا كەلتۈرگەنىدى. مۇنداق ساۋابقا ئېرىشىش دېمەك - ئىلگىرىكى بارچە «گۇناھ»لاردىن بىر يولى پاكلىنىپ، خۇداغا تېخىمۇ يېقىنلىشىش دېمەكتۇر. مۇسۇلمان كىشى ئۈچۈن بۇنىڭدىن ئارتۇق ئامەت بولامدۇ؟!

ئاخىرى ئۇ ئورنىدىن تۇرۇپ، ئېتەكلىرىگە يېپىشقان قۇملارنى قاقتى. يەنە قول كۆتۈرۈپ، ئۆرە تۇرغان پېتى بىر مىنۇتتەك دۇئا قىلغاندىن كېيىن، تاھارەت يەڭگۈشلەش ئۈچۈن ھۇجرا تەرەپكە ماڭدى. بۇ چاغدا ھىدايىتۇللامۇ ئورنىدىن تۇرغانىدى.

× × ×

ئۇلارنىڭ چۈشتىن كېيىنكى ۋاقتى يەنە دۇئا - تەلەپ بىلەن ئۆتتى. «تاھا» ۋە «ياسىن» سۈرىلىرىنى قىرائەت قىلىشتى. شەيخ سۇمە ئالدىدا ئولتۇرۇپ، ئادەت بويىچە ئىمامى جەئفەر سادىقنىڭ «مۇشۇ يۇرتلاردا ئىسلام ئېچىش» ئۈچۈن چەككەن رىيازەتلىرىنى تەپسىلىي بايان قىلدى. بۇ رىۋايەتلەر بىزنىڭ تاۋابچىلىرىمىزغا بۇرۇندىنلا مەلۇم بولسىمۇ، ئۇنى چوڭقۇر ھاياجان ئىلكىدە ئاڭلىدى، ھەتتا كۆز يېشىمۇ قىلىشتى.

ئاخىرقى دۇئادىن كېيىن شەيخ ئۇلارنى ئۆز ھۇجرىسىغا باشلاپ كەلدى، داستىخان سېلىپ قاتتىق - قۇرۇق نان ۋە بەدىيان بىلەن دەملەنگەن چاي كەلتۈردى. ئاندىن سۇيقاش ئېتىشكە تەرەددۇت قىلىشۋىدى، ھىدايىتۇللا شاققىدە ئورنىدىن تۇرۇپ، بۇ ۋەزىپىنى ئۆزىگە بېرىشنى ئىلتىماس قىلدى.

— ئاتىلار، مەن ياش ئادەم، ئۇنىڭ ئۈستىگە كېچىچە ئارامخۇدا ئۇخلاپ تازا يېنىكلەپ قاپتىمەن، ئۆز قولۇم بىلەن غىزا ئېتىپ، ئىككىڭلارنى مېھمان قىلسام.

شەيخ مۇنداق تەكلىپلەرگە كۆنۈپ كەتكەن بولسا كېرەك، دەررۇ ماقۇل بولدى.

www.uyghurkitap.com

بىراق سادىق ئاخۇننىڭ بۇ ياش خوجامنى ئازراقمۇ جاپاغا قويغۇسى يوق ئىدى.

— خوجام، چاي ئىچسەكمۇ بولۇدىيا، ئاۋارە بولمىسىلا، — دېدى ئۇ ئوڭاي يولنى تاللاپ.

لېكىن، ھىدايىتۇللا ئۆز تەكلىپىدە چىڭ تۇرۇپ، ئاخىرى ئۇنىمۇ قايىل قىلدى. دېگەن بىلەن ئۇنىڭ ھۈنىرى ھەر قانداق ئاشپەزلەرنىڭكىدىن قېلىشمايدىكەن. بىر ۋايىلار ئۇ ئەتكەن ئاشنى راسا ماختاپ ئىچىشتى.

تاماقتىن كېيىن ھىدايىتۇللا ئەتە ناھىيە بازىرىغا قاتنايدىغان ھارۋا سۆزلىشىش ئۈچۈن «پاششىم» كەنتىگە قاراپ ماڭدى.

شەيخ سادىق ئاخۇننى مۇشۇ يەردىلا ئارام ئېلىشقا تەكلىپ قىلغانىدى. ئۇ بىر كېچە كۆز يۇمىغانلىقتىنمۇ، ياكى «تولۇق پاكلىنىپ» بارچە غەم - تەشۋىشلەردىن خالاس بولغانلىقتىنمۇ، ئەيتاۋۇر بېشىنى تەكىيىگە قويۇش بىلەنلا ئۇيقۇغا كەتتى. شەيخمۇ ھەر كۈنى چۈش مەزگىلىدە ئۇخلاپ ئادەتلەنگەنىدى، شۇڭا سادىق ئاخۇننىڭ يېنىغا يامپاشلىدى.

سادىق ئاخۇن ئويغانغاندا ھوجرا ئىچىمۇ، پەنجىرىدىن كۆرۈنۈپ تۇرغان تالامۇ قاراڭغۇلۇققا چۆككەنىدى. شەيخ تېخىچە ئۇخلاۋاتاتتى. ھىدايىتۇللانىڭ بىرەر شەپىسىمۇ ئاڭلانمايتتى.

— ئەجەب قاتتىق ئۇخلاپ كېتىپتىمىزيا؟ — دېدى سادىق ئاخۇن ئۆز - ئۆزىگە سەل ھەيران بولغان ھالدا. — ئۈچ ۋاق نامازمۇ قازا بوپتۇ.

ئاندىن ئۇ سىرتقا چىقىپ سالقىنلاش نىيىتىدە ئىتتىككىلا ئورنىدىن تۇردى. غەلىتە ئىش: ئۇ بايا بۇ يەرگە قانداق كەلگەن بولسا، شۇ پېتى ياتقان ئەمەسمىدى، بەلبېغىنى نېمىشقا يېشىلىپ كەتتىكىنە؟ تونىنىڭ پەشلىرىمۇ قايرىلىپ، قورسىقى ئېچىلىپ قاپتىغۇ؟

ئۇ ئىتتىككىلا بېلىنى سىلىۋېدى، ئۆزىگىلا مەلۇم بولغان بەلگىلەر قولىغا ئۇرۇنمىدى، مېڭىسىگە بىر كىم ئۇشتۇمتۇت مىخ قاققاندەك يۈرىكى «جىغ» قىلىپ قالدى - يۇ، قانداقتۇر بىر خىل كۆڭۈلۈك ئۈمىدنىڭ تۈرتكىسىدە ياتقان يېرىنى ئىككى قولى بىلەن سىيپاشتۇردى، قولىغا ھېچنەرسە ئۇرۇنمىدى. يەكتىكىنىڭ تۈرۈلۈپ قالغان يەرلىرىنى ئۆرۈپ - چۆرۈپ قارىدى، يەنىلا يوق...

ئۇ، بىر مىنۇتتەك ھەتتا نەپەسمۇ ئالالماي قېتىپ تۇرۇپ قالدى. ئاندىن گويا ئۇشتۇمتۇت جان كىرگەندەك قاتتىق ۋارقىراپ كەتتى:

— ئوغرى! بۇلاڭچى!

شەيخ ئويغىنىپ تېزلا بېشىنى كۆتۈردى:

— نېمە دېدىلە؟

— پۇللىرىم ... مېنىڭ پۇللىرىم!

باش - ئايىغى قولاشمايدىغان بۇ سۆزلەردىن نېمىنىدۇ گۇمان قىلغان شەيخ چاچراپ دېگۈدەك ئورنىدىن تۇرۇپ چىراغنى ياقتى. سادىق ئاخۇن بارغانسېرى ئەزۋەيلەپ نالە قىلاتتى، يۈزىنى كاچاتلاپ، ساقاللىرىنى يۇلاتتى. «بۇ ئادەم ئۇشتۇمتۇت ساراڭ بولۇپ قالدىمۇ نېمە؟» دەپ ئويلىدى شەيخ.

— قېرىندىشىم، سەل سەۋر قىلسىلا، مەن ھېچنەرسىنى ئاڭقىرالمىدىم. ئالدىرىماي دەپ بەرسىلە، نېمە ۋەقە سادىر بولدى ئۆزى؟

سادىق ئاخۇن شۇ چاغدىلا ئېسىگە كەلگەندەك بولدى - دە، يىغلاپ تۇرۇپ:

— پۇللىرىمنى بىر كىم ئوغرىلاپ كېتىپتۇ، — دېدى.

— پۇللىرى نەدە ئىدى؟

— مانا مۇشۇ يەردە ئىدى، خامىنىڭ ئىچىگە تىكىپ، بېلىمگە يۆگەپ باغلىۋالغان.

كىشىلەر ئۈزۈل-كېسىل بەختسىزلىك يۈز بەرگەنلىكىنى تۇيۇپ تۇرسىمۇ، يەنىلا ئاللىقانداق ئۈمىدنىڭ تۈرتكىسىدە نىجادلىق يولىنى ئىزدىشىدۇ. شەيخ چىراغنى يېقىپ ئېلىپ كەلدى. ئىككىيلەن سۈپىنىڭ ھەممە يېرىدىگە سىنچىلاپ قاراشتى، تەكچىلەرنى ئورنىدىن يۆتكەشتى. گويا بىراۋ ئەتەي تىقىپ قويغان بولىسۇن دېگەندەك كىگىزنىمۇ قايرىپ قاراشتى، ئاندىن ئۆينىڭ ھەممە يېرىنى ھەتتا ھۇجرىنىڭ سىرتى ۋە سۇمە يانلىرىغىچە ئاختۇرۇپ چىقىشتى. ئەمما ئۇلار ئىزدىگەن نەرسە ئاقتىمۇ-كۆكتىمۇ يوق ئىدى.

— ۋاي نائەھلى بالاكچى، ۋاي يۈزسىز ئوغرى!— ھەدەپ تىللايتتى سادىق ئاخۇن،— شۇنداق ئۇلۇغ مازار خوجامدىمۇ ئوغرىلىق قىلىشقا پېتىنغىنىنى ئۇ قارا يۈزنىڭ!

— قانچىلىك پۇل ئىدى؟

— ساپساق ئالتەمىڭ كوي ئىدى دېسىلە،— بۇ گەپ ئاغزىدىن چىقىشى بىلەنلا سادىق ئاخۇننىڭ نالىسى يەنىمۇ كۈچەيدى،— تۆت-بەش يىلدىن بۇيان ھەجگە بارىمەن دەپ يىغقانىدىم، ئەمدى قانداقمۇ قىلارمەن؟! ھەي ئىمانسىز ئوغرى، ئىلاھىم ئۇلۇغ پاششىمنىڭ غايىب ئوقى تېگىپ ئۆلەرسەن! گۆرۈڭدىن توڭگۇز قوپار، ئىلاھىم! قولۇڭ تۇتماس، پۇتۇڭ باسماس، كۆزۈڭ كۆرمەس بولۇپ قالار! قورسىقىڭ يېرىلىپ كەتەر!...

سادىق ئاخۇن ئەمدى ئۆزى بىلمىدىغان بارلىق قارغىش سۆزلىرىنى گويا پىلىموتنىڭ ئوقىدەك ئۈزۈلدۈرمەي ئېتىشقا باشلىغانىدى. نېمە قىلىش، نېمە دېيىشنى بىلمەي گاڭگىراپ قالغان شەيخ ئۇنىڭغا پەقەت چوڭقۇر ئىچ ئاغرىتىش بىلەنلا قاراپ تۇراتتى.

— راست، ھىدايىتۇللا ئاخۇن كۆرۈنمەيدىغۇ؟— گويا ئۇشتۇمتۇت ئېسىگە ئالغاندەك سورىدى شەيخ.

بايا پۇل ئىزدەشنىڭ ھەلەكچىلىكىدە ھەر ئىككىلا بوۋاينىڭ ئۇ ھەقتە سۈرۈشتۈرۈشكە چولىسى تەگمىگەنىدى. يوقىرىقى سوئال بىلەن تەڭ سادىق ئاخۇننىڭ دىققىتىمۇ دەرھال شۇنىڭغا بۇرالدى.

— بەلكى، ھارۋا تاپالماي كېچىكىپ قالدىمىكىن؟— دېدى ئۇ سەل تۇرۇپ ئىككىلەنگەن ھالدا.

ئۇ، بۇ «مۇقەددەس يەر» گە ئوغرى كەلگەنلىكىگە ئىشەنگەن ئىدى-يۇ، لېكىن شەيختىن ئەسلا گۇمانلانمىغانىدى، ھىدايىتۇللا بولسا، ئۇنىڭ نەزەرىدە جەننەتتىكى ھۆرىغىلمانلاردىنمۇ پاك ئىدى. شۇنداق ئۇلۇغ مازارنىڭ شەيخى بىلەن شۇنداق ئۇلۇغ خانىدانغا مەنسۇپ بولغان، ياش بولۇشىغا قارىماي تەقۋادارلىق مۇقامىغا يەتكەن، شۇنچىلىك كىچىك پېئىل ۋە كۆيۈمچان زاتتىن گۇمانلىنىش مۇمكىنمۇ، ئاخىر!

شەيخ ئاسمانغا قاراپ قويۇپ:

— ۋاقىت يېرىم كېچىدىن ئۆتۈپتۇ، ھىدايىتۇللا ئاخۇن كەنتتە قونۇپ قالمىغانلا بولسا، بۇ كەمگىچە نېمە بولسىمۇ يېتىپ كېلەتتى،— دېدى.

ئاق كۆڭۈللۈك — ئېسىل پەزىلەت، ئەلۋەتتە، لېكىن ئۇ ھەددىدىن ئارتۇق ساددىلىق بىلەن بىرلىشىپ كەتسە، كىشىنى كۆزى ئوچۇق قارىغۇ قىلىپمۇ قويىدۇ.

— يا يەنە كېسىلى قوزغىلىپ قالدىمىكىن؟— سادىق ئاخۇن يەنىلا ھىدايىتۇللا ھەققىدە يامان ئويلاردا بولۇشنى خالىماي، ئىلاجى بار ئۇنى ئاقلاشقا تىرىشاتتى.

بۇ چاغدا سەرپۇش تۇماقنى شەپكىگە، تونىنى كاستيۇمغا ئالماشتۇرۇشقا ئۈلگۈرگەن ھىدايىتۇللا چوڭ يولدىن ئەگىپ مېڭىپ نىيە بازىرىغا قاراپ كېتىۋاتاتتى. ئۇ تومپىيىپ

قالغان بېلىنى يات-يات سىلاپ قويۇۋاتتى ۋە ئۆزىچە كۈلۈمسىرەيتتى. ئۇ، خوتەن شەھىرىدە سادىق ئاخۇننىڭ مەخپىيىتىدىن تاسادىپىي خەۋەردار بولۇۋالغاندىن كېيىن، ئۇنىڭ ئىشەنچىسىگە ئېرىشىۋېلىش، ئەپلىك پۇرسەتنى قولغا كەلتۈرۈش يولىدا ئاز باش قاتۇردىمۇ، ئاخىر!؟ ئۇ ھەمراھىنىڭ بېلىگە چىگىلگەن پۇللارنى خۇددى ھەسەلدىن قىل سۇغۇرغاندەك تۇيدۇرماي ئېلىۋېلىشنى كۆڭلىگە پۈككەنىدى، بىراق «پاكلىنىش» يولىدا خۇددىنى يوقاتقاندەك كۆرۈنگەن بۇ قېرىمۇ پۇللىرىنى ساقلاش مەسىلىسىدە ھەرگىز بىخۇتلۇق قىلمايدىكەن. ناۋادا ھىدايىتۇللانىڭ ئېسىگە دائىم يېنىدا ساقلاپ يۈرۈيدىغان مەستقىلىش دورىسىنىڭ تاماققا ئارىلاشتۇرۇپ بەرگىنىدە ئۆلۈكتەك ئۇخلىتىپ قويىدىغان خاسىيىتىنىڭ بارلىقى تاسادىپىي چۈشۈپ قالمىغىنىدا كىم بىلىدۇ، ئۇ مۇنداق پۇرسەتنى قولغا كەلتۈرەلەيتتىمۇ، يوق؟ كېيىن ئۇ «پاشىم» كەنتىگە بارمايلا ھۇجرىغا قايتىپ سادىق ئاخۇننى خۇددى يۆگەلگەن بورىنى ئۇيان-بۇيان دومىلاتقاندەك ئۆرۈپ-چۆرۈپ پۇللارنى ئېلىۋاتقاندا ئۆزىنىڭ ئەقىل-پاراسىتى ۋە سەۋر-تاقىتىگە يەنە بىر قېتىم قايىل بولۇپ، ئىختىيارسىز ئىسقىرتىۋەتكەنىدى.

تاڭ ئاتتى.

يېرىم كېچىدىن بېرىدىكى گۇمانلىنىش، ئىككىلىنىش، يەنە گۇمانلىنىش نەتىجىسىدە ھەر ئىككىلا بوۋاي ئەمدى پۇلنى ھىدايىتۇللانىڭ ئېلىپ قاچقانلىقىغا ئىشەنگەنىدى. لېكىن ئۇلار يىراقتا غوۋا كۆرۈنۈپ تۇرغان «پاشىم» كەنتىگە بېرىپ كىشىلەرگە خەۋەر قىلىشنىمۇ، ئوغرىنىڭ ئارقىسىدىن قوغلاشنىمۇ، ھېچ بولمىغاندا كەنت تەشكىلىدىكى تېلېفون ئارقىلىق تېگىشلىك ئورۇنلارغا مەلۇم قىلىشنىمۇ خىياللىرىغا كەلتۈرۈشمىدى، بەلكى ئۆزلى-رىچە جازالاشنىڭ ئەڭ «ئۈنۈملۈك» ۋە «ئەڭ دەھشەتلىك» چارىلىرىدىن بىرى بولغان «شاخ يېرىش» ئۇسۇلىنى قوللىنىشقا تۇتۇندى. «شاخ يېرىش» دېگىنىمىز — بىرەر ئۇلۇغ مازارغا بېرىپ، توخۇ ياكى قوي ئۆلتۈرۈپ قۇربانلىق قىلىش ۋە مازاردىكى دەرەخ شاخلىرىنى يېرىپ سۇندۇرۇپ، مازاردىن جىنايەتچىگە ئەڭ دەھشەتلىك ئۆلۈم تىلەشتىن ئىبارەت ئىدى. يەرلىك كىشىلەر بۇ ئۇسۇلغا كەمدىن-كەم، پەقەت مۇرەسسە قىلىشقا زادى ئورۇن قالمىغاندىلا مۇراجىئەت قىلىشاتتى ۋە جىنايەتچىنى چوقۇم ھالاك بولىدۇ، دەپ شەكسىز ئىشىنىشەتتى.

شەيخ ئۆزىگە دائىمىي ھەمراھ بولىدىغان توخۇلىرىدىن بىرىنىڭ مېھرىدىن كەچتى. ئۇلار سومە يېنىدىكى يۇلغۇننىڭ ياش، ئەمما خېلى يوغىنىغان بىر شېخىنى يېرىپ سۇندۇردى-دە، توخۇنى يېرىلغان يەرگە بوغۇزلىدى. شۇنىڭ بىلەن ھىدايىتۇللانىڭ قېنى ئاقۇزۇلغان ھېسابلاندى. ئاندىن ئىككى بوۋاي ھەم ئايەت ئوقۇپ، ھەم ئۈنلۈك شىكايەت قىلىپ، ئىمام جەئفەر سادىقتىن ئوغرى ھىدايىتۇللاغا ئۆلۈم تىلەشكە باشلىدى.

قارا كۆزەينەك تاقىۋالغان ھىدايىتۇللا نىيە بازىرىدا ھازىرلا ئۈرۈمچىگە ماڭىدىغان بىر شوپۇرغا سېخىيلىق بىلەن كىرا تۆلەپ كابىنىكىغا ئولتۇرغان چاغدىمۇ بىچارە سادىق ئاخۇن تېخىچە سومە ئالدىدىن قوپمىغانىدى. لېكىن، ئۇ ئەمدى خۇدادىن ئۆز «گۇناھ»لىرى ئۈچۈن ئەپۇ سورىمايتتى، ئەكسىچە، تۈنۈگۈنكى چوقۇنغۇچىسى ھىدايىتۇللاغا ئۆلۈم تىلەيتتى.

— تۆۋە دېدىم، شۇنداق ئۇلۇغ كىشىلەرنىڭ ئەۋلادى بولغان ئادەمنىڭ قولىدىنمۇ مۇشۇنداق يامانلىق كېلىدىكەن-ھە؟!... ھەي يولدىن ئازغان مۇناپىق! ماڭىدۇ، ئۆزۈڭگىمۇ، ئۇلۇغ ئاتا-بوۋىلىرىڭغىمۇ قىلى-

دىماق- دېدى ئۇ بىر چاغدا كۆڭلىدىكى ئە-
لەمىنى باتۇرالماي. ئەمما دەل شۇ چاغدا
قانداقتۇر بىر غايىب ئاۋاز ئۇنىڭ قۇلىقىغا
ئېمىشىدۇ پىچىرلىغاندەك بىر پەس جىم بو-
لۇپ قالدى- دە، كېيىن يەنە بايىقىدىنمۇ
ئۈنلۈكرەك ۋارقىرىۋەتتى،-ياق! ئۇ قارا-
يۈز يالغانچى مېنى گوللاپتۇ. ئۇ ئەسلا خو-
جىزادە ئەمەس، خوجاملار ئەھلى مۇسۇلمان-
لارغا زىيان يەتكۈزىدىغان مۇنداق گۇناھلىق
ئىشلارنى قىلمايدۇ!

بىچارە تەرىقەتچى مۇرىت ئۆزى ئىخلاس
قويغان خوجا-ئىشانلار ۋە ئۇلارنىڭ ئەۋلادلى-
رىنىڭ «سۈتتىن ئاق، ھەسەلدىن پاك» ئە-
كەنلىكىگە قىلچە گۇمانلانمايتتى. ھىدايە-
تۇللا بوۋام دەپ شېپى كەلتۈرگەن ئاپپاق
خوجىنىڭ شەزادىدىكى بۇددا لاماسى- دالاي
5 كە باش ئۇرۇپ تاۋاب قىلغانلىقى ۋە ئۇ-
زىگە ئوخشاش مىڭلىغان مۇسۇلمانلارنىڭ
كاللىسىنى ئېلىش ئۈچۈن بۇنىڭدىن ياردەم-
لەشىشنى تەلەپ قىلغانلىقىنى بولسا، بىلمە-
شى مۇمكىنمۇ، ئاخىر.

سادىق ئاخۇن ھىدايىتۇللانى بىر ھازا
قاغاپ بولغاندىن كېيىن ئاستا- ئاستا سە-
پەرگە چىقىشتىن بۇرۇن ئائىلىسىدىكىلەر
بىلەن بولغان تالاش- تارتىشنى ئەسلەپ،
ئەمدى ئۇلار بىلەن قانداق يۈز كۆرۈشۈش-
نىڭ غېمىگە پاتتى.

مانا ئەمدى شۇ پۇللار خۇددى بەزىدە چۈ-
شىدە كۆرگەن جەننەت نېمەتلىرىدەك بىر-
دىنلا كۆزدىن يوقالدى. سادىق ئاخۇننىڭ ھىدايە-
تۇللا دېگەن قارا يۈزنىڭ بۇ كەمگىچە
«پاششىم» نىڭ غەزىپىگە ئۇچراپ قان قۇ-
سۇپ ئۆلگەنلىكىگە ئىشىنىدۇ. ئەمما، ئۇ
بولنىڭ قەيەرىدە ئۆلدىكىن؟ پۇل ھېلى-
مۇ يېنىدا ساق بارمىدۇ؟ ئاۋادا ئۇنىڭغا
ئۇنىچى ئۇچراشقان بىرەر ھارام نېمىتىلىك
يولۇچى ئېلىۋالغان بولمىسۇن؟...

بۇ خىيال ئېسىگە كېلىش بىلەن سادىق
ئاخۇن گويا يىلان چېقىۋالغاندەك سەكرەپ
ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى. ئۇ ھايالشماي ئۇ-
دۇل نېمە بازىرىغا قاراپ يۈگۈرۈشنى كۆڭلى-
گە پۈككەندى. بىراق، ئورنىدىن تۇردى-
يۇ، كۆزلىرىگە قاراڭغۇلۇق تىقىلىپ، بېشى
ئايلىنىپ يىقىلىپ چۈشتى.

ھەممىسى ئۆزلىرى ئۈچۈن پايدىلىق دەپ
ھېسابلىغان ئىشلارنىلا قىلىشقا ئادەتلەنگەن
كىشىلەر بەزىدە ئۆزلىرىنى بەختسىزلىكلەر-
نىڭ ماراپ تۇرغانلىقىنى ھېچقاچان ئېسىگە
كەلتۈرۈشمەيدۇ. قاچانكى شۇنداق ئاقىۋەت-
كە دۇچ كەلگەندەك بولسا، ئۇنىڭغا قارشى كۈ-
رەش قىلىش تۇرماق، ھەتتا ئۆزىگە ئەسەل-
لىمى بىرىشكىمۇ ئىقتىدارى يەتمەي، بورا-
نىڭ قاينىمىغا چۆكۈپ كېتىدۇ.

شۇ كۈندىن ھەپتە ئۆتۈپ، سادىق ئاخۇن
ئۆۋەتتىكى «پاكلانغۇچىلار» بىلەن خوتەن
شەھىرىگە قايتىپ كەلگەن چېغىدا ئورۇقلاپ
قەددى پۈكۈلۈپ، خۇددى ئالتە ئاي كېسەل
ئازابى تارتقان كىشىدەك بولۇپ قالغانىدى.
كۆزلىرى ئەمدى بۇرۇنقىدەك يالتىرىمايتتى،
چاچلىرىنىڭ تەكىدىن تولىسى ئاقىرىپ كەت-
كەنىدى. ئۇنىڭ بۇ سەپەردە ئېرىشكىنى شۇ
بولدى. ياق ئۇلا ئەمەس، ئۇ «پاكلاندى»،
«بىر ھەجلىك ساۋاب» قا ئېرىشىپ، ئەسلىگە
رىدكى جىمى «گۇناھ»لىرىدىنمۇ، كەلگۈسىدە-
كى رەسمىي ھاجىلىق سەپىرى ئۈچۈن تەي-
يارلىغان توقماق- توقماق پۇللىرىدىنمۇ
پاك- پاكىزە ئادا- جۇدا بولدى.

1988- يىل ئاۋغۇست، ئۈرۈمچى

كۆردۈم

ئۆمەر ئىمىن

ئىزدىلەپ، سەن ماڭا سۇنغان
گۈلۈڭنى بىباھا كۆردۈم،
قەدىرلەپ سۆيىمىسەم ئۇنى،
ئۆزۈمنى بىناۋا كۆردۈم.

بىلىپ يەتتىم ئەقىدەڭنى،
شۇ سوۋغاڭنىڭ باياندىن؛
ساداقەتتىن بۇ كۆڭلۈمدە،
ساڭا مەڭگۈ ۋاپا كۆردۈم.

ئۇلۇغۋار غايىمىز بىزنىڭ،
ۋەتەننى پۈركىمەك گۈلگە.
ئۇنىڭسىزكى: مۇھەببەتنى،
جاھاندا بىساپا كۆردۈم.

يار گۈزەل

تۇرغان شاۋۇدۇن

گۈلنى گۈزەل كۆرسەتكەن،
چىمەندىكى خۇشپۇراق.
يارنى گۈزەل كۆرسەتكەن،
ئاڭا بولغان ئىشتىياق.

چىلىنماس راۋاب تارسىز،
ئۆتمەيدۇ ئۆمۈر يارسىز.
چىن ئاشىق ـ مەشۇقلارنىڭ،
قىش كۆرمەس دىلى ھەرگىز.

بۇلبۇل خۇشال سايرايدۇ،
گۈل پەسلىگە يەتكەندە.
كۆڭۈل خۇشال ياپرايدۇ،
يار ۋەسلىگە يەتكەندە.

يارىم

ساتتار توختى

سەھەرنىڭ چولپىنى يارىم،
يۈرەكنىڭ گۈلخېنى يارىم.
ھاياتىم باغىنىڭ خۇشبۇيى
ئېچىلغان رەيھىنى يارىم.

تۆكۈپ تەر چۆلنى باغ قىلدىڭ،
گۆھەر خامانىنى تاغ قىلدىڭ.
ئاتالدىڭ سەن ئانا يۇرتنىڭ
ئىجادكار دېھقىنى يارىم.

پىدايىڭ بوپ قېشىڭدا مەن،
بولۇپ ھەمدەم ئىشىڭدا مەن؛
ياشاپ ئۆتمەك سېنىڭ بىرلە،
يۈرەكنىڭ ئارمىنى يارىم.

ئايدىڭ كېچە

ھېيتەم ھۈسەيىن

سېنى يارىم ئەسلىدىمەن ھىجران ئىچىدە،
سانىمىز يۇلتۇز پىلىدىرلىغان ئايدىڭ كېچىدە.

ئېسىڭدىمۇ شۇ ئاق كېچە؟ كۆكتە تولۇنئاي
گويا بىزنى مۇبارەكلەپ ئاچقان خۇشچىراي.

ئەشۇ ئاخشام ئايرىلماسقا ۋەدىلەشكەن بىز،
گۇۋاھ قىلىپ ئاي ـ يۇلتۇزنى ئەھدىلەشكەن بىز.

ماڭغىنىڭدا چېگراغا سەن، قالدىم ياش تۆكۈپ،
ساداقىتىم، پاك سۆيگۈمنى دىلىمغا پۈكۈپ.

يارىم بىزگە قۇچاق ئاچار ۋىسال چاغلىرى،
بىلىنمەيدۇ كېچىلەرنىڭ ئاتقان تاڭلىرى.

ئالتۇن بۇلاق

ئابلەت ئابدۇللا

ئالتۇن بارمۇ تەكتىڭدە،
ئالتۇن بۇلاق، ئاي بۇلاق.
تاۋات بارمۇ تامچاڭدا،
شەربەت بۇلاق، بال بۇلاق.

سۈيۈك بىلەن ياشنايدۇ،
گۈزەل يۇرتۇم دالاسى.
ئەترابىڭدا ياڭرايدۇ،
بۇلبۇل، كاككۇك ناۋاسى.

ئاققۇ قونغان بويۇڭغا،
زوقۇم بىلەن قارايمەن.
گۈلدار زىمىن قوينۇڭدا،
تامچاڭ بولۇپ ئاقايمەن.

كۈسەن ئۇسسۇلى «گۈل چاچقۇچى پەرى»

توختى ھەسەن فوتوسى

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى
www.uyghurkitap.com

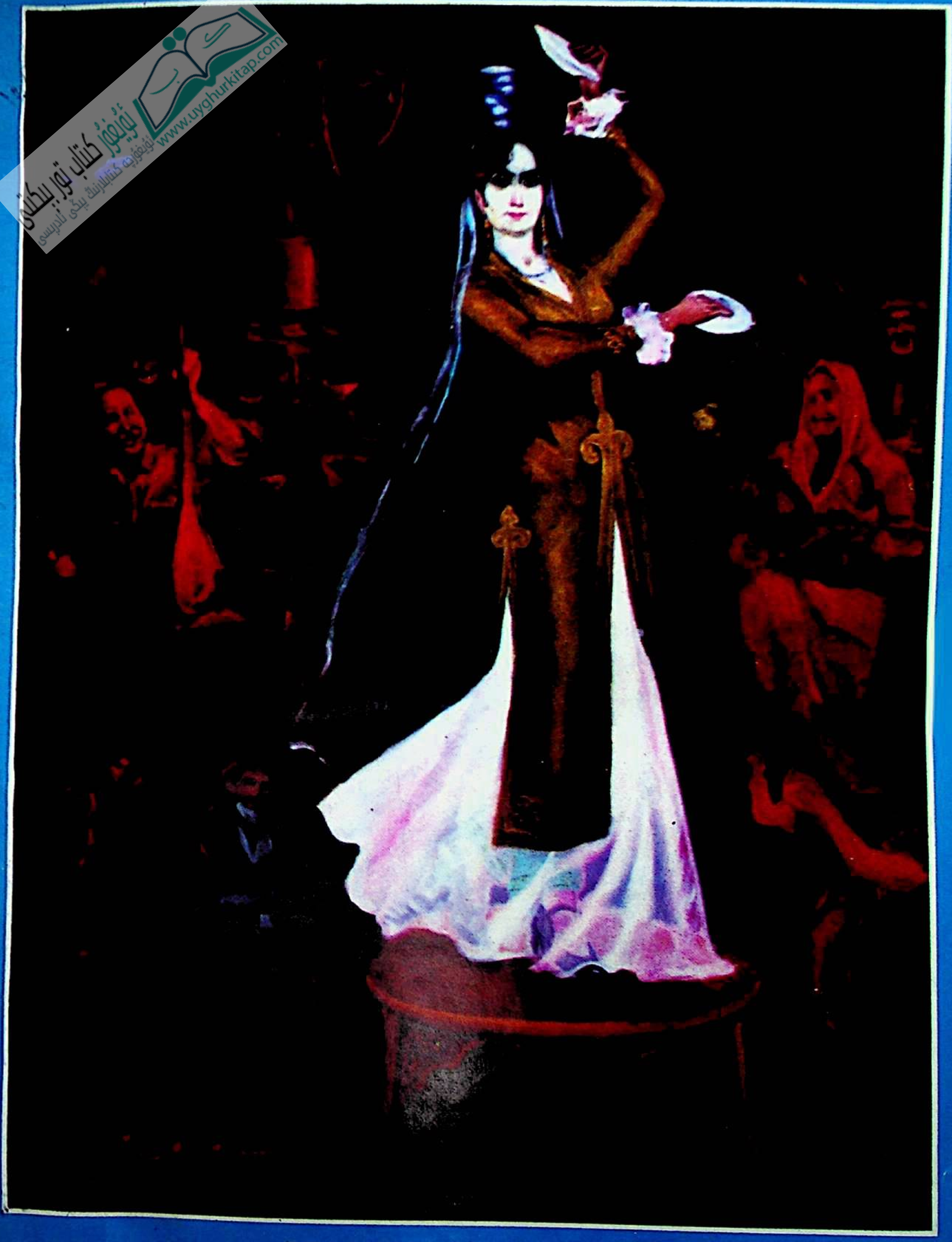

新疆文化（维吾尔文）

«شىنجاڭ مەدەنىيىتى»

(قوش ئايلىق ئۇنىۋېرسال ئەدەبىي ژۇرنال)

1988 - يىل 6 - سان 37 - يىل نەشرى

«شىنجاڭ مەدەنىيىتى» ژۇرنىلى تەھرىر بۆلۈمى تۈزدى. تېلېفون نومۇرى: 28055. شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق ئاممىۋى سەنئەت يۇرتى نەشر قىلدى. «شىنجاڭ گېزىتى» باسما زاۋۇتىدا بېسىلدى. ئۈرۈمچى شەھەرلىك پوچتا ئىدارىسى تارقىتىدۇ. مەملىكەتنىڭ ھەر قايسى جايلىرىدىكى پوچتىخانىلار مۇشتىرى قوبۇل قىلىدۇ. تاق ئايلارنىڭ 20 - كۈنى نەشردىن چىقىدۇ.

ژۇرنال نومۇرى: CN 65—1073/1 . ۋەكالەت نومۇرى: 22 — 58